శ్రీ

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

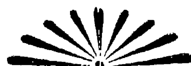
బాలవ్యాకరణము.

పరవస్తు-చిన్నయసూరి ప్రణీతము.

ఇది

పరవస్తు-అలమేలమ్మగారిచేత

ముద్రింపింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినది.

MADRAS:

PRINTED AT THE EMPRESS OF INDIA PRESS

1911.

పీఠిక.

ఆంధ్రభాషకు లక్షణగ్రంథములు ప్రాచీనులు చేసినవి పెక్కులు కానఁబడుచున్నవి. కొన్నిలక్షణగ్రంథముల పేళ్లు మాత్ర మిప్పుడు వినఁబడుచున్నవి. కానఁబడు గ్రంథములందు సంస్కృతసమములకు లక్షణములు బహుతరముగా రచింపఁబడినవిగాని తక్కినభాషకు విశేషాకారముగా రచింపఁబడినవికావు. కాఁబట్టి యాలక్షణగ్రంథములు చదువువారికి నిస్సందేహముగా వచనరచనసేయు కౌశలము చిరకాలము బహులక్ష్యములందుఁ బరిశ్రమము చేయక రా నేరదు. భాషాసమష్టికి లక్షణగ్రంథము కుదిరినపక్షమం దంతశ్రమపడఁబని లేదు. తుదకు లక్ష్యపరిజ్ఞానముచాలని లక్షణపరిజ్ఞానమంత శ్లాఘ్యము కాదుగాని తుదముట్ట సర్వలక్షణపరిజ్ఞానము లక్ష్యపరిజ్ఞానముచేతనే సాధించుట మిక్కిలి దుష్కరము. కాఁబట్టి యిట్టి కొఱంత వారింపఁబూని పెక్కులక్ష్యములు పలుమాఱు సావధానముగాఁ బరిశీలించి రచనాప్రణాళిక నిర్ణయించుకొని నా నేర్చుకొలఁదిని సంస్కృతభాషతో సూత్రగ్రంథ మొకటి కావించితిని. ఆగ్రంథము బాలురకు సుబోధము గాకుండుటవలన దానియందలి సూత్రములు కొన్ని తెనిఁగించి ప్రకృతగ్రంథరూపముగా రచించినాఁడ,

కందము.

వాసితపునడకపేరిమి
మానసమున కింపుఁ బెంప మనునంచలకుం
బోనిడి నీరసనీరము
బానుగ క్షీరంబుగొనుట సహజము కాదే.

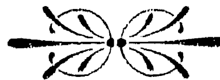
శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

క. శ్రీలలితకుం బ్రాఁకయి వృష
శైలంబున వెలసి తనదుఛాయఁ గలయు ధ
న్యాళి వగ మాన్చి కోర్కులు
చాలంగా నొసఁగుకల్పసాలముఁ గొలుతున్.

క. అనయము లలితోక్తులతో
ననుపదంగూర్చి లక్ష్యయోజన మొప్పం
గను బాలవ్యాకరణం
బనఁగా లక్షణ మొనర్తు నాంధ్రంబునకున్.

ఆ. వె. దిక్ప్రదర్శనముగఁ దెలిపెద నిందుల
క్షణముగానఁ బూర్వకవులలక్ష్య
ములను లాఁతిలక్ష్యములఁ గాంచి తక్కుల
క్షణ మెఱింగికొనుఁడు చతురమతులు.

శ్రీ

హయగ్రీవాయనమః.

బాలవ్యాకరణము.

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

సంస్కృతమునకు వర్ణము లేఁబది. ౧.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ౠ ఌ ౡ ఏ ఐ ఓ ఔ అం అః॥ క ఖ గ ఘ ఙ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప ఫ బ భ మ, య ర ల వ శ ష స హ ళ॥ ఇందకారాదు లచ్చులు - కకారాదులు హల్లులు - అజ్ఝల్విభాగ మీలాగుననే మీఁద నెఱుంగునది.

ప్రాకృతమునకు వర్ణములు నలువది. ౨.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఏ ఓ అం అః॥ క ఖ గ ఘ చ ఛ జ ఝ ట ఠ డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప ఫ బ భ మ య ర ల వ స హ ళ॥ కొందఱి మతంబున హ్రస్వవక్రంబులును బ్రాకృతంబునందుఁ గలవు. కొందఱి మతంబున వక్రతమంబులుం గలవు. ఎ ఏ ఒ ఓ లు వక్రములని, ఐ ఔ లు వక్రతమములని ప్రాచీనులు వ్యవహరింతురు.

తెనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియాఱు. ౩.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఎ ఏ ఐ ఒ ఓ ఔ అం అః॥ క గ చ ౘ జ ౙ ట డ ణ త ద న ప బ మ య ర ల వ స హ ళ.

ఋ ౠ ఌ ౡ విసర్గ ఖ ఛ ఠ థ ఫ ఘ ఝ ఢ ధ భ
ఙ ఞ శ ష లు సంస్కృతసమంబులను గూడి
తెలుఁగున వ్యవహారింపంబడు. ౪.

ఋతువు-పితౄణము - క్లృప్తము-ౡకారము - దుఃఖము -
ఖడ్గము-ఘటము - ఛత్రము- ఝరము-కంఠము-ఢక్క-రథము-
ధరణి-ఫణము-భయము-పఙ్క్తి-ఆజ్ఞ-శరము-షండము.

కచటతపలు పరుషంబులని గజడదబలు సరళంబులని చెప్పంబడు. ౫.
సూ॥ కచటతపాః పరుషాఃఖ్యాః
సూ॥ గజడదబాస్సరళాః

ఇతరములగు హల్లులు స్థిరములు. ౬. సూ॥ స్థిరాణ్యితరే

ఖ ఘ ఙ ఛ ఝ ఞ ఠ ఢ ణ థ ధ న ఫ భ మ య
ర ల వ శ ష స హ ళ.

దంత్యతాలవ్యంబులయిన చజలు
సవర్ణంబులు. ౭.

తాలవ్య చకారంబు దంత్య చకారంబునకును తాలవ్య జకారంబు దంత్య జకారంబునకును గ్రాహకములని తాత్పర్యము.

ఇ ఈ ఎ ఏ లంగూడిన చజలు
తాలవ్యంబులు. ౮.

చిలుక - చీమ - చెలి - చేమ; జిల - జీడి - జెట్టి - జేజె.

అ ఆ ఉ ఊ ఒ ఓ ఔ లంగూడిన చజలు
దంత్యంబులు. ౯.

చెలి-చాప-చెక్క-చూపు-చొక్కు-చోటు-చౌక; జెముడు-జాతర-జొన్న-జీలు-జొన్న-జోలి-జౌకు- ఇదంతము లయిన చజలు సమేతరశబ్దములందు లేవు.

సంస్కృత సమంబులం దికారాంతము లయిన శబ్దముల యుపధాచజలు బహువచనంబు పరంబగునపుడు దంత్యము లగును. ౧౦.

ఇవి దప్ప సంస్కృత సమంబులందు దంత్యచజలు లేవని తాత్పర్యము. ఉపధ యనఁగాఁ దుదివర్ణమునకు ముందువర్ణము. అర్చి-అర్చులు; రోచి-రోచులు; వీచి-వీచులు; రాజి-రాజులు; వాజి-వాజులు. మఱియు రాజుశబ్దం బొక్కటి దంత్యయుక్తంబు గానంబడియెడి. ఇతరములయిన చజల కుదాహరణములు; చంద్రుఁడు- చామరము- చక్రిక-చూర్ణము- చోరుఁడు-చౌర్యము- జయము-జాతి-జుగుప్స-జూటము-ఇత్యాదులు.

నకారంబు ద్రుతంబు. ౧౧.

ద్రుతాంతములయిన పదములు ద్రుత ప్రకృతికములు. ౧౨.

ప్రథమా కయి షష్టి యొక్కేతరములయిన విభక్తులు-ఉత్తమ పురుషైకవచనంబులు-భూత తద్ధర్మాద్యర్థక ప్రథమ పురుషైకవచనంబులు -ఆశీరాద్యర్థంబులయిన యెడు త వ్యకంబులు-శత్రు తుమా నంతర్య చేదాద్యర్థకంబులు - నేను తాను

పదంబులును - వలె ప్రభృతులును - ద్రుతప్రకృతికంబులు, నన్నున్ - నాచేతన్ - నాతోడన్ - నాకొఱకున్ - నావలనన్ - నాకంటెన్ - నాకున్ - మాలోపలన్. మాయందున్ - వత్తున్ - వచ్చెదన్ - వచ్చెన్ - వచ్చున్ - వచ్చెదన్ - ప్రసన్నులయ్యెదన్ - కావుతన్ - కొట్టుచున్ - కొట్టన్ - కొట్టఁగన్ - కొట్టుదున్ - కొట్టినన్ - వలెన్ - ఎంతయున్ - పోలెన్ - అయ్యున్ - ఇత్యాదులూహ్యంబులు.

× ద్రుతప్రకృతులు గానిశబ్దంబులు
కళ లనంబడు. ౧౩.

రాముఁడు - రాములు - హయము - విష్ణువు - గోడ - మేడ - అయ్య - అమ్మ - రామునికయి - జ్ఞానముఁబట్టి - నాయొక్క - వచ్చిరి - వచ్చితివి - వచ్చితిరి - వచ్చితిమి - రాఁడు - రాను - రాదు - రావు - రాము - కొట్టక - తిట్టక - ఎత్తిలి - ఒత్తిలి - ఊరక - మిన్నక - బళ్ళి - అక్కట - ఏల. ఇత్యాదు లూహించునది.

హ్రస్వముమీఁది ఖండబిందువునకుఁ బూర్ణబిందువు
వైకల్పికముగ నగును. ౧౪.

అడఁకువ - అడంకువ - అరఁటి - అరంటి - ఎఱుఁగుట - ఎఱుంగుట - బలఁగము - బలంగము - మగఁటిమి - మగంటిమి.

దీర్ఘముమీఁద సాధ్యపూర్ణము లేదు. ౧౫.

వాఁడు - వీఁడు - రాఁడు - లేఁడు - కాఁబోలు - కాఁబట్టి - గోఁగులు - రేఁగులు.

సంస్కృతసమేతరములయిన తెలుఁగుశబ్దములయందుఁ
బరుష సరళంబులకు ముందే బిందువు
కానంబడుచున్నది. ౧౬.

వంకర-కలఁకువ-మంచె-త్రాఁచు-దంట-దాఁటు-కొంత-
కోఁత-ఇత్యాదు లూహ్యంబులు.

యకారంబును వు వూ వొ వో లును దెలుఁగుమాటలకు
మొదట లేవు. ౧౭.

ఎవఁడు-ఎక్కడ-ఏమి-ఏల - ఉండ -ఊరు-ఒకఁడు-ఓడ.
హరియతఁడు - నిద్రవోయె నిట్టిచోట్ల సంధివశంబున వచ్చిన
యకార వకారంబులుగాని పూర్వసిద్ధంబులుగావు; వొఘ్ర
వొఘ్రన్య శబ్దములు దప్ప సంస్కృతసమంబులందు సహితము
వు వూ వోవర్ణాదులగు శబ్దంబులు లేవని యెఱుంగునది
ఉదకము-ఊర్మిక-ఓదనము.

యరలవలు లఘువులని యలఘువులని
ద్వివిధంబు లగు. ౧౮.

హరియతఁడు-ఇత్యాదులం దాగమయకారము లఘువు-
తక్కిన యకార మలఘువు. ఏఱుగు మెఱుఁగిత్యాదులందు
రేఫం బలఘువు-ఇదే శకట రేఫమని చెప్పఁబడును-శకటరేఫము
తత్సమ తద్భవములందు లేదు - పెరుగు కరు గిత్యాదులందు
రేఫంబు లఘువు. ఏళులు పాళులు త్రాళులని బహుత్వమందు
రలడలకాదేశమయిన ళకార మలఘువు-తల నెల యిత్యాదు

ర్ణానామోష్ఠ్యాంతే సవిసర్గావిసర్గయోః సబిందువి
కేమో స్స్యాదక్షే దేనకల్పనమితి.

లందలిలకారము లఘువు. అతఁడు వలికె నిత్యాదులం దున్న వాదేశవకారము లఘువు-తక్కిన వకార మలఘువు. వర్ణ సమా మ్నాయమందలి ళకారము వర్ణాంతరముగాని యలఘుళకా రముగాదని యెఱుంగునది.

సంస్కృత ప్రాకృత తుల్యంబగు భాష
తత్సమంబు. ౧౯.

సంస్కృతము.			సంస్కృతసమము.
రామః	...	...	రాముఁడు.
విద్యా	...	...	విద్య.
హరిః	...	...	హరి.
ధేనుః	...	...	ధేనువు.
భూః	...	...	భువి.
పితా	...	...	పిత.
గౌః	...	...	గోవు.
నౌః	...	...	నావ.
ద్యౌః	...	...	దివి.
హృద్	...	...	హృది.
జగత్	...	...	జగత్తు జగము.

ఇత్యాదు లూహ్యంబులు.

సంస్కృతము.		ప్రాకృతము-		ప్రాకృతసమము.
అగ్నిః	...	అగ్గీ	...	అగ్గి.
ఆటవిః	...	ఆడీ	...	ఆడు.

ఆలిః / పఙ్క్తిః	...	ఓలీ	...	ఓలి.
కటుః	...	కారో	...	కారము.
గౌరవమ్	...	గారవం	...	గారవము
జటా	...	జడా	...	జడ.
మిరా	...	మేరా	...	మేర.
యమః	...	జమో	...	జముఁడు.
రాజ్ఞీ	...	రాణీ	...	రాణి.
శృఙ్గారః	...	సింగారో	...	సింగారము.
శ్రీః	...	సిరీ	...	సిరి.

ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

సంస్కృతప్రాకృత భవంబగు భాష

తద్భవంబు. ౨౦.

సంస్కృతము.			సంస్కృతభవము.
ఆకాశః	...	...	ఆకసము.
కుడ్యమ్	...	...	గోడ.
చన్ద్రః	...	...	చందురుఁడు.
తమఙ్గః	...	...	తమగము.
తామరసమ్	...	...	తామర.
నారాచః	...	...	నారసము.

నిభః ... ... { నెపము. / నెనము.

ముఖమ్ ... ... { మొకము. / మొగము.

మృగః ... ... { మెకము. / మెగము.

వక్రః ... ... వంకర.

వేసరః ... ... వేసడము.

సముద్రః ... ... సంద్రము.

సూచీ ... ... సూది.

స్మరః ... ... మరుఁడు.

హరణమ్ ... ... అరణము.

హరితాళమ్ ... ... హరిదళము.

ఇత్యాదులు గ్రహించునది.

సంస్కృతము.		ప్రాకృతము.		ప్రాకృతభవము.
అఙ్గారః	...	ఇంగాలో	...	ఇంగలము
అప్సరాః	...	అచ్ఛరా	...	అచ్చెర.
ఆశ్చర్యమ్	...	అచ్ఛేరం	...	అచ్చెరువు.
పఞ్చాశత్	...	పణ్ణాసా	...	పనస.
పృథివీ	...	పుఢవీ	...	పుడమి.
ప్రయాణమ్	...	పయాణం	...	పయనము.

ప్రవాళః	...	పవాళో	...	పవడము. / పగడము.
మత్సరః	...	మచ్ఛరో	...	మచ్చరము.
యజ్ఞః	...	జణ్ణో	...	జన్నము.
లక్ష్మీః	...	లచ్ఛీ	...	లచ్చి.
విష్ణుః	...	విణ్హూ	...	వెన్నుఁడు.
వైద్యః	...	వేజ్జో	...	వెజ్జు
స్తమ్భః	...	ఖంభో	...	కంబము.
స్థూలమ్	...	థోరం	...	తోరము.

ఇత్యాదులు తెలియునది.

త్రిలింగ దేశవ్యవహార సిద్ధంబగు
భాష దేశ్యంబు. ౨౧.

ఊరు - పేరు - ఇల్లు - ముల్లు - కోట - పేట - దూఁడ - మేడ - కోఁత - లేఁత - తావి - మోవి - ఇత్యాదులరయునది.

లక్షణ విరుద్ధంబగుభాష గ్రామ్యంబు. ౨౨.

వస్తాఁడు - తెస్తాఁడు - వచ్చేని - తెచ్చేని - వచ్చేవాఁడు - తెచ్చేవాఁడు - వచ్చేటివాఁడు - తెచ్చేటివాఁడు; ఈభాష ప్రయోగంబున కనర్హంబు.

ఆర్యవ్యవహారంబుల దృష్టంబు
గ్రాహ్యంబు. ౨౩.

సూ॥ తజ్ఞా సమాచ్దేశా ... యతు

పెద్దలు వ్యవహరించినమాట గ్రామ్యంబయ్యును గ్రహింపందగునని తాత్పర్యము. కఱకంఠుఁడు, ప్రాణగొడ్డము, జీవగఱ్ఱ, కపిలకన్నులు, కపిలగడ్డము, కపిలజేడలు.

ఇది సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

సంధిపరిచ్ఛేదము.

౧. సంధి శ్చాపానా చ్వమత్తి॥ ఉత్తున కచ్చు పరంబగునపుడు సంధియగు. ౧.

పూర్వ పరస్వరంబులకుం బరస్వరం బేకాదేశంబగుట సంధి యనంబడు.

రాముఁడు	...	అతఁడు	...	రాముఁడతఁడు.
సోముఁడు	...	ఇతఁడు	...	సోముఁడితఁడు.
మనము	...	ఉంటిమి	...	మనముంటిమి.
అతఁడు	...	ఎక్కడ	...	అతఁడెక్కడ.
ఇతఁడు	...	ఒకఁడు	...	ఇతఁడొకఁడు.

౨. అనారి విభక్తిషావా॥ ప్రథమేతరవిభక్తి శత్రర్థ చువర్ణంబులందున్న యుకారమునకు సంధి వైకల్పికముగా నగును. ౨.

నన్నుౕ	...	అడిగె	...	నన్నడిగె నన్నునడిగె.
నాకొఱకుౕ	...	ఇచ్చె	...	నాకొఱకిచ్చె నాకొఱకునిచ్చె.

సూ॥ వాక్యాస్యాద్యర్తమా నవిహావస్య॥

నాకుఁ ... ఆదరువు ... { నాకాదరువు / నాకునాదరువు.

నాయందుఁ ... ఆశ ... { నాయందాశ / నాయందునాశ.

ఇందుఁ ... ఉన్నాఁడు ... { ఇందున్నాఁడు / ఇందునున్నాఁడు.

ఎందుఁ ... ఉంటివి ... { ఎందుంటివి / ఎందునుంటివి.

వచ్చుచుఁ ... ఉండెను ... { వచ్చుచుండెను / వచ్చుచునుండెను.

చూచుచుఁ ... ఏగెను. ... { చూచుచేగెను / చూచుచునేగెను.

సంధిలేనిచోట స్వరంబుకంటెం బరంబయిన స్వరంబునకు యడాగమంబగు. 3.

ఆగమంబనఁగా వర్ణాధిక్యంబు.

మా ... అమ్మ ... మాయమ్మ.
మీ ... ఇల్లు ... మీయిల్లు.
మా ... ఊరు ... మాయూరు.

అత్తునకు సంధి బహుళముగా నగు. ౮.

మేన ... అల్లుఁడు ... { మేనల్లుఁడు / మేనయల్లుఁడు.

పుట్టిన ... ఇల్లు ... { పుట్టినిల్లు / పుట్టినయిల్లు.

చూడక ... ఉండెను ... { చూడకుండెను / చూడకయుండెను.

బహుళ గ్రహణముచేత స్త్రీవాచక తత్సమ
సంబోధనాంతంబులకు సంధిలేదు.

అమ్మ ... ఇచ్చెను ... అమ్మయిచ్చెను.
దూత ... ఇతఁడు ... దూతయితఁడు.
చెలువుఁడ... ఇందము ... చెలువుఁడయిందము.

సంస్కృతీయంబునకు సంధి యగునని యథర్వణాచార్యులు చెప్పిరిగాని దానికిం బూర్వకావ్యంబులందుఁ బ్రయోగంబు మృగ్యంబు. ఆధునిక కృతులం దొకానొక చోట స్త్రీవాచక తత్సమంబులకు సంధి గానంబడియెడు; గంగనుకాసె- నెలఁతిచ్చెను. వెలయాల్వాదుల సంధిలేమి బాహుళకముచేతనే యని యూహించునది.

ఏమ్యాదుల యిత్తునకు సంధి
వైకల్పికముగానగు. ౫.

ఏమి-మఱి-కిషష్ఠి-అది-అవి-ఇది-ఇవి-ఏది-ఏవి.
ఇది యాకృతిగణంబు.

ఏమి ... అంటివి ... { ఏమంటివి / ఏమియంటివి.

మఱి ... ఏమి ... { మఱేమి / మఱియేమి.

హరికిన్ ... ఇచ్చె ... { హరికిచ్చె / హరికినిచ్చె.

క్రియాపదంబులం దిత్తునకు సంధి
వైకల్పికముగానగు. ౬.

వచ్చిరి ... అప్పుడు ... { వచ్చిరప్పుడు
వచ్చిరియప్పుడు.

వచ్చితిమి ... ఇప్పుడు ... { వచ్చితిమిప్పుడు
వచ్చితిమియిప్పుడు.

మధ్యమపురుష క్రియలయం దిత్తునకు
సంధియగును. ౭.

ఏలితివి ... అపుడు ... ఏలితివపుడు.

ఏలితి ... ఇపుడు ... ఏలితిపుడు.

ఏలితిరి ... ఇపుడు ... ఏలితిరిపుడు.

క్త్వార్థంబైన యిత్తునకు సంధిలేదు. ౮.

వచ్చి ... ఇచ్చెను ... వచ్చియిచ్చెను.

ఇఁకాదులకుఁదప్ప ద్రుతప్రకృతికములకు
సంధిలేదు. ౯.

ప్రథమేతరవిభక్తివిధి నిరవకాశంబు గావున దీనిని బాధించెడిని.

వచ్చున్ ... ఇపుడు ... వచ్చునిపుడు.

చూడన్ ... అయితి ... చూడనయితి.

ఉండెడిన్ ... అతఁడు ... ఉండెడినతఁడు.

ఇఁక-ఇఁగ-ఎట్టకేలకు - ఎట్టకేని- ఈయవి యిఁకాదులని
యెఱుంగునది; వీనికి సంధి వైకల్పికము.

అచ్చున కామ్రేడితంబు పరంబగునపుడు
సంధి తఱుచుగనగు. ౧౦.

ద్విరుక్తముయొక్క పరరూప మామ్రేడిత మనంబడు. తఱుచుగ ననుటచేత నొకానొకచోట వైకల్పికసంధియుం గలదని తాత్పర్యము.

ఔర ... ఔర ... ఔరౌర.

ఆహా ... ఆహా ... ఆహాహా.

ఎట్టూ ... ఎట్టూ ... ఎట్టెట్టూ

ఓహో ... ఓహో ... ఓహోహో.

ఏమి ... ఏమి ... { ఏమేమి / ఏమియేమి.

పగిదియగునుచోఁ గ్రాస్వర్థంబగుట సంధిలేదు.

అంద్వవగాగమంబులందప్ప నపదాదిస్వరంబు పరంబగునపు
డచ్చునకు సంధియగు. ౧౧.

మూర ... ఎఁడు ... మూరెఁడు.

పిస ... ఎఁడు ... పిసెఁడు

అర్థ ... ఇంచు ... అర్థించు.

నిర్జి ... ఇంచు ... నిర్జించు.

అంద్వవగాగమంబులు పరంబులగునపుడు యథాసంభవముగా గ్రహించునది - రాములందు - రాములయందు - హరియందు-ఎనిమిదవది-ఎనిమిదియవది.

కుఱు చిఱు కడు నడు నిడు శబ్దముల యడల
కచ్చు పరంబగునపుడు ద్విరుక్త
టకారంబగు. ౧౨.

కుఱు ... ఉసురు ... కుట్టుసురు.
చిఱు ... ఎలుక ... చిట్టెలుక.
కడు ... ఎదురు ... కట్టెదురు.
నడు ... ఇల్లు ... నట్టిల్లు.
నిడు ... ఊరుపు ... నిట్టూరుపు.

ప్రథమమీఁది పరుషములకు గసడదవలు
బహుళముగానగు. ౧౩.

వాఁడు ... కొట్టె ... { వాఁడు గొట్టె
వాఁడుకొట్టె

అప్పుడు ... చనియె ... { అప్పుడు సనియె
అప్పుడు చనియె.

నీవు ... టక్కరివి ... { నీవు డక్కరివి
నీవు టక్కరివి.

మీరు ... తలఁడు ... { మీరు దలఁడు
మీరు తలఁడు.

వారు ... పోరు ... { వారు వోరు
వారు పోరు.

అప్పు డిప్పు డెప్పు డనుశబ్దములు నిత్యైకవచనాంతములు;
వాగనుశాసనులు యదా తదా యని గ్రహించుట ప్రపంచార్థ

మని యెఱుఁగునది. ఈ కార్యము కళలగు క్రియాపదముల మీఁద సహితము గానంబడియెడి.

రారు ... కదా ... { రారుగదా / రారుకదా.

వత్తురు ... పోదురు ... { వత్తురు వోదురు / వత్తురు పోదురు.

తెనుఁగులమీఁది సాంస్కృతిక పరుషములకు గసడదవలు రావు. ౧౪.

వాఁడు ... కంసారి ... వాఁడు కంసారి.

వీఁడు ... చక్రపాణి ... వీఁడు చక్రపాణి.

అయది ... టంకృతి ... అయది టంకృతి.

అది ... తథ్యము ... అది తథ్యము.

ఇది ... పథ్యము ... ఇది పథ్యము.

ద్వంద్వంబునం బదంబుపయి పరుషములకు గసడదవలగు. ౧౫.

కూర ... కాయ ... కూరగాయలు.

కాలు ... చేయి ... కాలుసేతులు.

టక్కు ... టెక్కు ... టక్కుడెక్కులు.

తల్లి ... తండ్రి ... తల్లిదండ్రులు.

ఊరు ... పల్లె ... ఊరువల్లెలు.

ద్రుతప్రకృతికముమీఁది పరుషములకు సరళములగు. ౧౬.

పూచెను	...	కలువలు	...	పూచెను గలువలు.
తోఁచెను	...	చుక్కలు	...	తోఁచెను జుక్కలు.
చేసెను	...	టక్కులు	...	చేసెను డక్కులు.
నెగడెను	...	తమములు	...	నెగడెను దమములు.
మొగిడెను	...	పద్మము	...	మొగిడెను బద్మము.

ఆదేశసరళములకు ముందున్న ద్రుతమునకు బిందుసంశ్లేషములు విభాషనగు. ౧౭.

సంశ్లేషంబనఁగా మీఁదిహల్లుతోఁగూడికొనుట.

పూచెనుగలువలు	...	పూచెంగలువలు పూచెఁగలువలు పూచెన్గలువలు.
తోఁచెనుజుక్కలు	...	తోఁచెంజుక్కలు తోఁచెఁజుక్కలు తోఁచెన్జుక్కలు.
చేసెనుడక్కులు	...	చేసెండక్కులు చేసెఁడక్కులు చేసెన్డక్కులు.
నెగడెనుదమములు	...	నెగడెందమములు నెగడెఁదమములు నెగడెన్దమములు.
మొగిడెనుబద్మము	...	మొగిడెంబద్మము మొగిడెఁబద్మము మొగిడెన్బద్మము.

పక్షంబున స్వత్వంబగు; స్వత్వంబనఁగా ద్రుతంబునకు ప్రకృతిభావము.

ద్రుతంబునకు సరళస్థిరంబులు పరంబులగు
నప్పుడు లోపసంశ్లేషంబులు
విభాషనగు. ౧౮.

వచ్చెను ... గోవులు ... { వచ్చె గోవులు
వచ్చెగ్గోవులు
వచ్చెనుగోవులు.

మెఱసెను ... ఖడ్గము ... { మెఱ సెఖడ్గము
మెఱ సెఖ్ఖడ్గము
మెఱ సెనుఖడ్గము.

వర్గయుక్సరళములు పరములగునప్పుడొకా
నొకచో ద్రుతమునకుఁ బూర్ణబిందు
వును గానంబడియెడి. ౧౯.

వచ్చెను ... ధాత్రీపతి ... వచ్చెంధాత్రీపతి.
పాడెను ... గంధర్వుఁడు ... పాడెంగంధర్వుఁడు.
కన్ ... దోయి ... కందోయి.

అవసానంబునందు ద్రుతస్వరంబునకేని
ద్రుతంబునకేని లోపంబు బహు
ళంబుగానగు. ౨౦.

వాఁడువచ్చెన్ - వాఁడువచ్చె - వాఁడువచ్చెను; ఈలోపంబు

పద్యాంతములయందు గణానుసారంబుగ వ్యవస్థితంబయియుండు.
గురువవసాయి యగుపద్యంబు తుదను స్వత్వంబు లేదు. అతిశ
యముగ బుద్ధిమంతుఁడగు బుధసేవక.

కొన్నియెడల ద్రుతంబుమీఁద నకారంబు
గానంబడియెడి. ౨౧.

అదియునున్నాక - దివంబునుంబోలె.

అంట యిఁక చూఁడు శబ్దములందప్పు నుడి తొలి
హ్రస్వంబుమీఁద ఖండబిందువును ద్రుతం
బునకు లోపంబును లేవు. ౨౨.

ముంగొంగు - క్రొంబసిఁడి - కన్దోయి.

తాను నేను పదంబుల ద్రుతంబునకు
సంశ్లేషంబు లేదు. ౨౩.

తాను ... చదివె } తాఁ జదివె
తాను జదివె.

తాను ... వినె ... } తా వినె
తాను వినె.

దీర్ఘంబుమీఁదిదిగాన దీనికి నెఱసున్న లేదు.

సమాసంబున యందు ద్రుతంబునకు
లోపంబగు. ౨౪.

ఎల్లయర్థములు - ఎల్లకలుషములు; సర్వపర్యాయంబయిన

యెల్లశబ్దంబు ద్రుతాంతంబయిన యవ్యయంబు. దీని కసమాసంబున విశేష్యంబునకు ముందు ప్రయోగంబు లేదు.

సమాసంబుల నుదంతంబులగు స్త్రీసమంబులకుం బుంపులకుం బరుషసరళంబులు పరంబులగు నపుడు నుగాగమంబగు. ౨౫.

ఇచటం బరుషంబులు పరంబులగునపుడు ద్రుతంబునకు బిందుసంశ్లేషంబులచే మూఁడురూపంబులు. సరళంబులు పరంబులగునపుడు లోపసంశ్లేష పూర్ణబిందువులచేత మూఁడు రూపములు. విధానసామర్థ్యమువలన దీనికి లోపము లేదు. వక్ష్యమాణవిధిచే స్వత్వము లేదు.

చిగురు ... కయిదువు ... { చిగురుంగయిదువు / చిగురుఁగయిదువు / చిగురున్గయిదువు.

తళుకు ... గజ్జెలు ... { తళుకుగజ్జెలు / తళుకున్గజ్జెలు / తళుకుంగజ్జెలు.

సింగపు ... కొదమ ... { సింగపుంగొదమ / సింగపుఁగొదమ / సింగపున్గొదమ.

ఉన్నతంపు ... గోడుగు ... { ఉన్నతంపుగోడుగు / ఉన్నతంపున్గోడుగు / ఉన్నతంపుంగోడుగు.

నలుఁగడాదుల నీయాగమంబు లేదండ్రు. ఈయాగమం బొకానొకచోట స్థిరంబుపరంబగుచోఁ గానంబడియెడి- గలువపున్మరువు.

సమాసంబులందు ద్రుతంబునకు
స్వత్వంబు లేదు. ౨౬.

తలఁబ్రాలు మొదలగు సమాసంబుల ద్రుతమునకు
లోపము లేదు. ౨౭.

తలఁబ్రాలు - ఒడిఁబ్రాలు - సేసఁబ్రాలు- ఊరఁబంది- ఊరఁబిచ్చిక- తోడఁబుట్టువు - తోఁబుట్టువు - బల్లఁబాటు- ఒడఁబాటు- ఇత్యాదులు.

కర్మధారయంబులం దుత్తున కచ్చుపరంబగునపుడు
టుగాగమంబగు. ౨౮.

కఱకు ... అమ్ము ... కఱకుటమ్ము.
నిగ్గు ... అద్దము ... నిగ్గుటద్దము.
సరసపు ... అలుక ... సరసపుటలుక.

కర్మధారయంబునందుఁ బేరాదిశబ్దముల కచ్చు
పరంబగునపుడు టుగాగమంబు
విభాషనగు. ౨౯.

పేరు ... ఉరము ... { పేరుటురము / పేరురము.

చిగురు	...	ఆకు	... { చిగురుటాకు / చిగురాకు.
పొదరు	...	ఇల్లు	... { పొదరుటిల్లు / పొదరిల్లు.

పేదాదిశబ్దంబుల కాలుశబ్దము పరంబగునపుడు
కర్మధారయంబునందు రుగాగమం
బగు. 30.

పేద	...	ఆలు	...	పేదరాలు.
బీద	...	ఆలు	...	బీదరాలు.

పేద-బీద-ముద్ద-బాలెంత-కొమ-జవ - అయిదువ-మను
మ-గొడ్డు-ఇట్టివి పేదాదులు. ఇందు జవ్వనిశబ్దంబునకు జవాదే
శంబని యెఱుంగునది-ఏకాంతమునందు నున్న జవరాండ్రనని
ప్రయోగము.

కర్మధారయంబునం దత్సమంబుల కాలుశబ్దము
పరంబగునపు డత్వంబున కుత్వంబును
రుగాగమంబునగు. 3౧.

ధీర	...	ఆలు	...	ధీరురాలు.
గుణవంత	...	ఆలు	...	గుణవంతురాలు.

ఇచట వృత్తియం దాలుశబ్దము స్త్రీమాత్రపరము.
కర్మధారయంబులందు మువర్ణకంబునకుం
బుంపులగు. 3౨.

సరసము ... మాట ... { సరసపుమాట
సరసంపుమాట.

విరసము ... వచనము ... { విరసపువచనము
విరసంపు వచనము.

ఉదంతమగు తద్ధర్మార్థవిశేషణమున కచ్చుపరమగు నపుడు నుగాగమంబగు. ౩౭.

చేయు ... అతఁడు ... చేయునతఁడు,
చేసెడు ... అతఁడు ... చేసెడునతఁడు.

షష్ఠీసమాసమునం దుకార ఋకారముల కచ్చుపరమగు నపుడు నుగాగమంబగు. ౩౮.

రాజుయొక్క ... ఆజ్ఞ ... రాజునాజ్ఞ.
విధాతృయొక్క ... ఆనతి ... విధాతృనానతి.

ఉదంతస్త్రీసమంబులకును బుంపులకు నదంతగుణవాచకంబులకును దనంబు పరంబగునపుడు నుగాగమంబగు. ౩౯.

సొగసు ... తనము ... { సొగసుందనము
సొగసుఁదనము
సొగసుస్దనము.

సరసపు ... తనము ... { సరసపుందనము
సరసపుఁదనము
సరసపుస్దనము.

తెల్ల ... తనము ... { తెల్లందనము / తెల్లఁదనము / తెల్లన్దనము.

సమాసంబునం బ్రాఁతాదుల తొలియచ్చుమీఁదివర్ణంబుల
కెల్ల లోపంబు బహుళంబుగానగు. ౩౬.

ప్రాఁత ... ఇల్లు ... { ప్రాయిల్లు / ప్రాఁతయిల్లు.

లేఁత ... దూడ ... { లేదూడ / లేఁతదూడ.

పూవు ... రెమ్మ ... { పూరెమ్మ / పూవురెమ్మ.

లుప్తశేషంబునకుం బరుషములు పరములగు
నపుడు నుగాగమంబగు. ౩౭.

ప్రాఁత ... కెంపు ... ప్రాఁగెంపు.
లేఁత .. కొమ్మ ... లేఁగొమ్మ.
పూవు ... తోఁట ... పూఁదోఁట.
మీఁదు ... కడ .. మీఁగడ.
కెంపు ... తామర ... కెందామర.
చెన్ను ... తొవ ... చెందొవ.

చెన్ను శబ్దమువృత్తిని శోణార్థకంబు; బహుళగ్రహణముచే మీఁదు ప్రభృతులందు నిట లోపంబు నిత్యంబు; వ్యవస్థిత విభాషచే నీద్రుతంబునకు సంశ్లేషంబు లేదు.

క్రొత్తశబ్దమున కాద్యక్షర శేషంబునకుం గొన్నియెడల నుగాగమంబునుం గొన్నియెడల మీఁదివ్రాల్లునకు ద్విత్వంబునగు. ౩౮.

క్రొత్త	...	చాయ	...	క్రొంజాయ.
క్రొత్త	...	చెమట	...	క్రొంజెమట.
క్రొత్త	...	పసిఁడి	...	క్రొంబసిఁడి.
క్రొత్త	...	కారు	...	క్రొక్కారు.
క్రొత్త	...	త్రావి	...	క్రొత్త్రావి.

పరుషేతరంబులు పరంబులగునపుడు నుగాగమప్రాప్తిలేమిం జేసి వానికి ద్విత్వంబగు.

క్రొత్త	...	గండి	...	క్రొగ్గండి.
క్రొత్త	...	నన	...	క్రొన్నన.
క్రొత్త	...	మావి	...	క్రొమ్మావి.

కెంధూళి కెంజడలని ప్రయోగంబులు గానంబడియెడి. బహుళగ్రహణముచేతఁ గ్రొత్తకుండ లిత్యాదులలోపంబు లేదు. క్రీఁగడుపు-క్రీఁగాలు-క్రీఁదొడ-ఇత్యాదులం గ్రిందుశబ్దమునకు లుప్తశేషంబునకు దీర్ఘంబు బహుళగ్రహణముచేతనని యెఱుఁగునది.

అన్యంబులకుసహిత మిక్కార్యంబులు కొండొకచోఁ గానంబడియెడి. ౩౯.

ఒకానొకశబ్దంబున కొకానొకశబ్దము పరంబగునప్పుడు తొంటియట్లు లోపనుగాగమంబులును గొండొకశబ్దమున కొకానొకశబ్దము పరంబగునపుడు లోపద్విత్వంబులును బ్రయోగంబులందుం జూపట్టెడునని తాత్పర్యము.

పది ... తొమ్మిది ... పందొమ్మిది.
తొమ్మిది ... పది ... తొంబది.
వంక ... వెఱఁగు ... వంజెఱఁగు.
సగము ... కోరు ... సంగోరు.
నిండు ... వెఱ ... నివ్వెఱ.
నిండు ... వెఱఁగు ... నివ్వెఱఁగు.
నెఱ ... తఱి ... నెత్తఱి.
నెఱ ... నడుము ... నెన్నడుము.
నెఱ ... మది ... నెమ్మది.
నెఱ ... వడి ... నెవ్వడి.

ఇత్యాదులు ప్రయోగంబులవలనం దెలియునది.

ఆమ్రేడితంబు పరంబగునపుడు కడాదులం దొలియచ్చుమీఁది
వర్ణంబుల కెల్ల నదంతంబగు ద్విరుక్త
టకారంబగు. ౪౦.

ఈ సూత్రంబునకు భృశార్థంబునందు ద్విరుక్తంబు విషయంబని యెఱుంగునది.

కడ ... కడ ... కట్టకడ.
ఎదురు ... ఎదురు ... ఎట్టయెదురు.

కడ-ఎదురు-కొన-చివర తుద-తెన్ను-తెరువు-నడుము-పగలు-పిడుగు-బయలు-మొదలు-ఇత్యాదులు కడాదులు.

ఆమ్రేడితంబు పరంబగునపుడు విభక్తిలోపంబు బహుళంబుగా నగు. ౮౧.

అప్పటికిన్	...	అప్పటికిన్	... { అప్పటప్పటికిన్ అప్పటి కప్పటికిన్.
అక్కడన్	...	అక్కడన్	... { అక్కడక్కడన్ అక్కడనక్కడన్.
ఇంటన్	...	ఇంటన్	... { ఇంటింటన్ ఇంట నింటన్.
ఊరన్	...	ఊరన్	... { ఊరూరన్ ఊర నూరన్.

ఇంచుక నాఁడిత్యాదులందు బహుళ గ్రహణము చేత నంత్యమాక్షర లోపంబు నగు.

ఇంచుక	...	ఇంచుక	{ ఇంచించుక ఇంచు కించుక.
నాఁడు	...	నాఁడు	{ నానాఁడు నాఁడు నాఁడు.

అందదుకు ప్రభృతులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రాహ్యంబులు. ౮౨.

అందదుకు-ఇఱ్ఱింకులు-ఇల్లిగ్గులు-చెల్ల చెదరు-చెల్లాచెదరు-

తుత్తుమురు - తుత్తునియలు - మిఱుమిట్లు - ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

చేత తోడ వలనల కిత్వంబు సమాసంబులం దగు. ౪౩.

నీచేతన్ ... ప్రోపు ... నీచేతిప్రోపు.

నాతోడన్ ... చెలిమి ... నాతోడిచెలిమి.

నీవలనన్ ... భయము ... నీవలనిభయము.

అందాద్యుల కలిగాగమంబు సమాసంబునం దగు. ౪౪.

నాయందున్ ... కరుణ ... నాయందలికరుణ.

ఇందున్ ... జనులు ... ఇందలిజనులు.

ఎందున్ ... వారు ... ఎందలివారు.

ఎందు శబ్దమున కలిగాగమము కొందఱు లేదండ్రు.

అది యవి శబ్దంబుల యత్తునకు వృత్తిని లోపంబు బహుళంబుగ నగు. ౪౫.

నా ... అది ... { నాది / నాయది.

నా ... అవి ... { నావి / నాయవి.

ఉదంతములగు తద్ధర్మవిశేషణంబులకుమీఁద లోపంబు లేదనియు నిదంతంబులగు తద్ధర్మవిశేషణంబుల మీఁద నిత్యం బనియు బహుళగ్రహణముచే నెఱుంగునది.

వచ్చునది - వచ్చునవి - వచ్చెడిది - వచ్చెడివి.

సూ॥ ప్రథమావైభక్తికపాఠ్యస్య ... త్రయాణ్ణేషు॥

సంధిపరిచ్ఛేదము.

పద్యాదులు పరంబులగునపుడు మువర్ణకంబునకు లోప పూర్ణబిందులు విభాషనగు. ౪౬.

భయము ... పడె ... { భయపడె / భయంపడె / భయముపడె.

సూత్రము ... పట్టె { సూత్రపట్టె / సూత్రంపట్టె / సూత్రముపట్టె.

ఈ కార్యము కర్తృవాచి మువర్ణకమునకుఁ గలుగదు.
గజము పడియె-అశ్వము పడియె.

మధ్యమపురుష మువర్ణకంబునకు హలవ
సానంబులు పరంబులగునపుడు
లోపము విభాషనగు. ౪౭.

చూడుము ... నన్ను ... { చూడునన్ను / చూడుమునన్ను.

ఇటుచూడుము ... { ఇటు చూడు / ఇటు చూడుము.

చూడుమనియె-వినుమనియె-ఇచ్చట నచ్చు పరంబయినది కాఁబట్టి లోపము లేదు.

వ్యతిరేకమధ్యమ మువర్ణకంబున కెల్లయెడల
లోపంబు విభాషనగు. ౪౮.

నమ్మకుము ... ఇట ... { నమ్మ కట / నమ్మకుమిట.

ఆమ్రేడితంబు పరంబగునపుడు మధ్యమ పురుషక్రియలకు లోపంబు విభాషనగు. ౨౯.

ఉండుము ... ఉండుము ... { ఉండుండుము / ఉండుముండుము.

కొట్టుఁడు ... కొట్టుఁడు ... { కొట్టు కొట్టుఁడు / కొట్టుఁడు కొట్టుఁడు.

విసర్గంబున కనుకరణంబున లోపంబగు. ౩౦.

వర్ధతాంశ్రీః ... అనియె ... వర్ధతాం శ్రీ యనియె.

అనుకృతిని నమశ్శబ్దము తుదియత్వమున కోత్వము విభాషనగు. ౩౧.

తుభ్యంనమః ... అనె ... { తుభ్యంనమో యనె / తుభ్యంనమయనె.

ఈకార్యము లాంతిచో సహితము గనంబడియెడి. గతాను గతికో లోకో యటంచుఁ.

అనుకరణంబునం దుదిహల్లునకు ద్విర్వచనంబగు. ౩౨.

కింతత్ ... అనియె ... కింతత్తనియె.

కస్త్వమ్ ... అనియె ... కస్త్వమ్మనియె.

సూ॥ ప్రకాశమూర్తి సాంద్విపల్సం॥

అనుకరణంబునం దహామాదుల మకారంబునకు
ద్విరుక్తివిభాషనగు. ౫౩.

దాసోహమ్ ... అనె ... { దాసోహమ్మనె
దాసోహమనె.

తత్కర్తవ్యమ్ ... అనె ... { తత్కర్తవ్యమ్మనె
తత్కర్తవ్యమనె.

ఉదంతనామంబున కనుకరణంబునందు
వుగాగమంబగు. ౫౪.

ఇయంధేనుః ... అనె ... ఇయంధేనువనె.

అనుకృతిని నిడుదకుం గుఱుచయగునని యొకండు వలికె నది నిరాకరంబు, దుర్బలస్య బలం రాజా యన వినవే.

వాక్యావసానంబున సంధిలేమి దోషంబు
గాదని యార్యులండ్రు. ౫౫.

సత్యము సర్వశ్రేయము - అదిలేనిచో సర్వధర్మములు వ్యర్థములు. ఇట్లు సంధివిరహంబు కావ్యంబులం బాదాంతమంద చూపబడు.

ఇది సంధిపరిచ్ఛేదము.

తత్సమ పరిచ్ఛేదము.

డు-ము-వు-లు-ప్రథమ-౧. నువర్ణంబు - ద్వితీయ-౨. చేత తోడ-తృతీయ-౩. కొఱకు-కయి-చతుర్థి-౪. వలన-కంటె-పట్టి-పంచమి-౫. కు-యొక్క-లోపల-షష్ఠి-౬. అందు-న-సప్తమి-౭.

తృతీయాదులకు నుగాగమంబగు. ౮.

రామునిచేతను - రామునితోడను - రామునికొఱకును - రామునివలనను - రామునికంటెను - రామునకును - రామునియందును.

కయి పట్టి యొక్క లకు నుగాగమంబు లేదు. ౯.

రామునికయి-జ్ఞానముఁబట్టి - రామునియొక్క.

చేత తోడ లోపల వర్ణకంబుల ప్రథమాక్షరంబులు వైకల్పికంబుగా శేషించు. ౧౦.

ప్రత్యయంబు వర్ణకంబని ప్రాచీనులు వ్యవహరింతురు.

రామునిచే - రామునితో - వనములలో.

డు ము వు న లేకవచనంబులు. ౧౧.

ఏకత్వసంఖ్యను బోధించుప్రత్యయం బేకవచనంబు. రాముఁడు-సోముఁడు-వనము-ధనము-ధేనువు-భానువు.

లువర్ణంబు బహువచనంబు. ౧౨.

బహుత్వసంఖ్యను బోధించు ప్రత్యయంబు బహువచనంబు.

రాములు - సోములు - వనములు - ధనములు - ధేనువులు - భానువులు.

తక్కినవి యుభయంబులు. ౧౩.

మిగిలిన ప్రత్యయము లేకత్వ బహుత్వములకు బోధకము లని యర్థము. వనమును - వనములను - వనముచేతను - వనములచేతను - వనముతోడను - వనములతోడను.

ఓయూమంత్రణంబునందగు. ౧౪.

ఓయనుశబ్దము సంబోధనంబునం దగుననియర్థము. ఇది సంబోధ్యవాచకంబునకు ముందే ప్రయోగింపంబడును - ఓశబ్దంబు తొలంగియు సంబోధ్యవాచకంబు ప్రయోగింపవచ్చును. ఓరాముఁడ - ఓరాములార - రాముఁడ - రాములార.

ఓశబ్దంబునకుం బురుష నీచస్త్రీపురుషామంత్రణంబులందు యి-
సి-రి-వర్ణంబులు విభాష నంతాగమంబులగు. ౧౫.

ఓయిరాముఁడ - ఓరాముఁడ-ఓసిదుష్టురాల -ఓదుష్టురాల-ఓరిదుష్టుఁడ-ఓదుష్టుఁడ.

ఓరి యోసి మైత్రియందుంగలవు. ౧౬.

ఓరిచిన్నికృష్ణ - ఓసిముద్దుబాల. ఓయి మొదలయినవానికి స్వతంత్ర ప్రయోగముం గలదు. సంగతి యోయోయి - ఓసిపోవే - ఓరోరి యింకెందుఁబోవచ్చు - వీనికి దీర్ఘంబుంగలదు - ఓయీ విప్రకులావతంస - ఓరీ దుష్టనిశాటులార - ఓసీ ననుఁ జెనకరాకు.

స్త్రీతిర్యగ్జడభిన్నంబులును వానివిశేషణంబులును
మహత్తులనంబడు. ౧౭.

తిర్యక్కు లనఁగాఁ బశుపక్ష్యాదులు - జడము లనఁగా నచేతనములు.

క్లీబంబులు మిశ్రాదులు మహద్వాచకంబులు
విభాషం బుంలింగతుల్యంబులగు. ౧౮.

మిశ్రశరణ ప్రధాన పాత్రాదులు మిశ్రాదులు.

ఉత్తు బిందుపూర్వంబగు. ౧౯.

ఉకార మిత్తుగాఁగల దానికి ముందు బిందువు వచ్చునని యర్థము - కార్యార్థము ప్రత్యయాదులందు నిబద్ధమయి ప్రయోగించునపుడు మానంబడు వర్ణ మిత్తనంబడు - ఉదాహరణము మీఁద స్పష్టంబగు.

* డుజ్వర్ణకంబునకుం బ్రకృతియయినది డుమంతం
బనంబడు. ౨౦. స్పష్టము.

పుంలింగంబయి మహద్వాచకంబయిన నామంబు
తుది యత్వంబున కుత్వంబగు. ౨౧.

నామంబనఁగాఁ బ్రాతిపదికము - సిద్ధ - రామ - భార్గవ - రాజపురుష - ఇట్టివి ప్రాతిపదికములు. సిద్ధు - రాము - భార్గవు - రాజపురుషు.

\+ పుంలింగమగు మహద్వాచకమునకు డుజ్జగు. ౨౨.

ఇచ్చట డుజ్జనుదానియందు జకార మిత్తుగావున జిత్తు బిందు పూర్వంబగునను సూత్రముచేత డువర్ణమునకుముందు సున్న వచ్చును బిమ్మట జకారము లోపించును. ఉ. డిత్థుడు-డిత్థుండు-రాముడు - రాముండు-భార్గవుడు - భార్గవుండు.

డుమంతంబునకు ద్వితీయాద్యేక వచనంబు
పరంబగునపుడు నిగాగమంబు
సర్వత్రవిభాషనగు. ౨౩.

రామునిని-రాముని-రామునిచేతను-రాముచేతను- రామునికిని-రామునకును. సర్వత్ర యనుట నగాగమబాధనార్థము.

అనుదంత మగుతెనుఁగుడుమంతమునకు నిగాగ
మము నిత్యముగా నగును. ౨౪.

మగనిని-మగనిచేతను-మగనికిని. అనుదంతంబను పర్యుదాసముచేత తమ్మునిని-తమ్ముని-తమ్మునిచేతను-తమ్ముచేతను. అల్లునిని-అల్లుని-అల్లునిచేతను-అల్లుచేతను.బల్లిదునిని-బల్లిదుని -బల్లిదునిచేతను-బల్లిదుచేతను. ఇత్యాదులందు నిగాగమంబు పాక్షికంబని యెఱుఁగునది.

డుమంతంబుమీఁది సువర్ణకంబు నుత్వంబున
కిత్వంబగు. ౨౫.

నువర్ణంబుద్వితీయ యనుసూత్రముచేత రామును - అని ప్రాప్తింపఁగా నీసూత్రముచేత సువర్ణకోత్వమున కిత్వంబు సిద్ధించె. రాముని-భార్గవుని.

ఇకారంబు మీఁది కు-ను-వు-క్రియావిభక్తుల యుత్వంబున కిత్వంబగు. ౨౬.

హరిని-హరికిని-శ్రీని-శ్రీకిని-వారిని-వారికిని.

ఈఁ ధాతు యుష్మదర్థంబులమీఁదివాని యుత్వంబున కిత్వంబురాదు. ౨౭.

ఈఁడు-ఈవు-ఈను-ఈము; ఈకు-నీకు-మీకు.

కువర్ణకంబు పరంబగునప్పు డుకార ఋకారంబులకు నగాగమంబగు. ౨౮.

రామునకును-విష్ణునకును-సవితృనకును-విధాతృనకును.

ఉకార ఋకారంబుల కందువర్ణకము పరంబగు నపుడు నుగాగమంబగు. ౨౯.

రామునందును-విష్ణునందును-విధాతృనందును.

ఆగమ ము-వు వర్ణంబుల కందువర్ణకము పరంబగునపుడు నుగాగమంబు విభాషనగు. ౩౦.

వనమునందును-వనమందును-ధేనువునందును-ధేనువందును.

బహుత్వంబున ద్వితీయాదివిభక్తులకు లడాగమంబగు. ౩౧.

రాములను-రాములచేతను-విధాతృలను-విధాతృలచేతను.

తత్సమపరిచ్ఛేదము.

సంబోధనంబునం దేకార్థంబయిన పదంబుతుది ×
యుకారంబున కకారంబగు. ౩౨.

ఓరాముఁడ-ఓవృషభమ- ఓశంభువ-ఓకౌశిక.

సంబోధనంబునందుఁ బదంబుతుది యకారేకారంబులకు
దీర్ఘంబు విభాషనగు. ౩౩.

ఓరాముఁడా-ఓరాముఁడ. ఓచెలియా-ఓచెలియ. ఓహరీ-ఓహరి. ఓతండ్రీ-ఓతండ్రి.

కృత్తోత్కంబగు సంస్కృతనామంబు సంబుద్ధ్యజ్ఞకు
లోపంబు విభాషనగు. ౩౪.

ఓరామ - ఓకృష్ణ. పూర్వసూత్రముచేత దీర్ఘంబు. ఓరామా-ఓకృష్ణా. సంస్కృత నామంబనుటఁ జేసి ఓతమ్ముఁడ-ఓబల్లిదుఁడ-ఇత్యాదులందు లోపంబులేదు.

ఊదంతసంస్కృతనామంబుమీఁది సంబుద్ధ్యుజ్ఞకు
నూకారంబు ప్లుతంబాదేశంబు
విభాషనగు. ౩౫.

ఓవిష్ణూ ౩- ఓశంభూ ౩- పక్షంబునందు విష్ణుఁడ- శంభుఁడ-ఇత్యాది.

సంబోధనంబునందు బహువచనంబున ×
కార గాగమంబగు-౩౬.

ఓరాములార-ఓకృష్ణులార. దీనికిం బ్రాకృతికంబుగ దీర్ఘంబగు-ఓరాములారా. ఓకృష్ణులారా.

మధ్యమపురుషయోగంబునం దారగాగమంబు విభాషనగు. ౩౭.

వినుఁడు బాలకులు-వినుఁడు బాలకులార; వచ్చితిరి కాంతలు-వచ్చితిరి కాంతలార. అన్నలార మిమ్ము నడిగెద నొకమాట- ఇచ్చట మధ్యమపురుషయోగంబు లేమిం జేసి యారగాగమంబు నిత్యంబు.

అదంతంబయి దీర్ఘపూర్వలోపధంబయిన మహాత్తుమీఁది విభక్తిలకారంబునకు రేఫంబగు. ౩౮.

బాలురు-బాలురను-బాలుర చేతను; నృపాలురు-నృపాలురను-నృపాలుర చేతను. దయాళుశబ్దంబున కిట్లు రేఫంబు గానంబడియెడి. దయాళురు-దయాళురను-దయాళుర చేతను.

అమహన్నపుంసకముల కదంతములకు ము వర్ణకంబగు. ౩౯.

వృక్షము-ఋక్షము; దైవము - కళత్రము - అపత్యము; క్లీబంబులు మిత్రాదు లనుసూత్రంబునఁ బాక్షికంబుగంబుంలింగత్వంబతిదేశించుటంజేసి మిత్రాది శబ్దంబులకు ద్వైరూప్యం బెఱుంగునది. ఉ. మిత్రుఁడు-మిత్రము-శరణుఁడు-శరణము.

వానికి ముపర్ణకేతరం బయిన విభక్తిపరంబగునపుడు ముగాగమంబగు. ౪౦.

వృక్షములు - వృక్షమును - ఋక్షములు - ఋక్షమును.

ముువర్ణకంబునకు విధించుకార్యము
ముగాగమంబునకునగు. ౪౧.

ముువర్ణకంబునకు విధించు లోపాదేశాది కార్యములు ముగాగమమునకు సహితము వచ్చునని యర్థము.

ముువర్ణకంబునకు మాముడియేనిం బూర్ణబిందు
పూర్వకబువర్ణంబేని విభాషనగు. ౪౨.

వృక్షమ్ము - వృక్షంబు; ఋక్షమ్ము - ఋక్షంబు. పూర్వ సూత్రముచేత ముగాగమమున కీకార్యంబగు. వృక్షమ్ములు - వృక్షంబులు - ఋక్షమ్ములు - ఋక్షంబులు.

లు - ల - న - లు పరంబులగునపు డొకానొకచో ముగాగమం
బునకు లోపంబును దత్పూర్వస్వరంబునకు
దీర్ఘంబును విభాషనగు. ౪౩.

వజ్రాలు - వజ్రాలను - వజ్రాన; పగడాలు - పగడాలను - పగడాన. ఒకానొకచోట ననుటచే నీకార్యంబునకుం బ్రయోగ వైరళ్యంబు సూచింపంబడియె.

ఇగ్లౌరాయుగంతంబుల ప్రథమైకవచనంబునకు
లోపంబగు. ౪౪.

ఇకారాంతములకు గ్లౌరైశబ్దములకు మఱి యుగాగ మాంతంబులకుం బ్రథమైకవచనలోపంబగు. హరి - గిరి - శ్రీ - ధీ.

ఇత్తునకు బహువచనంబు పరంబగునపు

డుత్వంబగు. ౪౫.

హరులు - గిరులు - కవులు - రవులు - యామినులు - భామినులు. తపరకరణంబుచే దీర్ఘంబున కుత్వంబులేదు. శ్రీలు - స్త్రీలు - లకోరీలు.

వికృతియం దికారాంతముల యుపోత్తమేత్తునకు

బహువచనము పరంబగునపు

డుత్వంబగు. ౪౬.

ఇచ్చట వికృతిశబ్దముచే సంస్కృతసమేతరంబు గ్రహింపవలయు. కలికి - కలుకులు - ములికి - ములుకులు - చెలిమి - చెలుములు - బలిమి - బలుములు. ఉపోత్తమేత్తునకనుటంజేసి జిగి - నిసి - ఇత్యాదులం దుత్వంబులేదు - జిగులు - నిసులు.

రలడోపధ నవార్థాదుల యుపోత్తమేత్తున

కుత్వంబు గలుగదు. ౪౭.

పందిరి - పందిరులు; పిడికిలి - పిడికిళులు; రాపిడి - రాపిడులు; తొమ్మిది - తొమ్మిదులు.

ఉకారాంత గోశబ్దంబుల కంతట

వువర్ణకంబగు ౪౮.

తరువు - ధేనువు - మధువు - గోవు. అంతట ననుట స్త్రీలింగ ప్రథమైకవచనలోపబాధనార్థము.

ఫువర్ణకేతరవిభక్తి పరమగుచో నుకారాంతంబు
లకు బహుళంబుగా గోశబ్దంబునకు నిత్యం
బుగా పుగాగమంబగు. ౪౯.

తరువులు-తరులు-ధేనువులు - ధేనులు-గోవులు.

ఉకారాంతంబగు మహత్తునకు ఫువర్ణకము
బహుళముగానగు. ౫౦.

విష్ణువు-విష్ణుఁడు; శంభువు - శంభుఁడు; వసువు-వసుఁడు.

కద్రువ నాగమాత. ౫౧.

కద్రువ-కద్రువలు-కద్రువను - కద్రువలను.

ఋకారాంతంబున కత్వంబును స్త్రీవ
ద్భావంబునగు. ౫౨.

భ్రాత-జామాత-కర్త-భర్త-హర్త-గంత-హంత.

విధాతృ ధాతృ దాతృ సవితృ నేతృ శబ్దంబులకు
మహత్తుల కత్వస్త్రీవద్భావంబులు
విభాషనగు. ౫౩.

విధాత-విధాతృఁడు-ధాత- ధాతృఁడు-దాత-దాతృఁడు-
సవిత-సవితృఁడు - నేత - నేతృఁడు.

నామంబుల తుదిదీర్ఘంబునకు
హ్రస్వంబగు. ౫౪.

రమా-రమ - వనితా-వనిత విద్యా-విద్య-లక్ష్మీ-లక్ష్మి-సేనానీ-సేనాని. ఇట్లు కృతహ్రస్వములకు హ్రస్వాంతములకుం బోలెం గార్యంబగు లక్ష్ములు-సేనానులు-సిరులు.

ఏకాక్షరంబులకు హ్రస్వంబు లేదు. ౫౫.

క్ష్మా-మా-భా-శ్రీ-స్త్రీ-హ్రీ-ధీ-భీ-భూ-భ్రూ.

వృద్ధాదుల ఉజ్ఞునకు లోపము విభాషనగు. ౫౬.

వృద్ధు-వృద్ధుఁడు-మూర్ఖు-మూర్ఖుఁడు - నీచు - నీచుఁడు- గృహస్థు - గృహస్థుఁడు-చార్వాకు-చార్వాకుఁడు.

స్త్రీలింగంబుల ప్రథమైకవచనంబునకు లోపంబగు. ౫౭.

రమ-క్షమ-వనిత-ఘనత-విద్య- దేవత-మీననేత్ర.

చరిత్రాదుల మువర్ణకంబునకు లోపంబు బహుళంబుగానగు. ౫౮.

చరిత్ర - చరిత్రము - చరిత - చరితము. అలక - అభిలాష - అక్షత - ఘోష - తరంగ-భ్రమ - విజృంభణ - వధ-వేగ-స్ఫురణ-హంస - ఇత్యాదులు చరిత్రాదులు. బాహుళకమువలన దర్భాదులకు ములోపంబు నిత్యంబు - దర్భ - పనస-ఇత్యాదులు.

స్వర్గివాచి దేవసురశబ్దంబు లేకత్వబహుత్వంబులం

బ్రయోగింపంబడు. ౫౯.

దేవుఁడు - సకలసురలు. స్వర్గివాచియనుటచే భూదేవు

లు-భూసురుఁ డను ప్రయోగంబు లబాధితంబులయ్యె.

సురశబ్దంబు నిత్యంబుగా నసురశబ్దము వైకల్పిక

ముగా స్త్రీతుల్యంబులగు; సంస్కృత

సమాసంబునఁగావు. ౬౦.

సురలు - అసుర - అసురుఁడు. నిఖిలసురలు - రావణా

సురుఁడు. ఎల్లసురలు - ఎల్లయసురలు - ఎల్లయసురలు.

దూతాదులకు స్త్రీత్వంబు బహుళంబుగనగు. ౬౧.

దూత - దూతుఁడు - యోధ - యోధుఁడు - శుంఠ -

శుంఠుఁడు. బహుళగ్రహణముచే నమహత్త్వంబునందు స్త్రీ

త్వంబు నిత్యంబు. సింగంబు దూత యగుజంబుకంబు.

పృథ్వీవాచి భూశబ్దంబునకు

భువియగు. ౬౨.

భువి - భువులు - భువిని - భువులను.

నౌశబ్దంబునకు నావ యగు. ౬3.

నావ - నావలు. మహానావ. కొందఱు నావి యనియు

నాదేశంబగునందురు.

రైగ్లౌశబ్దంబుల కోత్వంబు విభాషనగు. ౬౪.

ఇగ్లాసూత్రము చేతం బ్రథమైకవచనమునకు లోపంబు.
రో - రై - గ్లో - గ్లౌ.

ఐకారం బీతుల్యంబు. ౬౫.

రైని-రైకి-క్రైని-క్రైకి-ప్రైని-ప్రైకి.

కంధరాదులు క్లీబ తుల్యంబులు బహు
ళంబుగానగు. ౬౬.

కంధరము - కంధర. విధాశబ్దమునకుఁ గ్లీబతుల్యత్వంబు నిత్యంబు-విధము. కంధరా నాసికా భిక్షా దంష్ట్రా గ్రీవా పాదుకోల్కా ప్రభృతులు కంధరాదులు.

ఇంక హలంత ప్రకరణము.

హలంతంబు ప్రథమైకవచనాంతతుల్యం
బిందు నామంబగు. ౬౭.

రుక్ - రాట్ - మరుత్ - వీరుత్ - కర్మ - వర్మ; శ్వ శబ్దంబు దప్ప నకారాంతంబు లెల్లం బ్రథమైకవచనతుల్యంబు లె యగునని యెఱుంగునది.

ఉగాగమంబును ద్విత్వంబును
మదిహల్లునకగు. ౬౮.

ఉగాగమాంతంబుల కిగ్లాసూత్రము చేఁ బ్రథమైకవచన

లోపంబగు. దిక్కు-రాట్టు-మరుత్తు-వీరుత్తు. ఉగాగమంబులే కుండజేసి యిచట నాంతంబుల కస్త్రీలింగంబులకుం బ్రథమైక వచనలోపంబులేదు. కర్మము-వర్మము-చర్మము- సుధన్వుఁడు-సుత్రాముఁడు.

దీర్ఘంబు మీఁది హల్లునకు ద్విత్వంబు
బహుళంబుగానగు. ౬౯.

వాక్కు-వాకు; స్వరాట్టు - స్వరాటు.

మతుబాదికంబు ద్వితీయైకవచనాంత
తుల్యంబు నామంబగు. ౭౦.

శ్రీమంతమ్ - గుణవంతమ్-విద్వాంసమ్- అనడ్వాహమ్. శ్వానమ్-ఉపానహమ్-అప్సరసమ్-ఇత్యాదులు.

దానియంతిమ మకారంబునకు లోపంబగు. ౭౧.

శ్రీమంత-గుణవంత-విద్వాంస-అనడ్వాహ-ఇత్యాది. వీని కజంతములకుంబోలె డుజాదులు యథాయోగ్యంబుగనగు. అతఁడు శ్రీమంతుఁడు-ఇతఁడు గుణవంతుఁడు - వాని వంశము శ్రీమంతము- వీనివంశము గుణవంతము-విద్వాంసుఁడు - విద్వాంసము. అనడ్వాహము - శ్వానము-అప్సరస. వక్ష్యమాణలక్షణంబుచే స్త్రీత్వంబున మతుబాదులు ఙ్యంతంబులై యిందు గ్రహింపంబడు-శ్రీమతి-గుణవతి - విదుషి - శుని. మహతి వాచ్యంబగు నపుడు శ్రీమంతురాలు - గుణవంతురాలు - విద్వాంసురాలనియుఁ బ్రయోగింపఁదగు.

ముదామలకుఁ బ్రథమైకవచన
లోపంబు లేదు ౨౨.

ముదము - ఉపానహము - స్రజము.

ఋత్విగాదులు ద్వితీయైకవచనాంత
తుల్యంబులు విభాషనగు. ౨౩.

ఋత్విజుఁడు - ఋత్విక్కు - నీవృతము - నీవృత్తు. ఋత్విగాదికం బాకృతిగణంబు.

ఒకానొకచో మహత్త్వంబునందు మతుప్ప్రకా
రంబున కానాదేశంబు విభాషనగు. ౨౪.

హనుమానుఁడు - హనుమంతుఁడు. భగవానుఁడు - భగవంతుఁడు. ఇత్యాది.

విశ్వకర్మాదులకు స్త్రీత్వంబగు. ౨౫.

స్త్రీలింగత్వాతిదేశంబు చేత నుత్వ డుజ్ఞులు లేవని యెఱుంగునది. విశ్వకర్మ - కృష్ణవర్మ - అశ్వత్థామ - యువ - యజ్వ - ఇత్యాదులు.

మహద్వాచకమయి పుంలింగంబగు బ్రహ్మ
శబ్దమునకు స్త్రీత్వంబగు. ౨౬.

బ్రహ్మ - ఈశబ్దము చతుర్ముఖ ఋత్విగ్విప్రులకు వాచకంబు తత్త్వతపోవేద యోగవాచకంబగునేని బ్రహ్మము నాఁబడు.

ఆత్మేమనిజంతంబులకు నాంతిము లగు
మనుజసంజ్ఞలకు స్త్రీత్వంబు
బహుళంబుగా నగు. ౭౭.

ఆత్మ-ఆత్మము-ఆత్ముఁడు; మహిమ-మహిమము; అణిమ-అణిమము; గరిమ-గరిమము; లఘిమ - లఘిమము; దేవశర్మ-దేవశర్ముఁడు.

మహత్త్వంబున స్వార్థపరంబగు రాజశబ్దము
రాజునాఁబడు. ౭౮.

రాజు-ఖగరాజు. అమహత్త్వంబునందు రాజము-వృక్షరాజము. ఉపసర్జనత్వంబునందు-హతరాజుఁడు పరశురాముఁడు.

జగదింద్రజిత్తుల తకారంబునకు లోపంబు
విభాషనగు. ౭౯.

జగము-జగత్తు; ఇంద్రజి-ఇంద్రజిత్తు. బుత్వాగాదియగుటంజేసి యింద్రజితుండనియు వాడంబడు.

సాంతంబుల తుదిసకారంబునకు లోపంబు
బహుళంబుగా నగు. ८०.

ఉరము-ఉరస్సు - వక్షము - వక్షస్సు - అర్చి - అర్చిస్సు ధనువు- ధనుస్సు-ఆయువు-ఆయుస్సు-బహుళగ్రహణంబునంజేసి పయఃప్రభృతుల సకారంబునకు లోపంబులేదు. పయస్సు-వయస్సు-సరస్సు.

మహద్వాచకంబులగు సాంతంబుల కంత
లోపంబేసి ద్వితీయైకవచనాంత
తుల్యత్వంబే నగు. ౮౧.

అంగిరుఁడు-అంగిరసుఁడు-ఉగ్రశ్రవుఁడు-ఉగ్రశ్రవసుఁడు - ప్రచేతుఁడు - ప్రచేతసుఁడు. ఊర్ధ్వరేతుఁడు -ఊర్ధ్వరేతసుఁడు.

వేధ పురోధ పురోధసుఁడు. ౮౨.

వేధశ్శబ్దమునకు నిత్యంబుగాఁ బురోధశ్శబ్దమునకు వైకల్పికముగా సలోపస్త్రీవద్భావంబులు దీనిచే నిపతింపఁబడియె.

మనఃప్రభృతుల సకారంబునకు
ద్విత్వంబు విభాషనగు. ౮౩.

మనసు-మనస్సు-శిరసు-శిరస్సు-సదసు-సదస్సు - సలోపంబయ్యెనేని-మనము-శిరము-సదము.

దివ్యహృచ్ఛబ్దంబులకు దివి
హృది యగు. ౮౪.

దివి-దివులు-హృది-హృదులు.

స్త్రీలింగంబులెల్ల స్వస్వనియతంబులగు
స్త్రీప్రత్యయంబులంగూడి
యింపుఁ బ్రవర్తిల్లు. ౮౫.

నామము	స్త్రీప్రత్యయాంతము	తత్సమము.
కర్తృ	కర్త్రీ	కర్త్రి.

జనయితృ	...	జనయిత్రీ	...	జనయిత్రి.
భాగ్యశాలిన్	...	భాగ్యశాలినీ	...	భాగ్యశాలిని.
బుద్ధిశాలిన్	..	బుద్ధిశాలినీ	...	బుద్ధిశాలిని.
మతిమత్	...	మతిమతీ	...	మతిమతి.
గుణవత్	...	గుణవతీ	...	గుణవతి.
విద్వస్	...	విదుషీ	...	విదుషి.
వనజముఖ	...	వనజముఖీ	...	వనజముఖి.
		వనజముఖా	...	వనజముఖ.
మీననేత్ర	...	మీననేత్రా	...	మీననేత్ర.

అంగాదులకుఁదప్ప సంయోగోపధంబులకు జీప్ప్రత్యయంబు లేమింజేసి-మీననేత్రి-పద్మనేత్రి - ఇత్యాదు లసాధువులు.

మహాతీతంబులగు స్త్రీలింగంబుల విశేషణం

బులకుఁ గ్లీబత్వంబు విభాషనగు. ౮౬.

పద్మలతమనోహరి-పద్మలతమనోహారిణి. హృద్యంబగువిద్య హృద్య యగువిద్య. మొదవులలోఁ గపిలవరిష్ఠంబు-కపిలవరిష్ఠ.

భవచ్ఛత్రాదుల కిందుఁ బ్రయోగంబులేదు. ౮౭.

భవదాదులగు హలంతసర్వనామంబులకును శతృరేఫాంతాదులకును దెనుఁగుభాషయందు వ్యవహారంబు లేదని యర్థము. సమాసంబులం దొలుతఁగదిసి యిందుఁ బ్రయుక్తంబులగు. భవద్గుణంబులు - త్వదాశ్రయము - మత్ప్రాణము - లసద్రూపము-భవిష్యత్కాలము-ధూర్వహము-ఇత్యాదులెఱుంగునది.

ఇది తత్సమపరిచ్ఛేదము.

ఆ చ్ఛి క ప రి చ్ఛే ద ము.

సంస్కృతసమేతరంబయిన యీ భాష
యచ్ఛయనంబడు. ౧. స్పష్టము.

ఆచ్ఛికశబ్దంబులెల్లం దఱుచుగ స్త్రీసమంబులుం
క్లీబసమంబులునయి యుండు. ౨.

స్త్రీసమత్వాతిదేశంబుచే బ్రథమైకవచన లోపాదికం
బును క్లీబసమత్వాతిదేశంబుచే మువర్ణకంబు నగునని యెఱుం
గునది. అన్న-మిన్న-అద్ద-గద్ద-జాణ-గాణ-ఓడ- గోడ - ఇత్యా
దులు స్త్రీసమంబులు. బియ్యము- నెయ్యము - అల్లము- మొల్ల
ము-సున్నము - సన్నము-ఇత్యాదులు క్లీబసమంబులు. తఱుచు
గ ననుటచేఁ బుంలింగతుల్యంబులుం గొండొకకలవని తాత్ప
ర్యము. కొమరుఁడు - చందురుఁడు - జముఁడు - కందుఁడు-
ఇత్యాదులు.

బల్లదాదులు సంస్కృత తుల్యంబులు. ౩.

మహత్త్వంబున వీనికుత్వడుజాదులు నమహత్త్వంబున
మువర్ణకాదులును స్త్రీత్వంబునం దాలుశబ్దముతోడ సమా
సంబునుం గలుగునని యెఱుంగునది. బల్లిదుఁడు. బల్లిదము-
బల్లిదురాలు. బల్లిద-అక్కజ-కావల-బెట్టిద-బెడిద-మిసిమింత-
మొక్కల. ఇత్యాదులు బల్లిదాదులు.

మహత్తులగు మగాదులకుం గయిరాదులకును

మగఁడు - మనుమఁడు. కయిరఁడు - కత్తెళ్ళఁడు. మగ - మను
మ-రాయ-పాప-ప్రే-తే-ఈ - కాప్రత్యయాంతంబులు - ఇత్యా
దులు మగాదులు. కయిర - కత్తెళ - జన్న - నీల-ఇత్యాదులు
కయిరాదులు.

పగతాదుల బహువచన లకారంబునకు
రేఫంబగు. ౫.

పగతురు-అల్లురు-నెయ్యురు-బలియురు-మార్తురు.

కొన్ని డుమంతంబుల బహువచన లకారంబునకు
రేఫంబును దానికిముందు పూర్ణబిందు
పూర్వక డకారంబు నగు. ౬.

గండండ్రు-మిండండ్రు- ఇత్యాదులు.

కాప్రత్యయంబుమీఁది బహువచన లకారంబునకు
లఘ్వలఘు రేఫంబులును లఘు రేఫంబునకు
ముందు పూర్ణబిందు పూర్వక
డకారంబు నగు. ౭.

విలుకాండ్రు-విలుకాఱు - వేఁటకాండ్రు - వేఁటకాఱు-
వేడుకకాండ్రు - వేడుకకాఱు.

త్రేప్రభృతుల బహువచనమునకు
ముందు డుజ్జగు. ౮.

త్రేఁడులు- త్రేండ్లు.

కూఁతుశబ్దము ప్రథమైకవచనంబునకు
రువర్ణంబగు. ౯.

కూఁతురు - కూఁతులు. కూఁతురులు - కూఁతుళ్లు. కూఁతిరి నిత్యాదిరూపంబులు గ్రామ్యంబులని యెఱుంగునది.

చెయువు బహువచన లకారంబున కలఘు
రేఫంబు విభాషనగు. ౧౦.

చెయువుఱు - చెయువులు - చెయువుఱను - చెయువులను.

ఆల్వాదుల బహువచన లకారంబునకు రేఫంబును
ముందఱి లువర్ణంబునకు బిందుపూర్వక
డకారంబు నగు. ౧౧.

ఆండ్రు-ఆండ్రను. ఆలు-చెలియలు - చెల్లెలు - కోడలు- మఱఁదలు. ఇవి యాల్వాదులు.

బహువచనము పరంబగునపుడు డ-ల-ట-ర-ల యుత్వం
బునకు లోపంబు బహుళంబుగానగు. ౧౨.

గుండ్లు-గుండులు. గిండ్లు-గిండులు. కాళ్లు-కాలులు. మొసళ్లు- మొసలులు. గొంట్లు - గొంటులు. తుంట్లు - తుంటులు. గోళ్లు- గోరులు. సీవిళ్లు-సీవిరులు. బహుళగ్రహణముచే విల్లులు - పిల్లు లు-పులు లిత్యాదులందు లోపంబు లేదు. తత్సమంబులం గోటి పిప్పలి శబ్దంబుల కీకార్యంబు చూపఁబడెడు. కోట్లు-కోటులు-పిప్ప ళ్లు-పిప్పలులు.

బహువచనము పరంబగునపు డసంయుక్తంబులయి
యుదంతంబులయిన డ-ల-ర-ల కలఘు లకా
రంబు బహుళంబుగానగు. ౧౩.

త్రాళులు-త్రాడులు. గుమ్మళులు-గుమ్మడులు. మొగిళులు - మొగిలులు. పిడికిళులు - పిడికిలులు. ఊళులు - ఊరులు. పందిళులు-పందిరులు.

బహువచన శిష్టంబులయి యద్విరుక్తంబులయిన
డకార లకారంబుల కలఘులకారంబు
నిత్యంబుగ నగు. ౧౪.

త్రాళ్లు-గుమ్మళ్లు- మొగిళ్లు- మొసళ్లు-విళ్లు-సిళ్లు.

సమాన పదంబునందు సంయోగంబు పరం
బగునపు డెల్లచో ఖండబిందునకుం
బూర్ణంబగు. ౧౫.

అనఁటులు - అనంట్లు. పనఁటులు-పనంట్లు. గోఁటులు-గోంట్లు. తేఁటులు-తేంట్లు. ఏఁడులు-ఏండ్లు. కాఁడులు-కాండ్లు. ఏండ్లు కాండ్లిత్యాదులందు డాకు శాదేశంబు కొందఱువక్కాణించిరి; తెనుఁగున బిందుపూర్వకస్థిరంబు లేమిం జేసి యది గ్రాహ్యంబు గాదు.

ఔపవిభక్తికంబుల లివర్ణ సలలువర్ణంబులకుబహు
వచనంబు పరంబగునపుడు పూర్ణబిందు పూర్వక
డువర్ణంబు బహుళంబుగానగు. ౧౬.

కొడవలి-కొడవండులు. ఉల్లోపంబు కొడవండ్లు-పక్షంబు నందలఘులకారంబు-కొడవళులు-కొడవళ్లు-కొడవలులు. రోఁకలిప్రభృతుల కిట్లు రూపంబు తెలియంగునది. ఇల్లు-ఇండులు-ఇండ్లు-ఇల్లులు. ఇట్లు-కల్లు పల్లు ముల్లు విల్లు శబ్దంబులకు రూపంబులు తెలియునది. మద్యనిమ్నార్థకంబులయిన కల్లు పల్లు శబ్దంబులును ఒల్లుప్రభృతిశబ్దంబులు ననాపవిభక్తికంబు లగుటం జేసి వాని కీకార్యంబు లేదు.

ఒకానొకచో నామంబు సంశ్లిష్టబహువచనాంతతుల్యంబయి
బహువచనంబు నెనయు. ౧౭.

కొడవండ్లులు-కొడవండ్లులను-కొడవళ్లులు-కొడవళ్లులను.
ఇట్టిప్రయోగదృష్టంబులు గ్రహించునది.

కలన్యాదుల నువర్ణంబు కుజ్జగు; బహువచనము
పరంబగునపుడు నిత్యముగానగు. ౧౮.

కలఁకు-కలను-కలఁకులు. కలను- కెలను - కొఱను - కొలను -
గవను-నెఱను-మ్రాను-వరను-వలను-ఇవి కలన్యాదులు.

అట్లు రేనుగోను శబ్దంబుల నువర్ణంబు గుజ్జగు. ౧౯.

రేఁగు-రేను-రేఁగులు. గోఁగు-గోను-గోఁగులు.

బహువచనంబు పరంబగునపుడు చేను వేను మీను
శబ్దంబుల నువర్ణంబులోపించు. ౨౦.

చేను-చేలు. వేను-వేలు. మీను-మీలు.

బహువచనంబు పరంబగునపుడు రేయి
ప్రభృతుల తుదియక్షరంబు
లోపించు. ౨౧.

రేయి- రేలు. తూయి- తూలు. పేయి- పేలు. వ్రాయి- వ్రాలు ఇత్యాదులు. ఈలోపంబు సమాసంబులందుం జూపట్టెడు. రేరాజు-మగతూపతకము-వేవెలుఁగు.

బహువచనంబు పరంబగునపు డావుప్రభృతుల
తుదియక్షరంబునకు లోపంబు
విభాషనగు. ౨౨.

ఆవు-ఆలు-ఆవుల్కు, జాము-జాలు- జాములు, చుట్టము- చుట్టలు-చుట్టములు. మీసము-మీసలు-మీసములు.

ఇయకు మాఱుగా నామాంతంబున కెత్వంబు
బహుళంబుగానగు. ౨౩.

కన్నియ - కన్నె. జన్నియ - జన్నె. వన్నియ - వన్నె. కొంచియము - కొంచెము. కొండియము - కొండెము. బహుళగ్రహణముచే సందియము కాఱియ మొదలగు శబ్దంబులం దెత్వము లేదు. ఇయశబ్దంబునం దికారలోపంబు కొందఱు వక్కాణించిరి-అయ్యది ప్రయోగంబులందు మృగ్యంబు. ముత్తియశబ్దంబునందుమాత్ర మిత్వలోపంబు గానంబడియెడి. ముత్తియము_ముత్తెము-ముత్యము.

సర్వనామ ప్రకరణము.

అన్ని ప్రభృతులు సర్వనామంబులు. ౨౮.

అన్ని - ఇన్ని - ఎన్ని - కొన్ని - పెక్కు - పలు - ఆ - ఈ - ఏ - నీ - నా - మన - తా - సంఖ్యావాచకంబులు అన్ని ప్రభృతులు. వీనికిం బ్రథమాంతరూపంబు లుదాహరించెద - వీనిలో డుమంతంబుల కెల్ల న్వాగమంబు పూర్వోక్తంబు స్మరించునది. బహువచన లకారంబునకు రాదేశంబును బూర్వాగమంబును బ్రథమా బహువచనంబునకుంబోలె నెఱుంగునది. విశేషాకారంబులు గలిగెనేనిం గొండొకచోం ద్వితీయవఱకును గొండొకచోం దృతీయయం దొక్కరూపంబు వఱకును రూపభేదంబులు వక్కాణించెద - శేషంబూహించునది. అన్ని మొదలగుశబ్దంబులును ద్విప్రభృతి సంఖ్యావాచకంబులును మహదర్థంబులు బహువచనాంతంబులగు - అమహదర్థంబు లేకవచనాంతంబులగు. ఇందు నీ మొదలగు నాలుగుశబ్దంబులు సర్వార్థంబులం దుల్యరూపంబు లయియుండు.

మ - అనునది మహదర్థమనుటకు - అ - అనునది యమహదర్థమనుటకు - ప్ర మొదలయినవి ప్రథమాదివిభక్తులకును సంకేతములుగా నిందు గ్రహించునది

మ. అ.

సర్వ తావదర్థకము.

ప్ర. { అందఱు / అందోఱు. } ...అన్ని.

ఇయ దర్థకము.

ప్ర. ఇందఱు. ...ఇన్ని.

కియద్యావదర్థకము.

ప్ర ఎందఱు. ...ఎన్ని.

కతిపయార్థకము.

ప్ర. కొందఱు. ...కొన్ని

బహ్వర్థకము.

ప్ర. { పెక్కండ్రు / పెక్కురు. } పెక్కు. దీనికి బహు వచనముం గలదు.

పెక్కులు.

ఈశబ్దంబులొపవిభక్తికంబులగుటం జేసి-అన్నిటి- అన్నింటి- ఇన్నిటి - ఇన్నింటి . ఎన్నిటి- ఎన్నింటి - కొన్నిటి-కొన్నింటి- పెక్కిటి - పెక్కింటి యనురూపంబులు ద్వితీయా ద్యేకవచనంబులు పరంబు లగునపు డమహత్త్వంబునం దగునని తెలియునది.

బహ్వర్థకము

ప్ర. { పలుగురు / పలుగుండ్రు. } అమహత్త్వంబున దీనికి వ్యస్త ప్రయోగంబు లేదు.

మ.

తదర్థకము.

ప్ర. వాఁడు... { వారు / వారలు / వాండ్రు.

ద్వి. వానిని... { వారిని / వారలను / వాండ్రను.

అ.

ప్ర. { అది ... అవి. / అద్ది ... అవ్వి. / అయది ... అయవి. / అయ్యది... అయ్యవి.

ద్వి. { దానిని / ఆదానిని / అద్దానిని. } ... వానిని.

మ.

ఇదమర్థకము.

ప్ర. వీఁడు. ... { వీరు / వీరలు / వీండ్రు.

ద్వి. వీనిని. ... { వీరిని / వీరలను / వీండ్రను.

అ.

ప్ర. {
ఇది ... ఇవి.
ఇద్ది ... ఇవ్వి.
ఈయది.. ఈయవి.
ఇయ్యది... ఇయ్యవి.

ద్వి. { దీనిని / ఈదానిని / ఇద్దానిని. } ... వీనిని.

మ.

యత్కిమర్థకము.

ప్ర. {
ఏఁడు ... ఏరు.
ఏవాఁడు. { ఏవారు / ఏవారలు / ఏవాండ్రు.
ఎవ్వాఁడు. { ఎవ్వారు / ఎవ్వారలు / ఎవ్వాండ్రు.
ఎవ్వఁడు. { ఎవ్వరు / ఎవ్వండ్రు.
ఎవఁడు. { ఎవరు / ఎవండ్రు.

ఏనిని. ఏరిని.

ద్వి. {
ఏవానిని. { ఏవారిని / ఏవారలను / ఏవాండ్రను.
ఎవ్వానిని. { ఎవ్వారిని / ఎవ్వారలను / ఎవ్వాండ్రను.
ఎవ్వనిని. { ఎవ్వరిని / ఎవ్వండ్రను.
ఎవనిని. { ఎవరిని / ఎవండ్రను.

అ.

	ఏకవచనము		బహువచనము
ప్ర.	ఎది	...	ఎవి.
	ఏది	...	ఏవి.
	ఎద్ది	...	ఎవ్వి.
	ఏయది	...	ఏయవి.
	ఎయ్యది	...	ఎయ్యవి.
ద్వి.	దేనిని	...	వేనిని.
	ఏదానిని	...	ఏవానిని.
	ఎద్దానిని	...	ఎవ్వానిని

మహతి వాచ్యంబగునేకత్వంబునయత్కిమర్థకశబ్దంబు-ఎవ్వరిత-ఎవ్వర్త-ఎవ్వత-ఎవరిత-ఎవర్త-ఎవత-ఎవ్వరితి-ఎవ్వర్తి-ఎవ్వతి-ఎవరితి-ఎవర్తి-ఎవతి-ఎవ్వరితె-ఎవ్వర్తె-ఎవ్వతె-ఎవరితె-ఎవర్తె-ఎవతె-ఎవ్వర్తుక-ఎవ్వతుక-ఎవర్తుక-ఎవతుక-అని యిరువది రెండురూపంబులు వడయు.

తదాదులు మూఁడు మహద్వాచకంబు లేకత్వంబునం బూజ వివక్షించునప్పుడు-అతఁడు-ఆతఁడు; ఇతఁడు-ఈతఁడు; ఎతఁడు-ఏతఁడు; అనురూపంబులు వడయు. మహతీవాచకంబులు ఆమె-ఆపె-ఆకె; ఈమె-ఈపె-ఈకె; ఏమె-ఏపె-ఏకె; అనురూపంబులు వడయు.

యుష్మదర్థకము.

	ఏకవచనము		బహువచనము
ప్ర.	నీవు / ఈవు.	...	మీరు / మీరలు. / ఈరు / ఈరలు.
ద్వి.	నిన్నును.	...	మిమ్మును.
తృ.	నీచేతను	...	మీచేతను.

అస్మదర్థకము.

	ఏకవచనము		బహువచనము
ప్ర.	నేను / ఏను.	...	మేము / నేము / ఏము.
ద్వి.	నన్నును.	...	మమ్మును

తృ. నాచేతను... మాచేతను.

ఉభయార్థకము.

నిత్యబహువచనాంతము.

ప్ర. మనము.

ద్వి. మనలను.

తృ. మనచేతను-మనలచేతను.

ఆత్మార్థకము,

ప్ర. తాను .. { తాము / తారు / తమరు.

ద్వి. తన్నును ... తమ్మును.

తృ. తనచేతను... తమచేతను

ఇంక సంఖ్యావాచకంబులు వక్కాణించెద.

మ.

ఏకార్థకశబ్దము.

ప్ర.

ఒకఁడు. ... { ఒకరు / ఒకండ్రు.

ఒకోఁడు. ... { ఒకోరు / ఒకోండ్రు.

ఒక్కఁడు. ... { ఒక్కరు / ఒక్కండ్రు.

ఒక్కోఁడు ... { ఒక్కోరు / ఒక్కోండ్రు.

ఒకరుఁడు, ... { ఒకరులు / ఒకళులు / ఒకళ్లు.

ఒకోరుఁడు. ... { ఒకోరులు / ఒకోళులు / ఒకోళ్లు.

ఒక్కరుఁడు ... { ఒక్కరులు / ఒక్కళులు / ఒక్కళ్లు.

ఒక్కోరుఁడు... { ఒక్కోరులు / ఒక్కోళులు / ఒక్కోళ్లు.

ఒకరువుఁడు. ... ఒకరువులు

ఒకోరువుఁడు. ... ఒకోరువులు

ఒక్కరువుఁడు.... ఒక్కరువులు.

ఒక్కొరువుఁడు. . . ఒక్కొరువులు.

ఒకఁడు. ... ఒరులు.

ఒరువుఁడు. ... ఒరువులు.

ఒండు. ... { ఒండులు / ఒండ్లు.

ఒడ్డు. ... { ఒడ్డులు / ఒడ్లు.

ద్వితీయాది విభక్తిరూపంబు లూహించుకొనునది.

అ.

ప్రథమైకవచనాంతములు.

ఒకటి - ఒకొటి - ఒక్కటి - ఒక్కొటి - ఎక్కటి - ఒకఁడు - ఒకొఁడు - ఒక్కఁడు - ఒక్కొఁడు - ఒండు. ఈ శబ్దంబునకు సంఖ్యావాచకంబునకు బహువచనంబు లేదు.

దీనికి మహతి వాచ్యంబగునపు డేకత్వంబున వక్ష్యమాణరూపంబు లెఱుంగునది.

మహత్త్వార్థకము.

ఒకరిత - ఒకర్త - ఒకర్తు - ఒకర్తుక - ఒకత - ఒకతుక - ఒకొరిత - ఒకొర్త - ఒకొర్తు - ఒకొర్తుక - ఒకొత - ఒకొతుక - ఒక్కరిత - ఒక్కర్త - ఒక్కర్తు - ఒక్కర్తుక - ఒక్కత - ఒక్కతుక - ఒక్కొరిత - ఒక్కొర్త - ఒక్కొర్తు - ఒక్కొర్తుక - ఒక్కొత - ఒక్కొతుక - ఒకరితి - ఒకర్తి - ఒకతి - ఒకొరితి - ఒకొర్తి - ఒకొతి - ఒక్కరితి - ఒక్కర్తి - ఒక్కతి - ఒక్కొరితి - ఒక్కొర్తి - ఒక్కొతి - ఒకరితె - ఒకర్తె - ఒకతె - ఒకొరితె - ఒకొర్తె - ఒకొతె - ఒక్కరితె - ఒక్కర్తె - ఒక్కతె - ఒక్కొరితె - ఒక్కొర్తె - ఒక్కొతె - ఓర్త - ఓర్తి - ఓర్తు - ఓర్తుక.

ఇంక ద్విప్రభృతి సంఖ్యావాచకంబులు ప్రథమాంత రూపంబులు వక్కాణించెద.

పు.	అ.
ప్ర.	
ఇద్దఱు, ఇరువురు	రెండు.
మూగురు, ముగ్గురు, ముగురు	మూఁడు.
నలుగురు.	నాలుగు.
అయిదుగురు.	అయిదు.
ఏగురు	ఏను.
ఆఱుగురు.	ఆఱు.
ఏడుగురు.	ఏడు.
ఎనమండ్రు.	ఎనిమిది.
తొమ్మండ్రు	తొమ్మిది.
పదుగురు, పదురు, పదుగుండ్రు, పదుండ్రు.	పది.
పదునొకరు.	పదునొకటి.
పదునొకొరు	పదునొకొటి.

ఇత్యాదులు.

పన్నిద్దఱు, పన్నిరుగురు.	పండ్రెండు.
పదుమూగురు, పదుముగ్గురు, పదుముగురు.	పదుమూఁడు.
పదునలుగురు	పదునాలుగు.
పదునయిదుగురు.	పదునైదు.
పదునేగురు.	పదునేను.
పదునాఱుగురు.	పదునాఱు.
పదునేడుగురు	పదునేడు.
పదునెనమండ్రు.	పదునెనిమిది.
పందొమ్మండ్రు	పందొమ్మిది.
ఇరువండ్రు	ఇరువది.
ఇరువదియొకరు.	ఇరువదియొకటి.

ఇత్యాదు లూహ్యంబులు.

ముప్పండ్రు.	ముప్పది.
నలువండ్రు.	నలువది.
ఏఁబండ్రు.	ఏఁబది.
అఱువండ్రు.	అఱువది.

ఇచ్చట నేకశబ్దార్థకరూపంబు లెల్ల నర్థానురూపంబుగం గూర్చుకొనునది.

డెబ్బంద్రు.	...	డెబ్బది	నూఱుగురు	...	నూఱు
ఎనుబంద్రు	...	ఎనుబది.	వేగురు.	...	వేయి.
తొంబంద్రు.	...	తొంబది.	పదివేగురు	...	పదివేలు.

రెండు మొదలగునవి యాపవిభక్తిక శబ్దంబు లగుటం జేసి ద్వితీయాది విభక్తులు పరంబు లగునపుడు టింటు లగునని యెఱుంగునది. రెండిటిని - రెండింటిని- రెంటిని. మూఁడిటిని- మూఁడింటిని - మూఁటిని. ఇత్యాదులు. ఏకశబ్దమునకు-ఒంటి- ఒకానొకఁడు - ఒకానొకటి - ఒకానొకర్త ఒరిమ- ఒడ్డొకరు- ఓరట్టు - అనురూపంబులును - ద్విశబ్దార్థంబునకు - ఇనుమడి - ఈరాఱు - అనురూపంబులు నర్థవిశేషంబులం జూపట్టెడు.

సంఖ్యకుం బూరణార్థంబునం దవ
గాగమంబగు. ౨౫.

రెండవవాఁడు - రెండవది - మూఁడవవాఁడు - మూఁడవది.

సర్వనామ క్రియాపదంబుల బహువచనంబు
మహత్తునకుంబోలె
మహతికగు. ౨౬.

వారిద్దఱు రుక్మిణీసత్యభామలు - వీరుముగ్వురు శ్రీభూనీళలు.

అపదాద్యంబయి యుసంయుక్తంబగున గకారం
బునకు వకారంబు విభాషనగు. ౨౭.

పలుగురు - పలువురు - ఇరుగురు - ఇరువురు - వేగురు - వేవురు - తొగ - తొవ - పగలు - పవలు.

ఔపవిభక్తిక ప్రకరణము.

ఇ-టి-తి వర్ణంబులు వక్ష్యమాణంబు
లౌపవిభక్తికంబులు. ౨౮.

విభక్తినిమిత్తకంబులయి యాదేశాగమాత్మకంబులయిన ఇ-టి-తి అను వర్ణంబు లౌపవిభక్తికంబు లనంబడు.

ఇవిద్వితీయా ద్యేకవచనంబులు పరంబు లగునపుడు
నామంబులకుం గొన్నింటికిం బ్రాయి
కంబుగ నగు. ౨౯.

కాలు-కాలిని-కాలిచే. నాఁగలి - నాఁగటిని - నాఁగటిచే. నేయి-నేతిని-నేతిచే. ద్వితీయైకవచనంబు పరంబగునపు డౌపవిభక్తికంబులు రావని కొందఱువక్కాణించిరి- అయ్యది లక్ష్యలక్షణ విరుద్ధంబగుటం జేసి యనాదరణీయంబు.

ఊరు మొదలగువాని కిత్వం బగు. ౩౦.

ఊరు - ఊరిని - కాలు - కాలిని - ప్రాను - ప్రానిని - నోరు - నోరిని - చోటు - చోటిని.

టివర్ణంబు గొన్నింటి యంత్యాక్షరంబున కాదేశంబును
గొన్నింటి కంత్యాగమంబును గొన్నింటికిం
బర్యాయంబున రెండును బ్రాయి
కంబుగ నగు. ౩౧.

ఆదేశము - త్రాడు - త్రాటిని ; కాడు - కాటిని; నోరు - నోటిని; ఏఱు - ఏటిని. ఆగమము-అన్ని - అన్నిటిని ; ఎనిమిది-

ఎనిమిదిటిని; వేయి-వేయిటిని. ఉభయము - ఏమి-ఏటిని-ఏమిటిని; పగలు-పగటిని-పగలిటిని; మొదలు - మొదటిని- మొదలిటిని; రెండు - రెంటిని - రెండిటిని; మూఁడు - మూఁటిని - మూఁడిటిని: నూఱు - నూటిని - నూఱిటిని.

హ్రస్వముమీఁది టివర్ణంబునకుముందు పూర్ణబిందువు బహుళముగా నగు ౩౨.

అన్నింటిని - ఎనిమిదింటిని - పగంటిని - పగలింటిని - రెండింటిని - మూఁడింటిని.

పదాద్యంబగు హ్రస్వంబుమీఁది టివర్ణంబునకు ముందు పూర్ణబిందు వగు. ౩౩.

కన్ను - కంటిని ; మిన్ను - మింటిని : ఇల్లు - ఇంటిని ; పల్లు - పంటిని.

అఱ్ఱు మొదలగు శబ్దముల కంతాగమంబు తివర్ణంబును రేఫంబున కొక్కటికి లోపంబు. నగు. ౩౪.

అఱ్ఱు - అతిటిని - అఱ్ఱు - కఱ్ఱు - కొఱ్ఱు - గొఱ్ఱు-మిఱ్ఱు-వఱ్ఱు. ఇవి యఱ్ఱు మొదలయినవి.

విభక్తిపరంబగునపుడు గోయిప్రభృతుల తుది యకారంబు తివర్ణంబగు. ౩౫.

గోయి - గోతులు - గోతిని - గోతులను. గోయి-చేయి-దాయి-నూయి-నేయి-వాయి-రోయి-ఇత్యాదులు.

టి-తివర్ణంబులు పరంబులగునపు డుత్వంబున

కిత్వం బగు. ౩౬.

రెండిటికి - మూఁడిటికి - నాలుగిటికి - పగలిటికి - మొగలిటికి - పెక్కిటికి. కొండొకచో నుత్వంబున కిత్వంబు చూపట్టును. నెత్తుటికి.

టి వర్ణంబు పరంబగునపుడు క్రిందుమీఁదు ముందు

పువర్ణంబుల కత్వం బగు. ౩౭.

క్రిందు-క్రిందటిని-మీఁదు-మీఁదటిని; ముందు-ముందటిని; మాపు-మాపటిని; అప్పుడు-అప్పటిని.

ఔపవిభక్తికముల తృతీయా సప్తముల కత్వం

బాదేశంబు బహుళంబుగా నగు. ౩౮.

గోరను గీఱెను. ఊర నున్నాఁడు. గొడ్డట నఱికెను. ఇంట లేఁడు. వఱుతఁ గలిసె. కఱుతఁ దూఁటె. పక్షంబునందు గోరిచేత నూరియం దిత్యాదులు.

ఇది యాచ్ఛిక పరిచ్ఛేదము.

కారకపరిచ్ఛేదము.

ప్రాతిపదిక సంబోధ నోక్తార్థంబులం బ్రథమయగు. ౧.

ప్రాతిపదికార్థమునందు-రాముఁడు - రావణుఁడు. నియతోపస్థితికము ప్రాతిపదికార్థము. సంబోధనమునందు - ఓరాముఁడ - ఓ రావణుఁడ. ఉక్తార్థమందు - రాముఁడు రావణుని సంహరించెను - ఉక్తమనఁగాఁ జెప్పఁబడినది - ఈవాక్యమందు నాఖ్యాతము కర్తను జెప్పినదిగావునఁ దద్వాచకమగు రామశబ్దమునకుఁ బ్రథమయయ్యె. రామునిచే రావణుఁడు సంహరింపఁ బడియె - ఈవాక్యమందాఖ్యాతము కర్మమును జెప్పినదిగావునఁ దద్వాచకంబగు రావణశబ్దంబునకుం బ్రథమ యయ్యె నని యెఱుంగునది.

కర్మంబున ద్వితీయ యగు. ౨.

ధాత్వర్థఫలాశ్రయంబు కర్మము నాఁబడు. దేవదత్తుఁడు వంటకమును వండెను - ఇట వండె ననుమాటకు వంట చేసెనని యర్థము -వంటఫలము- చేయుట వ్యాపారము-వంట యనఁగాఁ బాకము-పాకమున కాశ్రయము కావుటంజేసి వంటకము కర్మంబయ్యె నని యెఱుంగునది.

చేతవర్ణకంబు కర్త కగు. 3.

ధాత్వర్థవ్యాపారాశ్రయంబు కర్తనాఁబడు. దేవదత్తుని

చేత వంటకము వండఁబడియె-వండఁబడియె ననఁగా వంట చే
యఁబడియె నని యర్థము- చేయుట కాశ్రయుఁడగుటం జేసి దేవ
దత్తుండు కర్త యయ్యె.

చేతవర్ణకంబు హేతు కరణంబులకు గ్రహ్యాదియోగజం బగు
పంచమికిని బహుళంబుగా నగు. ౪.

ఫలసాధనయోగ్యం బగు పదార్థంబు హేతువు. క్రియా
సిద్ధిం బ్రకృష్టోపకారకంబు కరణంబు. హేతువునకు-ధనము చేత
సౌఖ్యంబు గలుగు; విద్య చేత యశంబు గలుగు. పక్షంబున వలన
వర్ణకం బగు. కరణంబునకు-ఖడ్గంబు చేత ఖండించె; కోల చేతఁ
గూలనేసె. పక్షంబునం దోడవర్ణకం బగు. గ్రహ్యాదియోగంబు
నందు-జరాసంధుఁడు రాజుల చేతఁ గప్పంబు గొనియె- మైత్రుం
డు చైత్రుని చేత ఋణంబు గొనియె - ఈయర్థంబును నీ చేత నెఱిం
గితి-ఈవృత్తాంతంబు వాని చేత వింటి. పక్షంబున వలన వర్ణకం
బగు. ఇత్యాదికంబు లెఱుంగునది.

కరణ సహార్థ తుల్యార్థ యోగంబులం దృతీయకుం
దోడవర్ణకం బగు. ౫.

కరణంబునందు కోలతోడఁ గూలనేసె-సహార్థంబునందు
రాజు సేనలతోడ వచ్చె- సేనాసహితుండయి వచ్చెనని యర్థము.
తుల్యార్థయోగంబునందు చైత్రునితోడ మైత్రుండు తుల్యుండు-
తృతీయకనుటం జేసి చైత్రునకు మైత్రుండు తుల్యుండని తుల్యార్థ
యోగంబున షష్ఠియు నగు.

వచ్యార్థాముఖ్యకర్మంబునకుఁ దోడ కు వర్ణకంబులు
ప్రాయికంబుగా నగు. ౬.

మైత్రుండు చైత్రునితోడనిట్లనియె-మైత్రుండుచైత్రున
కిట్లనియె- ప్రాయికం బనుటచే నొకానొకచోద్వితీయయునగు.

ఉపయోగంబునం దాఖ్యాతకుం
దోడవర్ణకం బగు. ౭.

నియమపూర్వక విద్యాస్వీకారం బుపయోగంబనంబడు
రామకృష్ణులు సాందీపునితోడఁ వేదంబులం జదివిరి-సాందీపుని
వలన నని యర్థము.

సంప్రదానంబునకుం జతుర్థి యగు. ౮.

త్యాగోద్దేశ్యంబు సంప్రదానంబు నాఁబడు.జనకుండురా
మునికొఱకుఁ గన్యనిచ్చెను. కొన్నియెడల నుద్దేశ్యమాత్రంబున
కగు-పురుషార్థంబు కొఱకు యత్నింపవలయు. చతుర్థికిమాఱు
గా షష్ఠియె తఱుచుగాఁ బ్రయోగంబులం గానంబడియెడి జన
కుండు రామునకుం గన్యనిచ్చెను. పురుషార్థంబునకు యత్నింప
వలయు.

అపాయ భయ జుగుప్సా పరాజయ ప్రమాద గ్రహణ
భవనత్రాణ విరామాంతర్ధి వారణంబు లెద్దాన
నగు దానికి వలన వర్ణకం బగు. ౯.

అపాయము-విశ్లేషము. భయము-వెఱపు.జుగుప్స-ఏవ.
పరాజయము-ఓయ్యుట. ప్రమాదము-పరాకు. గ్రహణము.

కొనుట - పొందుగుట - వినుట - ఇత్యాది. భవనము - పుట్టుట. త్రాణము - కాచుట. విరామము-విరమించుట. అంతర్ధి - మఱుగుట. వారణము - వారించుట. అపాయంబునకు-మైత్రుండు ద్యూతంబువలన భ్రష్టుం డయ్యె. భయంబునకు - చోరునివలన భయపడియె. జుగుప్సకు పాపంబువలన నేవగించె. పరాజయము నకు - అధ్యయనమువలనడస్సె. ప్రమాదంబునకు-పాడివలనం బరాకువడియె. గ్రహణంబునకు - మైత్రునివలన ధనంబుగొనియె. భవనంబునకు - మనువువలనం బ్రజలుపుట్టిరి. త్రాణంబునకు - చోరునివలనంగాచె. విరామంబునకు- భోగంబులవలన విరమించె. అంతర్ధికి - కృష్ణుండు తల్లివలన దాఁగె. వారణంబునకు - శోకంబువలనవారించె. ఈపంచమికి షష్ఠియుంగొండొక యెడలనగు-చోరునకు వెఱచె-పాపంబున కేవగించె-అధ్యయనంబునకుడస్సె- పాడికిం బరాకుపడియె-మనువునకు నిక్ష్వాకుండు పుట్టె-ఇత్యాదు లూహించునది.

ఉండిపదం బొకానొకచో వలన వర్ణకంబున కను ప్రయుక్తంబగు. ౧౦.

హిమగిరివలననుండి గంగవోడమె-నాకంబువలన నుండి నారదుండువచ్చె.

ఉండిశబ్దము పరంబగునపుడు వలనకు ద్వితీయా సప్తములు ప్రాయికంబుగ నగు. ౧౧.

వనమునుండివచ్చె-వనమందుండివచ్చె- ఊరినుండివచ్చె.

ఊరనుండివచ్చె; వనమునుంచి ధనమునుంచి యని యుంచిశబ్దా నుప్రయోగంబులొంగొందఱు వ్యవహరించెదరుగాని యది సాధుకవి ప్రయోగారూఢంబుగాదని యెఱుంగునది.

కంటెవర్ణకం బన్యార్థాదియోగజం బగు
పంచమి కగు. ౧౨.

రామునికంటెనన్యుండు ధానుష్కుండు లేఁడు-లోభంబు కంటె నితరంబుదోషంబులేదు. ఇచట షష్ఠియు నగు - రామున కన్యుండు ధానుష్కుండు లేఁడు. అన్యము-ఇతరము-పూర్వము-పరము-ఉత్తరము-ఇత్యాదు లన్యాదులు.

కంటెవర్ణకంబు నిర్ధారణపంచమి కగు. ౧౩.

ఎచ్చట నిర్ధార్యమాణంబు జాత్యాదులచే భేదంబె కలిగి యుండు నచటం బంచమియగు-ఆపంచమికింగంటె వర్ణకంబగు నని యర్థము - జానపదులకంటె నాగరులు వివేకులు. మానహానికంటె మరణము మేలు.

పట్టివర్ణకంబు హేతువులగు
గుణక్రియలకగు. ౧౪.

జ్ఞానముఁబట్టి ముక్తుఁడగు - నీవువచ్చుటంబట్టి ధన్యుఁడ నయితి. ఇచట వలనవర్ణకంబునగు - జ్ఞానమువలనముక్తుండగు.

శేషషష్ఠికి యొక్క-యు నగు. ౧౫.

ఇచట శేషంబనఁగా సంబంధంబు. రామునియొక్క-గుణములు - నాయొక్క-మిత్రుఁడు - వానియొక్క- తమ్ముఁడు.

కువర్ణకంబును గొన్ని యెడల సంబంధంబునందగు. నాకుందమ్ముం
డు మీకు నెచ్చెలి.

నిర్ధారణ షష్ఠికి లోపలవర్ణకంబగు. ౧౬.

జాతి గుణ క్రియా సంజ్ఞలచేత సముదాయంబునుండి యేక
దేశంబునకుం బృథక్కరణంబు నిర్ధారణంబనంబడు-ఏద్దానివలన
నిర్ధారణం బగునచ్చటిషష్ఠికి లోపలవర్ణకం బగునని యర్థము.
మనుష్యులలోపల క్షత్రియుండు శూరుండు - గోవులలోపలం
గపిల బహుక్షీర - అధ్వగులలోపలంబాఱువాఁడు శీఘ్రగామి-
ఛాత్రులలోపల మైత్రుండు సమర్థుండు. ఇట సప్తమియుంగల
దు - మనుష్యులయందు క్షత్రియుండు శూరుండు. ఇత్యాదు
లెఱుంగునది.

అధికరణంబునకు సప్తమి యగు. ౧౭.

అధికరణంబనాధారంబు - ఔపశ్లేషికంబు వైషయికం
బభివ్యాపకం బని యాధారంబు త్రివిధంబు. ఘటమందు జల
మున్నది - మోక్షమం దిచ్ఛగలదు - అన్నింటియం దీశ్వరుండు
గలండు.

ఉకారాంత జడంబునకు నవర్ణకం బగు. ౧౮.

ఘటంబున జలంబున్నది - దేవదత్తునకు మోక్షమున
నిచ్ఛగలదు.

విశేష్యంబునకుంబోలె విశేషణంబునకు లింగ
విభక్తి వచనంబు లగు. ౧౯.

నందతనయుండు కృష్ణుండు నాకుదిక్కు - దేవకీపుత్రుహరిని

నుతింతు నెపుడు-శుభవిధాయుల రామకృష్ణుల భజింతు-భువన వంద్యను రుక్మిణిఁ బ్రస్తుతింతు.

స్త్రీసమంబులగు విశేషణంబులయు మువర్ణకాంత విశేషణంబులయు బహువచనంబున కేక వచనంబు బహుళంబుగా నగు. ౨౦.

మాటలు పెక్కేల - మాటలు పెక్కు-లేల. కులిశధారలక్కు-ంఠితంబయ్యె - కులిశధారలక్కుంఠితంబు లయ్యె. ఇష్టముగు పదార్థములు - ఇష్టము లగు పదార్థములు.

ఒకానొకచో నొకవిభక్తికి మఱియొక విభక్తియు నగు. ౨౧.

మైత్రుండు గృహమును వెడలెను-గృహమునుండియని యర్థము. వాఁడు వాహనమును దిగెను-వాహనమునుండియని యర్థము - వారు సుఖమున్నారు - సుఖముతోనని యర్థము-ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

జడంబు తృతీయాసప్తములకు ద్వితీయ బహుళంబుగానగు. ౨౨.

రాముఁడు వాలినొక్క-కోలఁగూలనేసె-కోలతోననియర్థము. లంకంగలకలంబుపుట్టె- లంకయందని యర్థము. బాహుళకంబుచే నిక్కా-ర్యం బుననంతంబునకు బహుత్వమందె యగు. అర్జునుండు శత్రుసేనలను బాణంబులనురూపుమాపె-బాణములచే ననియర్థము మీనంబు జలంబులనుండు - జలంబులందని యర్థము.

ఉదంతజడంబు తృతీయకు సమర్థకంబగు. ౨౩.

రాముఁడొక్కబాణంబున వాలింగూలనేసె. బాణముచే నని యర్థము.

జడంబు ద్వితీయకుం బ్రథమబహుళంబుగా నగు. ౨౪.

వాఁడుపూవులు దెచ్చె - వాఁడుపూవులను దెచ్చె. ఆకె సొమ్ములుదాల్చె - ఆకెసొమ్ములనుదాల్చె. వాఁడిల్లువెడలె - వాఁడింటిని వెడలె. బాహుళకముచేఁ దృతీయాసప్తములకు విధించిన ద్వితీయకుం బ్రథమరాదు.

కాలాధ్వములకుం బ్రాయికంబుగాఁ
బ్రథమ యగు. ౨౫.

వాఁడునిన్న వచ్చె - వీఁడు నేఁడు వోయె - మాపునిలువుము - తేపుపొమ్ము - వారు క్రోశమునడచిరి - వీరామడ వోయిరి.

సర్వనామసంఖ్యాభిధాన తద్విశేష్యంబులయం దెయ్యది
ముందు ప్రయోగింపంబడు దాని ద్వితీయాదులకుం
బ్రథమబహుళంబుగా నగు. ౨౬.

అన్నిగుఱ్ఱములకు - అన్నింటికి గుఱ్ఱములకు - గుఱ్ఱములన్నింటికి - గుఱ్ఱముల కన్నింటికి - సాహిణులుమువ్వురు. రెండు గుఱ్ఱములకు - రెండింటికిగుఱ్ఱములకు - గుఱ్ఱములు రెండింటికి - గుఱ్ఱములకు రెండింటికి - సాహిణులునలుగురు. లక్షగుఱ్ఱములకు - లక్షకుగుఱ్ఱములకు - గుఱ్ఱములు లక్షకు - గుఱ్ఱములకులక్షకు - రవుతులులక్ష - ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

ఒకానొకచో విశేషణంబుల షష్ఠికిం
బ్రథమ విభాష నగు. ౨౭.

సుగుణాభిరాముఁడు రామునకు జోహారు వానర్చెద-
సుగుణాభిరామునకు రామునకు జోహారు వానర్చెద.

భవత్యర్థవ్యవహితంబు లగు విశేషణంబులకుం
బ్రథమ యగు. ౨౮.

అగు మొదలగునవి భవత్యర్థములు. విద్యాశాలియగు
పురుషుని సకలజనులు సన్మానింతురు. భూతదయాళు రగుమహా
త్ములకు శ్రేయంబుగలుగును. అతిమానుష మత్యద్భుత మతి
దుష్కర మయిన కేశవార్జునకృతి.

భవత్యర్థకంబు సన్నిహిత విశేషణంబునకును దాని
ముందు విశేషణంబుల కయిపదంబును బహు
ళంబుగా ననుప్రయుక్తంబగు. ౨౯.

అతులుఁ డయి యప్రమేయుఁడౌ హరిని గొలుతు.

అయిపదాను ప్రయోగంబు లేనిచోఁ దుది విశేషణంబున
కేని విశేషణంబు లన్నింటికేని మీఁదసముచ్చయార్థంబు
విభాషం బ్రయోగింపం బడు. 30.

ఆద్యుఁడ ప్రమేయుఁడునగు హరినిగొలుతు. ఆద్యుఁడు
నమేయగుణుఁడు నౌహరిని గొలుతు. ఆద్యుఁడ ప్రమేయుం
డగు హరిని గొలుతు.

ధాతుజ విశేషణ వ్యవధానంబున విశేషణంబు లన్నింటి
కయిపదం బనుప్రయుక్తంబగు. ౩౧.

అద్వయుఁడయి యప్రమేయుఁడై యఖిలసేవ్యుఁడై యొసం
గెడు దేవుని నభినుతింతు. ఇచట మఱియుం బ్రయోగవైచి
త్ర్యంబు గలదని ప్రయోగంబుల నెఱుంగునది.

క్త్వార్థకాది యోగంబునం గర్తకుం
బ్రథమ యగు. ౩౨.

రాముఁడు వచ్చుట-రాముఁడు రాఁగా లక్ష్మణుఁడు గాం
చె - రాముఁడు విల్లందినం ద్రిలోకంబులాకులంబులగు - రాముఁ
డు పట్టిన ప్రతిన దాటింప దరంబుగాదు.

ప్రథమాంతంబు లగు యుష్మదస్మద్విశేషణంబుల
కేకత్వంబున-వు-ను-లును బహుత్వంబున
రు-ము-లు నంతాగమంబులు
ప్రాయికంబుగ నగు. ౩౩.

ఈయాగమంబులు పరంబు లగునపు
డుత్వంబున కత్వం బగు. ౩౪.

నీవుధన్యుఁడవు-నేనుధన్యుఁడను-మీరుధన్యులరు మేము
ధన్యులము. ఇకారంబుమీఁదికు-ను-వు- క్రియావిభక్తులయుత్వం
బునకిత్వంబగు ననుసూత్రముచేత వునుల కిత్వంబగు - నీవుసు
కృతివి - నేనుసుకృతిని-ఆర్తిహరుఁడ వౌనినుఁగొల్తు నంబుజాక్ష.

గర్వగరిష్ఠుండగునన్ను - మీరలు పెద్దలు - ఇత్యాదులు ప్రాయికగ్రహణముచే రక్షితంబు లయ్యె.

అదిశబ్దంబునకు వు ను లు పరంబు లగునపుడును సంబోధనంబునంమును దాన యనునాదేశం బగు. ౩౫.

నీవుచిన్నదానవు - నేను జిన్నదానను - ఓచిన్నదాన.

అన్వయుష్మదస్మత్కార్యంబులం దుత్తరోత్తరంబు బలీయంబు. ౩౬.

వారును మీరును ధన్యులరు. మీరును మేమును ధన్యులము.

ఏకవాక్యంబునం దొకానొకండు తక్క సర్వపదంబులు క్రమనిరపేక్షంబుగం బ్రయోగింపంజను. ౩౭.

పూర్వమిది పరమిదియనునియమ మపేక్షింపక వాక్యమం దెల్లపదంబులు వలచినట్లు ప్రయోగింపందగును - వనిప్రభృతి శబ్దములు కొన్నినియమసాపేక్షంబు లయియుండు - గాలిచల్లగావీచెను - వీచెను జల్లగాగాలి - చల్లగాగాలివీచెను - వీచెను గాలి చల్లగా-గాలివీచెను జల్లగా-చల్లగావీచెనుగాలి.

ఇది కారకపరిచ్ఛేదము.

సమాసపరిచ్ఛేదము.

సమర్థంబు లగుపదంబు లేక పదం
బగుట సమాసంబు. ౧.

పృథగర్థంబులగు నర్థంబుల కేకార్థీభావంబు సామర్థ్యంబు. పృథక్ప్రసిద్ధార్థంబులగు పదంబుల కేకార్థంబునందు వృత్తిసామర్థ్యము.

సాంస్కృతికాచ్ఛికమిశ్రభేదంబుచే
సమాసంబు త్రివిధంబు. ౨.

సాంస్కృతికం బని యాచ్ఛికంబని మిశ్రంబని సమాసంబు త్రివిధంబు - అందు సాంస్కృతికంబు సిద్ధం బని సాధ్యంబని ద్వివిధంబు - కేవల సంస్కృతశబ్దంబుల సమాసంబు సిద్ధంబు నాఁబడు - రాజాజ్ఞ-తటాకోదకము-లక్ష్మీవల్లభుఁడు. సంస్కృత సమంబుల సమాసంబు సాధ్యంబునాఁబడు- రాజునాజ్ఞ - తటాకంబు నుదకము - లక్ష్మీవల్లభుఁడు. తక్కిన తెనుఁగుల సమాసం బాచ్ఛికం బనంబడు. తేనియవాతి - చెఱువునీరు- సిరిచెలువుఁడు. ఉభయంబులు గూడినది మిశ్రంబనంబడు - రాజుమదల- చెఱువు నుదకము-సిరివల్లభుఁడు.

తత్పురుషాదులకు లక్షణంబు ప్రాయికంబుగ
సంస్కృతోక్తంబ యగు. ౩.

తత్పురుష బహువ్రీహి ద్వంద్వంబులని సమాసంబులెల్లం ద్రివిధంబులయియుండు - అవి ప్రాయికంబుగా నుత్తరాన్యోభయపదార్థప్రధానంబు లయియుండు - అందుఁ దత్పురుషంబు

వ్యధికరణం బని సమానాధికరణంబని ద్వివిధంబు - ద్వితీయాదు లకు మీఁదిపదంబుతోడ సమాసంబు వ్యధికరణంబునాఁబడు - నెలతాల్పు - నెలతక్కువవాఁడు - దేవరమేలు - దొంగభ యము - రాముని బాణము - మాటనేర్పరి. విశేషణంబునకు విశేష్యంబుతోడ సమాసంబు సమానాధికరణంబు నాఁబడు - ఇదియె కర్మధారయంబు నాఁబడు - సరసపువచనము - తెల్ల గుఱ్ఱము - మంచిరాజు; ఇది సంఖ్యాపూర్వంబు ద్విగువునాఁ బడు- ముజ్జగములు- ముల్లోకములు. బహువ్రీహి. ముక్కంటి- చలివెలుఁగు. ద్వంద్వము - తల్లిదండ్రులు - అన్నదమ్ములు - ప్రాయికంబుగాననుటచే సంస్కృతలక్షణంబుఁ దొడరనిసమా సంబుంగల దని సూచింపంబడియె - దానంజేసి చిగురుఁగేలు - జుంటిమోవి యిత్యాదులయిన యుపమాన పూర్వపదకర్మధా రయంబులు గ్రాహ్యంబులు. ముఖపద్మము- చరణకమలములు— ఇట్టి యుపమానోత్తరపదంబులు గలవుగాని విపరీతంబులు సిద్ధం బులు లేవని యెఱుంగునది. సిద్ధంబు సర్వంబు గ్రాహ్యంబు - రాజపురుషుఁడు - నీలోత్పలము - పీతాంబరుఁడు - రామలక్ష్మ ణులు. కేవల సంస్కృతశబ్దము వికృతిశబ్దముతోడ సమసిం పదు-దానంజేసి యనేకమాఱు లల్పదం డిత్యాదులు దుష్టము లని తెలియునది.

ఆ ఈ ఏ యను సర్వనామంబులు
త్రికంబు నాఁబడు. ౮.

కర్మధారయంబు త్రిక స్త్రీసమ ముగంత ధాతుజ
విశేషణ పూర్వపదం బయి యుండు. ౯.

ఆచందము - ఈచిందము - ఏబ్బందము - వాఁడిమాట- వాఁడిపాట - బెడిదపుటడిదము - మడిసెడుదడములు. ఈనియ మముచే బల్లిదుఁడు మల్లుఁడు- కావలుఁడు రావణుఁడు-ఇత్యా దుల సమాసంబు లేదు.

స్త్రీసమఘటితంబ యొకానొకండు
బహువ్రీహి చూపట్టెడు. ౬.

ముక్కంటి- వేగంటి- చలివెలుఁగు- వేవెలుఁగు- మోట బరి- ఇత్యాదులు వ్యవహారసిద్ధంబులు గ్రాహ్యంబులు.

ఆచ్ఛికశబ్దంబుతోడ స్త్రీసమంబు ప్రాయి
కంబుగా ద్వంద్వం బగు. ౭.

అన్నదమ్ములు-తల్లిదండ్రులు-ఊరువల్లెలు. ఆలుమగలు. మగఁడును బిడ్డలును - పల్లమును గల్లెమును-ఇత్యాదులు సమ సింపవని యీనియమంబున నెఱుంగునది.

సర్వశబ్దంబులు సంబంధంబునందుం దచ్ఛబ్దంబు
తోడ సమసించు. ౮.

నావాఁడు - నాయది- ఇంటివాఁడు-ఇంటిది- రామునివా డు-రామునిది.

ధాతుజవిశేషణంబులకు విభక్తి వివక్షించునప్పుడు
తచ్ఛబ్దం బనుప్రయుక్తం బగు. ౯.

వచ్చినవాఁడు-వచ్చినది- రానివాఁడు- రానియది.

ఎల్లయెడల ధాతుజవిశేషణంబులకట్టి యనుపదంబు
విభాష నప్రయుక్తం బగు. ౧౧

వచ్చినట్టిరాముఁడు- వచ్చినరాముఁడు-వచ్చునట్టివాఁడు-వచ్చువాఁడు.

యుష్మదస్మదాత్మార్థకంబుల కుత్తరపదంబు పరంబగు
నపుడు దుగాగమంబు విభాష నగు. ౧౧.

నీదుకరుణ-నీకరుణ-నాదునేరిమి- నానేరిమి. తనదురూపు-తనరూపు.

గుణవచనంబులగు నల్లాదులకుం గర్మధారయంబునందు
నిగాగమంబు బహుళంబుగా నగు. ౧౨.

నల్లనిగుఱ్ఱము- నల్లగుఱ్ఱము. నల్ల-తెల్ల - పచ్చ - ఎఱ్ఱ - చామ - తియ్య - కమ్మ - పుల్ల-చిన్న - తిన్న-అల్ల. ఇత్యాదులు నల్లాదులు.

ద్విరుక్తం బగుహల్లుపరం బగునపు డాచ్ఛికంబగు
దీర్ఘంబునకు హ్రస్వం బగు. ౧౩.

త్రికంబుమీఁది యసంయుక్తహల్లునకు ద్విత్వంబు
బహుళంబుగా నగు. ౧౪.

అక్కన్య-అకన్య. ఇక్కాలము-ఈకాలము. ఎల్లోకము-ఏలోకము. అయ్యశ్వము - ఆయశ్వము. బాహుళకముచే నూష్మ రేఫంబులకు ద్విత్వంబుగలుగదు. ఆరూపము-ఈశబ్దము-ఏషండము-ఆసుకృతి-ఆహాయము.

కృతహ్రస్వంబగు త్రికంబు మీఁది చోటుశబ్దంబు నోత్వంబున
కత్వహ్రస్వంబులు విభాష నగు. ౧౫

ఆచ్చోటు- అచ్చటు- అచ్చొటు. ఇచ్చోటు - ఇచ్చటు - ఇచ్చొటు. ఎచ్చోటు - ఎచ్చటు ఎచ్చొటు. వీని ద్విత్వంబునకు వక్ష్యమాణవిధిచేఁ బాక్షికంబుగ లోపంబగు. అచటు-అచోటు- ఇచటు. ఇచోటు - ఎచటు- ఎచోటు. ముచ్చోటులు - ముచ్చటులు-ముచ్చొటులు-అనురూపంబులు ప్రయోగంబులం గానం బడియెడి.

ఉత్తరపదం బగుచోటుశబ్దము టాక్షరమునకు
లోపంబు విభాష నగు. ౧౬.

చోటుశబ్దం బాప విభక్తికంబుగావున దానియంతిమాక్షరంబు సప్తమ్యాదేశమయిన యకారంబుతోడం బాక్షికంబుగ లోపించుననియర్థము. అచ్చోనున్నాఁడు - అచ్చోటనున్నాఁడు- ఒకచోనుండె- ఒకచోటనుండె.

సమానాధికరణం బగునుత్తరపదంబు పరంబగునపుడు
మూఁడుశబ్దముడుజ్వర్ణంబునకు లోపంబును
మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వంబునగు. ౧౭.

మూఁడుజగములు-ముజ్జగములు - మూఁడులోకములు- ముల్లోకములు.

ద్విగువున కేకవచనంబు ప్రాయికంబుగా నగు
మిశ్రంబునకుఁగాదు. ౧౮.

ముచ్చిచ్చు - ముక్కారు - ముప్పాతిక - ముత్త్రోవ ; ఇవ్విధములు.

కొండొకచో సమాసంబులందు నామ్యాది కనుమ్యాదుల
మువర్ణంబులు పువర్ణంబు లగు. ౧౯.

నాఁపచేను - పాఁపటేఁడు. కనుపప్పులు - జనుపనార.
గాము-పాము - ప్రేము-వేము - అమ్ము-ఎమ్ము - ఇవినామ్యాదులు. కనుము - ఇనుము - ఉడుము - ఎనుము - జనుము - నునుము - ఇత్యాదులు కనుమ్యాదులు.

నిక్కలాదులు యథాప్రయోగంబుగ
గ్రాహ్యంబులు. ౨౦.

నిక్కల - కవ్వడి - పువ్విలుకాఁడు. ఇత్యాదులు.

ఆకారంబున కామ్రేడితంబునకుం దదర్థకంబున
కయి యాయి యనుశబ్దంబులు
విభాష నగు. ౨౧.

వక్ష్యమాణవిధిచేత నయి యనుదాని కై కారాదేశంబు నగు. ఆయయికాలము - ఆయాయికాలము - అయ్యయికాలము - అయ్యాయికాలము - ఆయైకాలము - అయ్యైకాలము - ఆయాకాలము - ఆయక్కాలము - అయ్యాకాలము - అయ్యక్కాలము.

బహువ్రీహిని సమాసాంత కార్యంబులుం
గానంబడియెడి. ౨౨.

ముక్కంటి - కడలిరాచూలి - నలువ - గట్టువిలుతుఁడు.

బహువ్రీహిని స్త్రీవాచ్యంబగుచో నుపమానంబు
మీఁదిమేనునకుఁ బోఁడియగు. ౨౩.

అలరుఁబోఁడి-ననఁబోఁడి-పూఁబోఁడి-విరిఁబోఁడి.

ద్వంద్వంబునందు ఋకారంబునకు
రవర్ణంబు విభాష నగు. ౨౪.

మాతృపితలు-మాతాపితలు-ఇత్యాదులు.

సమాసవిభక్తికి లోపం బగు
లట్టునకుఁ గాదు. ౨౫.

రామునిబాణములు - సరసపువచనములు - వేవేలుఁగు - గుణములప్రోక.

కర్మాదులకుఁ బ్రాధాన్యవివక్షయందు ధాతుజ
విశేషణంబులు కర్తతోడంబోలె
వానితోడ సమసించు. ౨౬.

రాముఁడు రక్షించిన భృత్యుఁడు - రాముఁడు వాలినేసిన బాణము - రాముఁడు గోవునిచ్చినవిప్రుఁడు - రాముఁడు నెడలినవనంబు - రాముఁడు వసించిన పర్ణగృహము - రాముఁడు వసించినచోటు.

ఇది సమాసపరిచ్ఛేదము.

తనవర్ణకంబు త్వార్థంబునందగు. ౧.

త్వార్థం బనఁగా భావంబు - ప్రకృతి జన్యబోధంబునందుఁ బ్రకారంబు భావంబు. రామునితనము - రాముతనము- మనుమనితనము - సీతతనము - గొప్పతనము - కోఁతతనము - నల్లఁదనము - పుల్లఁదనము.

ఇట విశేషం బుత్సర్గంబునకు విభాషను

బాధకం బగు. ౨. స్పష్టము.

చిన్నాదులకు ఱికవర్ణకంబగు. ౩.

చిన్నఱికము - కన్నెఱికము. చిన్న - కన్నె - చుట్టము - దొంగ - పేద - మిండ - లంజె-ఇత్యాదులు చిన్నాదులు.

ఉత్వంబున కత్వంబు ఱికము

పరంబగునప్పు డగు. ౪.

తొత్తఱికము - వెడ్డఱికము - వెజ్జఱికము.

పేర్వాదుల కిమివర్ణకంబగు. ౫.

పేరిమి - కడిమి. పేరు - కడు - మ్రుచ్చు - మేలు - చెలి - ప్రోఁడి - వాఁడి - వేఁడి ఇత్యాదులు పేర్వాదులు.

నవర్ణకంబు గుణవచనంబు లగు

నల్లాదుల కగు. ౬.

నల్లన - తెల్లన. నల్ల - తెల్ల - పచ్చ - ఎఱ్ఱ - చామ - తియ్య - కమ్మ - పుల్ల - చప్ప - విన్న - కిన్న - అల్ల-బయ్య- తిమ్మ - చక్క - ప్రేంక - ఇత్యాదులు నల్లాదులు.

ఇక వర్ణకం బగ్గలాదుల కగు. ౭.

అగ్గలిక - ఒమ్మిక. అగ్గలము - ఒమ్ము.

మగంటిమ్యాదులు యథాప్రయోగం

బుగ గ్రాహ్యంబులు. ౮.

మగంటిమి - మగతనము - పేదఱిమి - ఒజ్జనము - కోటరము - కోడంట్రము - కోడంట్రికము - కోడఱికము - కోమలికము - చెలికారము - తెలుపు - ఎఱుపు - పసుపు - నలుపు. ఱికాదులు రానిపక్షమందుం దనప్రత్యయం బన్నింటికగు. చిన్నతనము - ముచ్చుందనము - నల్లందనము - అగ్గలంపుందనము - ఒజ్జతనము.

అరమరాదులకు స్వార్థంబునం దికవర్ణకంబగు. ౯.

అరమరిక - ఆమిక. అరమర - ఆము - అల్లిబిల్లి - గండి- నడవడి - నాడు - నివ్వాళి-పొత్తి - మాన - మెలి - వాలు- ఇత్యాద్యరమరాదులు.

ఉకవర్ణకంబు చిఱుతాదులకు

స్వార్థంబునం దగు. ౧౦.

చిఱుతుక - నాతుక. చిఱుత - నాతి - సెలఁత - మెలఁత - పడఁతి - మడఁతి - పొలఁతి - వెలఁది - నిప్పు - ఎమ్ము - ఇత్యాదులు చిఱుతాదులు.

కాకత్తియ వర్ణకంబులు పుంస్త్వస్త్రీత్వంబుల
మతుబర్థంబునం దాటాదుల కగు. ౧౧.

కాప్రత్యయాంతంబునకు మగాదిగణ గణనంబునం జేసి దుగ్గగు - ఆటకాఁడు - ఆటకత్తియ. ఆట - అడపము - ఎమ్మె - ఓయారము - కటారి - కొల్ల - చెలిమి - చేరువ - చొరవ - జట్టి - జాజర - జూదము - తిండి - తేర - దొడ్డ - నీటు - నేస్తము - బేరము - వగ - విలు - వెచ్చము - సొగసు - ఇత్యాదులాటాదులు.

కాకత్తియుల కకారంబునకు గకారంబు
కొండొకచోఁ గానం బడియెడి. ౧౨.

అందగాఁడు - అందగత్తియ - కొండెగాఁడు - కొండెగత్తియ - బేరగాఁడు - బేరగత్తియ - ఇత్యాదులు.

కాకత్తియలు కొండొకవానికి స్వార్థం
బునం జూపట్టెడు. ౧౩.

చెలికాఁడు - చెలికత్తియ. హెగ్గడికాఁడు - హెగ్గడికత్తియ.

కావర్ణకంబు తిర్యక్కులకుం గానంబడియెడి. ౧౪.

ఇబ్బందిగాఁడు - ఒంటిగాఁడు - కొమ్ముకాఁడు - పరికాఁడు. ఇత్యాదులు మృగ విశేషవాచకంబులు.

అటమటాదులకు మతుబర్థంబునం దీవర్ణకంబు
పుంస్త్వంబునం దగు. ౧౫.

ఈ ప్రత్యయాంతంబుమగాదిగణంబు. అటమటీఁడు- కమ్మతీఁడు. అటమటము - కమ్మతము- కన్నడము-కొండెము-బానసము - బూటకము - మందడీ- మన్నెము - సుంకము. ఉక్కివంబునకు వలోపంబు నగు. ఉక్కీఁడు - ఇత్యాదులు.

ఈప్రత్యయంబు కొన్నింటికి స్వార్థంబునం దగు. ౧౬.

మొక్కలీఁడు - కల్లరీఁడు.

అరివర్ణకంబు మతుబర్థంబున జాలాదుల కగు. ౧౭.

జాలరి- ఒఱపరి. జాల- ఒఱపు - కల్ల -చదువు - జూదము- టక్కు-తగవు-తీరుపు- తెంపు- తెరువు - నేరుపు - మతకము- వెరవు - వేఁట-సిగ్గు - సుంకము - ఇత్యాదులు.

ఇవర్ణకం బోయారాదులకు మతుబర్థంబునం దగు. ౧౮.

ఓయారి - అక్కసి. ఓయారము - అక్కసము - కడలు - చాగము - జోగము - తమకము - తుటారము - బంగారము - బిత్తరము- బిటారము- బేహారము- మచ్చరము- మిటారము- విన్నాణము - వెక్కసము - ఇత్యాదులు.

తవర్ణకంబు కులవాచకంబునకు స్త్రీవాచ్యంబగు
నపుడు మతుబర్థంబునం దగు. ౧౯

కోటువత-చాకిత. కోటవ - చాకి-బోయ - వాని - వ్రే-
సాలె-ఇత్యాదులు కులవాచకంబులు.

తవర్ణకంబు పరంబగుచో నొకానొకచో
నిత్త్వంబుచూపట్టెడు. ౨౦.

చెంచెత - మాలెత.

యువతి విటీ రజస్వలలు గుబ్బెత మిండత ముట్టుతలు
నాఁబడుదురు. ౨౧. స్పష్టము.

వగాదులకు బహువచనాంతంబులకు స్త్రీవాచ్యంబగు
నపుడు మత్వర్థంబునం దాఁడివర్ణకంబగు. ౨౨.

వగలాఁడి. వగ - చిన్నె - కులుకు - వన్నె - దొమ్మి -
ఎమ్మె. ఇత్యాదులు వగాదులు.

వగాదులకు బహువచనాంతంబులకుఁ బుంస్త్వం
బున మతుబర్థం బాకారంబగు. ౨౩.

ఆప్రత్యయాంతంబు వగాదిగణంబు. వగలాఁడు - చిన్నె
లాఁడు.

ముక్కులోనగువానికిం దదభావద్యోతకం బయి
మతుబర్థంబునం డిఁడివర్ణకంబగు. ౨౪.

ముక్కిడి-ముక్కులేనివాఁడనియర్థము. ముక్కు-వాలు-
వెరవు-సిగ్గు. ఇత్యాదులు ప్రయోగంబుల నెఱుంగునది.

మానార్థంబున కేకత్వంబునం డేఁ
డువర్ణకంబగు. ౧౫.

తూమెఁడు - ముంతెఁడు - ఎత్తెఁడు - వీసెఁడు - జేనెఁడు - మూరెఁడు - కుండెఁడు - గంపెఁడు.

ఏఁడువర్ణకంబు పరంబగునపుడు
లివర్ణంబు లోపించు. ౧౬.

కమికెఁడు - కోడిదెఁడు - దోసెఁడు - పిడికెఁడు - పుడిసెఁడు - సందెఁడు.

దఘ్నార్థంబున బంటి కొలఁదు లగు. ౧౭.

మోఁకాలిబంటి - మోఁకాలికొలఁది. ఱొమ్ముబంటి - ఱొమ్ముకొలఁది.

అర్థవిశేషంబుల వర్ణకాంతరంబులును మహా
త్మప్రయోగంబుల నెఱుంగునది. ౧౮.

మంటమారి - తిండిపోతు - తాచ్ఛీల్యంబున మారి పోతు వర్ణకంబులు. అడప - తాంబూలకరండవాహి. మతుబర్థంబునం దప్రత్యయంబు. పెండ్లము - ఊఢ - పెండ్లిశబ్దంబునకు మతుబర్థంబునం దము ప్రత్యయంబు. ఇత్యాదు లూహ్యంబులు.

ఇది తద్ధితపరిచ్ఛేదము.

ధాతువునకు. ౧.

ఇది యధికారసూత్రంబు - ఇంక నెయ్యది యుపక్రమింపం బడు నయ్యది ధాతువున కగునని యెఱుంగునది.

వర్తమానంబున లట్టగు. ౨.

వర్తమాన క్రియావృత్తియగుధాతువునకు లడ్వర్ణకంబగు. వర్తమానంబునాఁ బ్రారబ్ధా పరిసమాప్తంబు - అప్పటికి ముగియ కుండునది.

భూతంబున లిట్టగు. ౩.

భూతక్రియావృత్తియగు ధాతువునకు లిడ్వర్ణకంబగు. భూతంబు నావిద్యమాన ధ్వంసప్రతియోగి - ముందుండి యప్పటికి లేకుండునది.

భావిని ట్లృట్టగు. ౪.

భావిక్రియావృత్తియగు ధాతువునకు లృడ్వర్ణకం బగు భావినా విద్యమానప్రాగభావప్రతియోగి - అప్పటికిఁ బుట్టకుండునది.

తద్ధర్మాదులందు లాట్టగు. ౫.

తద్ధర్మాదిక్రియావృత్తియగు ధాతువునకు లాడ్వర్ణకంబగు. తచ్ఛీల సంభావనా సంప్రశ్న సాతత్యవర్తమాన భావ్యాశీరాదు లాదిపదగ్రాహ్యంబులు.

ఆశీశ్శాప సంప్రార్థన విధులందు

లూట్టగు. ౬.

ఆశీరాదులందు ధాతువునకు లూడ్వర్ణకంబగు.

వ్యతిరేకంబున లజీయగు. ౭.

వ్యతిరేక విశిష్ట క్రియావృత్తియగు ధాతువునకు లజీవర్ణకంబగు.

లకారంబునకు డుజ్రువురును ముఙ్గగు. ౮.

లడాది లకారంబులందొక్కొక్కటికి డుజాదులాదేశంబు లగు. ఇందు ఞకారంబు ప్రత్యాహారార్థంబు.

అందు వరుసను రెండేసి ప్రథమమధ్య
మోత్తమంబు లనంబడు. ౯.

డుజ్ - రు - ప్రథమము. వు - రు - మధ్యమము. ను - ము - ఉత్తమము.

వానిలో రుములు బహువచనంబులు
పెఱ లేక వచనంబులు. ౧౦.

నామయుష్మదస్మదర్థంబులందుం బ్రథమ
మధ్యమోత్తమంబులగు. ౧౧.

అమహదర్థంబునందు డుజ్రులకు దువులగు నున్నాను
బంధంబుమీఁద దివి యగు. ౧౨.

ఉదంతంబునకు లట్టుపరంబగునప్పు
డున్నాను బంధం బగు. ౧౩.

ఉదంతంబయిన ధాతువునకు లట్టుపరంబగునప్పుడు - ఉన్న - అనుశబ్దం బనుప్రయుక్తంబగు.

ఉన్నశబ్దంబు పరంబగునప్పుడు
చువర్ణకం బగు. ౧౪.
దివీతరం బగుడుజ్ఞుపరంబగునప్పు డున్నాను
బంధంబునకు దీర్ఘంబగు. ౧౫.

ప్రథమము. వాఁడువండుచున్నాఁడు - వారు వండుచున్నారు - అది వండుచున్నది - అవి వండుచున్నవి. మధ్యమము. నీవు వండుచున్నావు - మీరు వండుచున్నారు. ఉత్తమము. నేనువండుచున్నాను - మేము వండుచున్నాము.

లిఙ్లాట్టుల డుజ్ఝునకెను నువర్ణంబు లగు. ౧౬.
లిఙాదేశంబగు డుజ్ఝునకు - ఎను - అనునదియు - లాఙాదేశంబగు డుజ్ఝునకు - ను - అనునదియు నాదేశంబు లగు.

భూతంబునం దిగాగమం బగు. ౧౭.

భూతార్థవృత్తియగు ధాతువునకిగాగమం బగు.
లిట్టువుజ్ఝుపరంబగునప్పుడు
ఙివర్ణకంబగు. ౧౮.

ఇకారంబుమీఁది కు ను వు క్రియావిభక్తుల యనుసూత్రముచే రుఙ్కునకిత్వంబు- ప్ర. వండెను - వండిరి. మ. వండితివి - వండితిరి. ఉ. వండితిని - వండితిమి.

కలజ్యనుబంధంబు ల్రుట్టుపరం బగునప్పు డగు. ౧౯.

ల్రుట్టుపరం బగునపుడు ధాతువునకు - కలజీ - అనునది యనుప్రయుక్తంబగు.

జీత్తుపరం బగునప్పు డుత్వంబున కత్వంబగు. ౨౦.

జీత్తుపరం బగునప్పుడు ధాతువు నుత్వంబున కత్వం బగు.

కలజి పదుజులు పరంబు లగునప్పుడు
నుగాగమం బగు. ౨౧.

ద్రుతకార్యంబు, ప్ర. వండఁగలఁడు - వండఁగలరు, వండఁగలదు-వండఁగలవు. మ. వండఁగలవు-వండఁగలరు. ఉ. వండఁగలను-వండఁగలము.

లాట్టురుఙ్కుపరంబగునప్పుడు
దుగాగమం బగు. ౨౨.

ప్ర. వండును - వండుదురు. మ. వండుదువు - వండుదురు. ఉ. వండుదును - వండుదుము. లాడర్థంబులయం దోలినుదాహరణంబులు వక్కాణించెద.తద్ధర్మంబు- కులాలుఁడు కుండలు వాఁడు. తచ్ఛీలంబు- జ్వలనజ్వాలంబు లుష్ణరంబెగయును. సంభావన- ఇప్పుడు వాఁడింట నుండును. సంప్రశ్నము. ఉందునా పోదునా. సాతత్యము - సర్వంబునం దీశ్వరుఁడుండును,

సర్వంబీశ్వరునియందుండును. వర్తమానంబు - మేననిప్పుడుం బులకలు వొడమెడును. వక్ష్యమాణవిధిచేఁ బ్రాయికంబుగ వర్తమానంబునం దెడు గాద్యాగమంబు లగు. భావి - నాఁడు జెప్పవచ్చును. ఆశీస్సు - శుభంబగును. వచ్యర్థంబుల కొకానొకచో భూతంబున లాట్టు గానంబడియెడును.

లాట్టుగుణ్ణు పరంబగునప్పు డెదగాగమంబును బ్రథమ
నువర్ణకంబు పరంబగునప్పు డెడుగెడిగాగమం
బులును బహుళంబుగా నగు. ౨౩.

ప్ర. వండెడును - వండెడిని; వండెదరు. మ. వండెదవు- వండెదరు. ఉ. వండెదను - వండెదము.

లిడ్లాట్టుల వకారంబునకు లోపంబు
విభాష నగు. ౨౪.

వండితి-వండితివి. వండుదు-వండుదువు. వండెదు - వండెదవు.

తిర్యగ్జడంబులు వాచ్యంబు లగునపుడు లిడ్లాట్టుల ప్రథమ
బహువచనంబున కేకవచనం బగు ౨౫.

చిలుకలు వలికెను. చిలుకలు వలుకును. చిలుకలు వలికెడును. మేఘములు గర్జిల్లెను. మేఘములు గర్జిల్లును - మేఘములు గర్జిల్లెడును.

లూట్టుడుణ్ణున కెడు త వర్ణంబులు
ద్రుతాంతంబు లగు. ౨౬.

ఆశీస్సు - మీకు మేలుగలిగెడును - మీకు మేలుగలుగుతను శాపంబు- నీకు రాక్షసత్వంబు గలిగెడును - నీకు రాక్షసత్వంబు గలుగుతను. సంప్రార్థనంబు - హరి నన్నుఁ గృపం గాంచెడును-హరి నన్నుఁ గృపం గాంచుతను.

విధియందు లూట్టునకు మాఱుగా నదియనుతచ్ఛబ్దంబును ముందు నుగాగమంబు నగు. ౨౭.

మిత్రుండు నా నిర్దిష్టకార్యంబు చేయునది. వానికి నీవు సాపలయై యుండునది.

ఏకు తలద్రుతంబున కచ్చుపరంబగునపుడు మకారం బగు. ౨౮.

నీకు మేలుగలిగెడుమనియెను - నీకు మేలుగలుగుతమనియెను.

లూణ్మధ్యమ పురులకు ముడుఙ్ఘులగు. ౨౯.

ఆశీస్సు. దీర్ఘాయువవగుము- దీర్ఘాయులరగుఁడు. శాపంబు. రాక్షసుఁడవగుము - రాక్షసులరగుఁడు. సంప్రార్థనంబు. నన్ను రక్షింపుము - నన్ను రక్షింపుఁడు. విధి. నా చెప్పినపని చేయుము- నా చెప్పినపని చేయుఁడు.

ఉభయప్రార్థనంబున దుగాగమంబు నకత్వంబగు. ౩౦.

మనము వండుదము.

కేస్తుపరంబగునపు డుత్వంబునకత్వంబగునను సూత్రముచే

లజీపరంబగునవు డత్వంబు. ప్ర. వండఁడు -వండరు. వండదు- వండవు. మ. వండవు- వండరు. ఉ. వండను-వండము.

మధ్యమ ముడుజ్జులు ముజ్జునాఁబడు. ౩౧.
వ్యతిరేకంబున ముజ్జు పరంబగునపుడు
కుజేయగు. ౩౨.

నీవువండకుము - మీరువండకుఁడు.

సంప్రార్థనంబుల ముజ్జున క దాదులు విభాష
నను ప్రయుక్తంబు లగు. ౩౩.

వండుమ-వండుమా - వండుమి-వండుమీ - వండుఁడ- వండుఁడా - వండుఁడి - వండుఁడీ. అ - ఆ - ఇ - ఈ ఎ - ఏ - ఒ - ఓ - అమ్మ - అయ్య-ఇత్యాదులదాదులు.

ఎదాదుల నుప్రయుక్తంబు లగునపుడు
ముజ్జునకు వుజీ రుజీ యగు. ౩౪.

వినవె - వినవే - వినరె - వినరే - వినకువె - వినకువే - వినకురె - వినకురే.

టవర్ణకంబు భావంబునం దగు. ౩౫.

భావంబనఁగా ధాత్వర్థంబు-వండుట - పండుట-వినుట- కనుట.

కజీవర్ణకంబు పురార్థయోగంబున విభాషను
భావంబునం దగు. ౩౬.

వండక ముసుపు- వండుటకుమునుపు- చేయక మునుపు-
చేయుటకు మునుపు. మునుపు - ముందు - మున్ను - తొల్లి-
వ్యతిరేక భావంబున మిఁజియగు. ౩౭.

వ్యతిరేకవిశిష్ట క్రియాంభిధాయి ధాతువునకుమిఁజియగు.
వండమి-పండమి.

సమానాశ్రయంబులం బూర్వకాలబునం
దివర్ణకం బగు. ౩౮.

ఏకాశ్రయంబులగుఁ క్రియలలోపల నెయ్యది పూర్వకాలి
కంబగుఁ దద్వాచియగు ధాతువున కివర్ణకంబగు. ఇదియే క్త్వా
ర్థంబు నాఁబడు. వండి - పండి- విని - కని. సమానకర్తృకంబు
లనక సమానాశ్రయంబులనుటం జేసి చైత్రునిచేత మైత్రుండు
కొట్టంబడి మడిసె నిత్యాది సిద్ధంబయ్యె.

కఁడివ్యతిరేకక్త్వార్థంబునం దగు. ౩౯.

వండక-పండక-కొట్టక-తిట్టక.

తుమర్థ భావలక్షణంబులందు నుఁజి యగు. ౪౦.

భావలక్షణంబునా నన్యక్రియకు లక్షణభూతం బగు క్రి
యు. తుమర్థంబందును భావలక్షణంబునందును ధాతువునకును
ఁజివర్ణకం బగు. తుమర్థంబు. చైత్రుండు వండను బోయెను. పా
కక్రియార్థము పోయెననియర్థము. భావలక్షణము. చైత్రుండు

వండ నతిథి వచ్చెను. ఇచట వంట లక్షణము - వచ్చుట లక్ష్యము.

చేదర్థంబునందు వృత్తంబగు భావలక్షణంబునందు నవర్ణ
కంబు ద్రుతాంతం బగు. ౪౧.

వానలు గురిసినం బంటలు పండును. వాఁడు రమ్మనినఁ బోయితిని.

ఆనంతర్యంబున డువర్ణకంబు ద్రుతాంతంబగు. ౪౨.

జాబిలి తోఁతెంచుడుం గువలయంబులు వికసిల్లె.

చువర్ణకంబు ద్రుతాంతంబు క్రియాన్వయంబున
శత్రర్థంబునందగు. ౪౩.

చూచుచుం బోవుచున్నాఁడు - చూచుచుం బోయెను - చూచుచుంబోవఁగలఁడు.

తృవర్ణకార్థంబునం డెడి యెడు
వన్నియ లగు. ౪౪.

ప్రహరించెడి వాఁడు - ప్రహరించెడు వాఁడు - ప్రహర్త యని యర్థము.

వానికి లోపంబు బహుళంబుగా నగు. ౪౫.

ప్రహరించు వాఁడు - ప్రహర్తయని యర్థము.

ఉన్నకలజీ నవర్ణకంబులు భవద్భావిశత్రుక్త
వదర్థంబులం దగు. ౪౬.

ఉన్నవర్ణకంబు వర్తమానార్థక శత్రర్థంబునం దగు - కల వర్ణకంబు భవిష్యదర్థక శత్రర్థంబునందగు - నవర్ణకంబు క్తవదర్థంబునం దగు - ఇవి సత్త్వాభిధానంబునం దగుననియె ఱుఁగునది - సుబంతవాచ్యంబు సత్త్వంబనంబడు - వండుచున్న వాఁడు - వండఁగలవాఁడు - వండినవాఁడు.

వ్యతిరేక క్త్వవర్ణకార్థంబున

నిజె యగు. ౪౭.

వండనివాఁడు ఏడిప్రభృతివర్ణకాంతంబు లేమును ధాతుజ విశేషణంబులని ప్రాచీనులు వ్యవహరింతురు.

అకారాదులు సకర్మకంబునకుం గర్తృకర్మంబు

లందును లాక్షణికంగర్తయందు నగు. ౪౮.

సకర్మకంబునాఁ గర్మాకాంక్షోత్థాపకంబు - అకర్మకంబు నాఁ గర్మాకాంక్షానుత్థాపకంబు.

పడుజ్యనుబంధంబు కర్మంబునం దగు. ౪౯.

కొట్టఁబడుచున్నాఁడు - కొట్టఁబడుచున్నది - కొట్టఁబడుట - కొట్టఁబడనివాఁడు.

గురువిరహితంబు లయి యయాంతంబు లయిన యేక

స్వర ద్విస్వరంబుల యించుగ్వర్ణంబుల కియు

డాగమంబు విభాషనగు. ౫౦.

ఏకస్వరధాతు ద్విస్వరధాతువులమీఁది యించుగ్వర్ణంబుల కియుడాగమంబు విభాషనగు - గురుమంతం బగు ధాతువు

నకును యాంతంబగు ధాతువునకును మీఁది యించుగ్వక్రంబు లకియుడాగమంబురాదు. భుజ్ - ఇయ్ - ఇంచు- భుజియించు పక్షంబున - భుజించు. గుణ - ఇయ్-ఇంచు - గుణియించు - గుణించు - ఇంచుగ్వ్యవధానంబునం జేసి సంస్కృత ధాతువులు వక్రపరకంబులులేవని యెఱుఁగునది. యాచ్ - అర్థ - ఇత్యాదులు గురుమంతంబులు. వ్యయ-ఇదియాంతము యాచించు- అర్థించు-వ్యయించు. జి - ఇంచు - అనుచో నిత్యంబగుటంజేసి యయుగాగమంబు రాఁగా యాంతంబగుటంజేసి యియుడాగమంబు లేదని యెఱుంగునది. కృతాకృతప్రసంగి నిత్యంబనాఁబడు. నగు - ఇయ్ - ఇంచు - నగియించు - నగించు. నగు - ఇయ్ - ఎను - నగియెను - నగెను. పడు - ఇయ్ - ఎను - పడియెను - పడెను - ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

పడ్వాదుల నవర్ణకంబునకత్వంబును గడహల్లునకు
ద్విత్వంబును విభాష నగు. ౫౧.

పడ్డ - పడిన - పడ్డను- పడినను. పడు - ఇడు - చెడు-తగు- అను - కను- కొను- తిను..మను-విను- చను- ఇవి పడ్వాదులు.

క్రియాఫలంబు కర్తృగామియగుచోఁ గొను
ధాతు వనుప్రయుక్తంబగు. ౫౨.

ఇదియె యాత్మనేపదార్థంబని వ్యవహరింతురు - వండుకొనుచున్నాఁడు.

కొనుధాతువు పరంబగునపు డిగాగమంబు
బహుళంబుగా నగు. ౫౩.

వండికొనియె - వండుకొనియె. బహుళంబనుటచే యాంతంబునకు నిత్యంబు-చేసికొనియె.

ఇకారవక్రంబు లుక్తంబులందలివి పరంబు
లగుచో యాకు సకారం బగు. ౫౪.

చేయు - చేసిరి - చేసి-చేసికొను - చేసెను - చేసెడిని-ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

చువర్ణకంబు పరంబగునపు డన్వాదులకుత్వలోపంబేని
నుస్థానంబున బిందువేని విభాష నగు. ౫౫.

అన్చున్నాడు - అంచున్నాడు - అనుచున్నాడు - అన్చును - అంచును - అనుచును. అను - కను- కొను - తిను- మను-విను - ఇవి యన్వాదులు.

ఉన్నశబ్దంబు పరంబగునపు డుండు
ధాతువునకు లోపం బగు. ౫౬.

ప్ర. ఉన్నాడు-ఉన్నారు-ఉన్నది - ఉన్నవి. మ. ఉన్నావు-ఉన్నారు. ఉ. ఉన్నాను - ఉన్నాము. ఉన్నవాడు.

చేదాద్యర్థనాంతంబయిన యుండున కున్నా
దేశంబు విభాష నగు. ౫౭.

ఉన్నను- ఉండినను.

తి మ ట లు పరంబులగునపు డన్వాదుల నుస్థానంబున
సున్నయు నుండు డుల్లోపంబును
విభాష నగు. ౫౮.

అందురు - అంట - ఉందురు - ఉంట. పక్షంబున-అను
దురు-అనుట - ఉండుదురు-ఉండుట-ఇత్యాది.

ఇట బిందువుమీఁది తదలకు నిత్యవైకల్పి
కంబులయి టడ లగు. ౫౯.

అంటివి-అనితివి-అండురు - అందురు. ఉంటివి-ఉండితివి-
ఉండురు-ఉందురు.

ముజ్ఞుపరంబగు నపుడు కోశబ్దంబు కొనునకు
బహుళంబుగా నగు. ౬౦.

బహుళంబనుటచే దీనికి నొకానొకచో నతిచారం బని
నెఱుంగునది.

ముజ్ఞుపరంబగునపుడు దీర్ఘంబునకు హ్రస్వంబును
ముపర్ణకంబునకు మాముడియు నగు. ౬౧.

కొమ్ము - కొనుము - కొండు - కొనుఁడు.

రువర్ణకంబు పరంబగు నపుడు సున్నమీఁది
తదడల యుత్వంబునకు లోపంబు
విభాష నగు. ౬౨.

పోషింత్రు-పోషింతురు - కొంద్రు-కొందురు-కొండ్రు-
కొండురు.

సంస్కృతంబున కంగలాదుల
కించు క్కగు. ౬౩.

సంస్కృత ధాతువుల కంగలాదుల కించుగాగమంబగు.
పచించు - వచించు - త్యజించు - భజించు. అంగలించు. అం
గల - అడక - ఆరగ - ఆవ్రుల - ఉంక - ఉగ్గడ - ఓసర - కార-
గాల - జాడ - తిలక - తులక - పంక - పరిక - పలవ - అప్ప-
ఒప్ప-ఆల-ఇత్యాదులం గలాదులు.

ఇ ఉ ఋుల కించుక్కు పరంబగు నపు
డ యు గ వు గరుక్కులగు. ౬౪.

జి - జయించు. నీ - నయించు. ద్రు - ద్రవించు. లు -
లవించు. ధృ - ధరించు. తౄ-తరించు.

నిర్జినామంబుల కయుగాగమంబు
గలుగదు. ౬౫.

నిర్జికి నామధాతువుల కయు గాగమంబు గలుగదు.
నిర్జించు - నుతించు-స్తుతించు. ఈజ్ఞాపకంబు చేతనే నామం
బులకు ధాతుత్వవివక్షయుం దించుగాగమంబగునని యెఱుంగు
నది. శయసించు-పయనించు.

సంస్కృతంబునకు లఘూపధంబున కించుక్కు
పరంబగునపుడు గుణం బగు. ౬౬.

అ - ఏ - ఓ - ఈ మూఁడును గుణంబులు నాఁబడు-ఋు
స్థానికంబగుగుణంబు రపరంబయియుండు. సంస్కృత ధాతూ

పధలకు - ఇ-ఉ-ఋ-అనువానికి సారిదిని - ఏ - ఓ - అర్ - అనునవి యించున్క పరంబగునప్పు డగునని యెఱుఁగునది ఛిద్ - ఛేదించు - భిద్ - భేదించు- ఘుష్-ఘోషించు-పుష్-పోషించు - వృష్ - వర్షించు - హృష్ - హర్షించు.

స్పృశికి గుణంబు విభాష నగు. ౬౭.

స్పర్శించు - స్పృశించు.

లిఖ భుజ రుచ కృశం బులకు
గుణంబు లేదు. ౬౮.

లిఖించు - భుజించు - రుచించు - కృశించు, కుచధాతువునకు గుణంబు లేదని యొకండు వక్కాణించె నదిగ్రాహ్యంబుగాదు.

సృజికి నిర్విత్తిని గుణంబు లేదు. ౬౯.

చతుర్ముఖుండు ప్రజలను సృజించె. అతండువిషయంబుల విసర్జించె.

సర్వంబునకుం బ్రేరణంబునం
దించు కగు. ౭౦.

పచింపించు - వచింపించు - ఆవులింపించు - వండించు-పండించు.

రంజాదుల యించు కృత్కారంబునకు
సబిందుకంబున కప్రేరణంబున
ద్విరుక్తలకారం బగు. ౭౧.

రంజిల్లు - భాసిల్లు - వర్ధిల్లు - విలసిల్లు - రాజిల్లు. ఈ

యాదేశయోగంబున భిదాదు లకర్మకంబులగు. భేదిల్లు - కంపిల్లు - సంధిల్లు.

ఇంచుక్కు పరంబగునపుడు రంజాదుల
యించుక్కునకు లోపం బగు. ౨౨.

లాదేశంబునకపవాదంబు - రంజించు - భేదించు - సంధించు.

చుగాగమంబాచ్ఛికంబున కసంయుక్తన లడ
రాంతంబునకుం బ్రేరణంబున
బహుళంబుగా నగు. ౨౩.

పూను - పూనుచు - పూనించు. తేలు - తేలుచు - తేలించు. మగుడు - మగుడుచు - మగిడించు. కుదురు - కుదురుచు - కుదిరించు. విను - వినుచు - వక్ష్యమాణంబు పుగాగమంబు వినిపించు. బాహుళకంబుచేఁ గొన్నింటికిఁ జుగాగమంబు లేదు - అను - అనిపించు - తిను - తినిపించు. కను - కనిపించు - దీనియత్వంబునకు దీర్ఘంబునగు - కానిపించు.

అట్లుపుగాగమంబును మాన్వాదుల కగు. ౨౪.

మాను - మానుపు - మానుచు. మను - మనుపు - మనుచు. బాహుళకంబున దీని కించుక్కు లేదు.

చుక్వర్ణంబులు పరంబు లగునపు డిత్వం
బున కుత్వం బగు. ౨౫.

అట్లు చుక్పుగాగమంబు లడంగ్వాది మాయాన్వ
దులకగు నగుచో వానికడవ్రాలు
లోపించు. ౨౬.

అడఁగు-అడఁచు-అడఁగించు. మాయు - మాపు- మాయించు. అడఁగు-కరఁగు - కలఁగు - నలఁగు - ఇత్యాదులడంగ్వాదులు. మాయు -ఉడుగు - కడచు - కుడుచు - బిగియు-ఇత్యాదులు మాయ్వాదులు. ఆఁగుప్రభృతు లుభయగణంబులు. బాహుళకంబునం జేసి కొన్నిఁటికించుక్పుక్పుగాగమంబులుమాఁడును గొన్నింటికందు యథాసంభవముగా రెండును గొన్నింటికొక్కటియునగునని యెఱుంగునది. ఆఁగు - ఆఁచు-ఆఁపు - ఆఁగించు. రేఁగు - రేఁచు - రేఁపు - రేఁగించు. పాయు - పాచు- పాపు. విఱుగు - విఱుచు. చూఁచు - చూఁపు. నేరుచు- నేరుపు. మేయు - మేపు. లేచు- లేపు. కలియు - కలుపు. తడియు - తడుపు. తెలియు- తెలుపు. ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

ఇంచుక్పుక్పుగాగమంబులు పరంబు లగునపుడాగమా
దేశలోపంబులు పెక్కు తెఱంగులం
గానంబడియెడి. ౭౭.

అగు-కావించు. వచ్చు - రావించు - రప్పించు. విన్నపము - విన్నవించు. మోఁకాలు - మోఁకరించు. కేక - కేకరించు - పలవ - పలవరించు - పలవించు. ఆల - ఆలకించు - ఆలించు. వ్రక్క - వ్రక్కలించు. నొచ్చు - నొంచు - నొప్పించు. ఉండు - ఉనుచు - ఉంచు. డిగు - డించు - డిగించు. పెరుగు- పెనుచు - పెంచు. తునుఁగు - త్రుంచు. మునుఁగు - ముంచు - మునుచు. మొగుడు - మొగుడుచు - మొగుచు - మోడుచు- మొగిడించు. చొచ్చు-చొనుపు - చొప్పించు. చినుఁగు-చించు-

చింపు. ద్రెగు - ద్రెంచు-ద్రెంపు. తిరుగు - ద్రిప్పు. చచ్చు - చంపు. నిలుచు - నిలువరించు- నిలుపు. కొను-కొలుపు. పోవు-పుచ్చు - పనుచు - పంచు - పనుపు - పంపు-అనుచు - అంచు- అనుపు - అంపు. అనుప్రయుక్తంబగు పోవునకుంబుచ్చుమాత్రం బగు- మోసపోవు- మోసపుచ్చు. ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

అన్వాదుల కించుక్కుపరం బగునపుడు పుగాగమం బగు మానునకు విభాష నగు. ౭౮.

అనిపించు. అను - కను - తిను - విను. మానిపించు-మానించు.

అడ్డాదులకించుక్కుపరంబగునపుడు గుగాగమం బగు నప్పాదులకు విభాష నగు. ౭౯.

అడ్డము - అడ్డగించు. అడ్డము - ఓర - చిత్తము - పంతము - పెల్ల - బోర - మట్టము - మేళము - ఇత్యాదులడ్డాదులు. అప్ప - అప్పగించు - అప్పించు. అప్ప- ఒప్ప - పల్లము- కోపము. ఇవి యప్పాదులు.

ఆడోడుకూడులడకారంబునకుం జుక్కు పరం బగునపుడు రేఫం బగు. ౮౦.

ఆడు - ఆరుచు - ఆడించు. ఓడు - ఓరుచు - ఓడించు. కూడు-కూరుచు-కూడించు.

చేదునకుం జుక్పుగాగమంబులునూడా కలఘు రేఫంబు నగు. ౮౧.

చేఱుచు-చేఱుపు

పండుపవర్జుకున్ డా కలఘు
రేఫంబు నగు. ౭౨.

పఱుచు.

శబ్దపల్లవంబగు పడున కించుకున్ విభాష నగు
నగుచో డాకు లఘు రేఫం బగు. ౭౩.

వెలువడు - వెలువరించు - వెలువఱుచు. చొప్పడు - చొప్పరించు-చొప్పఱుచు.

ప్రేరణంబునం బించుకున్ మీఁద
నించుకున్ లేదు. ౭౪.

ఇటనుటం జేసి ప్రేరణార్థంబయిన యితరాగమంబు మీఁదం బ్రేరణార్థేంచుగాగమం బగునని యెఱుంగునది. నొచ్చు-నొంచు-నొంపించు. చచ్చు-చంపు-చంపించు.

ఇత్వంబుగాని యెత్వంబుగాని కూడుచోననాద్యం
బయిన యుత్వంబున కిత్వంబగు. ౭౫.

నిగుడు-నిగిడి-నిగిడె; మగుడు-మగిడి-మగిడె; ఉడుగు - ఉడిగి-ఉడిగె; మునుఁగు-మునిఁగి-మునిఁగె.

ముజ్జిత్తులు ముత్తు నాఁబడు. ౭౬.

ప్రేరణేంచుకున్ పరం బగునపుడు పకారంబు
చకారంబున కగు. ౭౭.

పచించు - పచింపించు. వచించు- వచింపించు. పిలుచు-పిలిపించు. వలచు - వలపించు. పత్వంబు హెచ్చునకుం గలు

గదు; మెచ్చునకు విభాష నగు. హెచ్చించు - మెప్పించు - మెచ్చించు.

ఆగమాన్య చకారంబుల కద్విరుక్తంబులకు ముత్తు
పరం బగునపుడు పవలగు. ౮౮.

ఆగమంబు; పచింపఁడు-పచింపుము. అడఁపఁడు- అడఁపుము. అన్యము; పిలువఁడు-పిలువుము.

ఖండబిందువు మీఁది సిద్ధచకారంబునకు ముత్తు
పరం బగునపుడు పకారంబు ప్రాయి
కంబుగ నగు. ౮౯.

తలఁపక - ప్రేఁపక- తోఁపక. ఏఁచునకు వైభాషికంబు- ఏఁపక-ఏఁచక. నోఁచునకుంగలుగదు-నోఁచక.

ఆగమ చకారంబునకు నెఱసున్న మీఁదిదానికి
దుక్కు-పరం బగునపుడు పకారంబు
విభాష నగు. ౯౦.

ఆకర్ణింపుదురు-దంపుదురు-చింపుదురు. పత్వంబురానిపక్షంబునవక్ష్యమాణతాదేశంబు.ఆకర్ణింతురు-దంతురు-చింతురు.

అగు వచ్చు చొచ్చు చూచులకు ముత్తుపరం బగు
నపుడు కా రా చొర చూడు లగు. ౯౧.

అగు-కాఁడు-కమ్ము. వచ్చు-రాఁడు-రమ్ము. చొచ్చు-చొరఁడు-చొరుము. చూచు-చూడఁడు-చూడుము.

ఇచ్చునకు సర్వంబున కీ యగు. ౯౨.

ఇచ్చు - ఈఁడు - ఇమ్ము. ఈయయనునాదేశంబు నొకా నొకచోఁ గానంబడియెడి; బలిమినీయనిభూమివలయపతుల.

తేతేరులు తెచ్చున కగు. ౯౩.

తెచ్చు - తేఁడు - తేరఁడు - తెమ్ము - తేరుము.

చావు నోవులు చచ్చునొచ్చుల కగు. ౯౪.

చచ్చు - చావఁడు - చావుము. నొచ్చు - నోవఁడు - నోవుము. వక్ష్యమాణంబు ద్విత్వంబు - నొవ్వఁడు.

జిత్తుపరం బగునపుడు వాని వువర్ణంబు విభాషను లోపించు. ౯౫.

చాక - చావక - చాకుము - చావకుము. నోక - నోవక - నోకుము - నోవకుము.

అగున కను కనులకు ముజిత్తులు పరంబులగునపుడు కానా కానలు విభాష నగు. ౯౬.

అపదాద్యసూత్రముచేఁగాకు వకారంబు - వక్ష్యమాణం బౌత్వంబు. కమ్ము - అగుము - అవుము - ఔము. కండు - అగుఁడు - అవుఁడు - ఔఁడు. నాఁడు. అనఁడు. కానఁడు - కనఁడు.

నేరుచునకు లిఙ్లాట్టులు ముత్తుంబరంబు లగునపుడు రుచులకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు. ౯౭.

నేచెను - నేరిచెను; నేచును - నేరుచును; నేరఁడు - నేరువఁడు.

పోవునకు దుమ్మొత్తులు ముజ్ఝుంబరంబు లగునపుడు
వులోపంబుం బొదపదలును
విభాష నగు. ౯౮.

పోదురు-పోవుదురు. పోండు - పోవండు. పోవుము - పోదము-పోము-పొమ్ము.

ఆగుపోవుల కడవ్రాలకిద్వక్రంబులు పరంబు లగు
నపుడు యకారం బగు. ౯౯.

వక్ష్యమాణం బైత్వంబు-అయి-ఐ. అయిరి-ఐరి. పోయి-పోయిరి. పోయెను-పోయెదును.

అగునకు వక్రంబుగూడుచో
దీర్ఘం బగు. ౧౦౦.

వక్ష్యమాణంబు ద్విత్వంబు - ఆయెను - అయ్యెను - ఆయెదను- అయ్యెదను.

పిలుచు మొదలగువానికి ముత్తుపరం బగునపుడు కడ
వ్రాయి బహుళంబుగ లోపించు. ౧౦౧.

పిలండు - పిలువండు - పిలుము - పిలువుము. లేచునకు ముత్తుపరం బగునపుడు చులోపంబగు - లెమ్ము- లెండు. పిలుచు-నిలుచు-తెలంగు-ఇత్యాదులు.

లాంతిచోసహితము కాదేశాదులు
కానంబడియెడి. ౧౦౨.

కావుతను - కాతను. అగుట - కావుట. అగుదును - కావు

డును. కానను - కావునను. అనుడును - అనవుడును - నావు
డును-ఇత్యాదులెఱుంగునది.

ఆచ్ఛికంబులం దయి యవులకు వక్రతమంబులు
బహుళంబుగా నగు. ౧౧౩.

ఆయిదు - ఐదు. అయిరేని - ఐరేని. అవుడు - ఔడు
గవుసెన-గౌసెన.

కలుగున కర్త్రర్థంబునందు లట్టుపరం బగు
నపుడు కలయగు। ౧౧౪

ప్ర. కలఁడు - కలరు - కలదు - కలవు. మ. కలవు-
కలరు. ఉ. కలను-కలము.

త్రర్థంబునం గలాదేశంబు
విభాష నగు. ౧౧౫.

ఎడిమొదులకు లోపం బిటనిత్యంబు. కలవాఁడు-కలుగువాఁడు.

అస్త్యర్థంబునకు లజే మి క ని వ డి
వర్ణకంబులుపరంబు లగునపుడు
లే యగు. ౧౧౬.

ప్ర. లేఁడు - లేరు - లేదు - లేవు. మ. లేవు - లేరు-
ఉ, లేను-లేము. లేమి-లేక-లేని-లేవడి.

వ్యతిరేకంబునందు వలచున కొల్ల
విభాష నగు. ౧౧౭.

ప్ర.ఒల్లఁడు-ఒల్లరు-ఒల్లదు-ఒల్లవు. మ. ఒల్లవు-

డును. కానను - కావునను. అనుడును - అనవుడును - నావు
డును-ఇత్యాదులెఱుంగునది.

ఆచ్ఛికంబులందయి యవ్వులకు వక్రతమంబులు
బహుళంబుగా నగు. ౧౦౩.

అయిన - ఐన. అయిరేని - ఐరేని. అవును - ఔను
గవుసెన-గౌసెన.

కలుగున కర్త్రర్థంబునందు లట్టుపరం బగు
నపుడు కలయగు. ౧౦౪

ప్ర. కలఁడు - కలరు - కలదు - కలవు. మ. కలవు.
కలరు. ఉ. కలను-కలము.

తద్ధర్థంబునం గలాదేశంబు
విభాష నగు. ౧౦౫.

ఎడి మొదలులకు లోపం బిటనిత్యంబు. కలవాఁడు-కలుగువాఁడు.

అస్త్యర్థంబునకు లజీ మి క ని వ డి
వర్ణకంబులుపరంబు లగునపుడు
లే యగు. ౧౦౬.

ప్ర. లేఁడు - లేరు - లేదు - లేవు. మ. లేవు -
ఉ, లేను-లేము. లేమి-లేక-లేని-లేవడి.

వ్యతిరేకంబునందు వలచున కొల్ల
విభాష నగు. ౧౦౭.

ప్ర.ఒల్లఁడు-ఒల్లరు-ఒల్లదు-ఒల్లవు. మ. ఒల్లవు-

అయ్యాది పరం బగునపుడు చువర్ణంబు
లోపించు. ౧౧౨.

చొచ్చు - చొత్తెంచు. పుచ్చు - పుత్తెంచు. తోఁచు -
తోఁతెంచు.

అద్దానికి ముత్తుపరం బగునపుడు
తే తేరు లగు. ౧౧౩.

అగు దేఁడు-అగు దేరఁడు-అగు దెమ్ము-అగు దేరుము.

భూతంబున లజీకి లిడంతం బగు నగుధాతు
వనుప్రయుక్తం బగు. ౧౧౪.

వాఁడు రాఁడయ్యెను-వారు రారయిరి. అది రాదయ్యె
ను - అవి రావయ్యెను. నీవు రావయితివి - మీరు రారయి
రి. నేను రానయితిని-మేము రామయితిమి.

నుజ్యంతం బగు నగుధాతువు క్రియావిశేషణంబుల కను
ప్రయుక్తం బగు నుజీకి విభాష నగు. ౧౧౫.

కాను- అనునది నుజ్యంతం బగు నగుధాతువు రూపంబు.
దానికి హ్రస్వంబు విభాష నగు. ౧౧౬.

తెన్నగాను-తెన్నగను- న్యాయ్యముగాను - న్యాయ్యము
గను-ఇట సరళంబు నిత్యంబు. చూడఁగాను - చూడఁగను-చూ
డను-ఇట స్వత్వంబు లేదు.

ఉన్నకల నవర్ణకంబులమీఁద తచ్ఛబ్ద వకారంబునకు
లోపంబు విభాష నగు. ౧౧౭.

బాహుళకంబుచే నిట సంధి నిత్యంబు. వండుచున్నవాఁడు-వండుచున్నాఁడు. వండుచున్నవారు-వండుచున్నారు. వండుచున్నవాఁడవు. వండుచున్నాఁడవు. వండుచున్నవారరు - వండుచున్నారరు. వండుచున్నవాఁడను-వండుచున్నాఁడను. వండుచున్నవారము-వండుచున్నారము. ఇట్లు వండఁగలవాఁడు - వండఁగలాఁడు-వండినవాఁడు-వండినాఁ డిత్యాదు లెఱుంగునది.

ధాత్వాదులకు ధాతువు లనుప్రయుక్తంబు లయి
విలక్షణార్థాభిధాయకంబు లగు నీయవి
శబ్దపల్లవంబులు నాఁబడు. ౧౧౮.

కూరుచుండు-నిలుచుండు-పడుండు-పన్నుండు-ఆఁకొను-ఈకొను - ఈయకొను-ఇయ్యకొను - రక్కొను - త్రెక్కొను - మేకొను - మఱుకొను - మేలుకొను - మేలుకను- మేలుకాంచు-అలవడు - ఏరుపడు - చొప్పడు - వెలువడు - తలపోయు - వాసపోయు - ఆపోవు - కొంపోవు - కొనిపోవు - విజయంచేయు-కయివ్రాలు-తూపొడుచు-ఇత్యాదులు శబ్దపల్లవంబులు.

చేదర్థయోగంబున ల్బట్టునకు లిట్టగు. ౧౧౯.

అఖిలేశ్వరుండు వచ్చెనా ఫలించుఁ గార్యముల్. వాఁడు జేపు వచ్చెనేని నీవు కార్యంబు దొరఁకొనుము.

ఆత్మార్థం బభిహితం బగునాఁ దల్లింగసంఖ్యాభిధాయి
వచనంబు ధాతువిశేషణంబుల కగు. ౧౨౦.

రాముఁడు రావణుం బరిమార్చి సీతయుం దాను సౌమిత్రి

సహితంబుగం బుష్ప కారూఢుం డయి సాకేతంబున కేతెంచె.

అగతికంబు లగు ధాత్వాదుల కిందు ప్రయోగంబు లేదు. ౧౭౧.

భూ - స్మృ - క్ష్మ - రేక్ష - లోక్ష - లోచ - పచి - లప ఇత్యాదులకు గతివిరహితంబు లగుధాతువుల కీభావం బ్రయోగంబు లేదు. ప్ర - పరా - అప - సమ్ - అను - అవ - నిస్ - నిర్ - దుస్ - దుర్ - వి - ఆఙ్ - ని - అధి - అపి - అతి - సు - ఉద్ - అభి - ప్రతి - పరి - ఉప - ఊరీప్రభృతులును సాక్షాత్ప్రభృతులును గతిసంజ్ఞాకంబులు; ప్రాదులిరువదిరెండు నుపసర్గంబులునాఁబడు. ప్రభవించు - ఆవిర్భవించు - ప్రసరించు - సంస్కరించు - భస్మీకరించు - సాక్షాత్కరించు - అతిరేకించు - ఆలోకించు - ఆలోచించు - ప్రపంచించు - ప్రలపించు - ఇత్యాదు లార్యప్రయోగంబుల నెఱుంగునది.

వలయ్యాదిక్రియలకుం గర్తయగు భావంబునందు నుజీయగు. ౧౭౨.

వలయ్యాదిక్రియలకుం గర్తృభూతక్రియావృత్తి యగుధాతువునకునుజీనర్థకంబగు. వాఁడుచూడవలయు - వారలుచూడంగావలయు. నీవుచూడవలయు - మీరుచూడవలయు - నేనుజూడవలయు. మేముచూడవలయు - మనముచూడవలయు. వలయును - వలదు - కూడును - కూడదు - చెల్లును - చెల్లదు - తగును - తగదు - ఇత్యాదులు వలయ్యాదులు.

సకర్మకంబునకున్వ్యాపార ప్రేరణార్థంబులు రెండునుగాను

పడ్వను బంధంబులందొక్కొక్కటితోడ రెంటితోడంగూడుచో నగునవి యాఱుంగూడ రూపంబులెనిమిదయ్యె; వానిసొరిదినుదాహరించెద.

కర్త్ర్యర్థకము.

మైత్రుఁడు వంటకమును వండెను.

ఆత్మనేపద కర్త్ర్యర్థకము.

మైత్రుఁడు వంటకమును వండుకొనియెను.

కర్మార్థకము.

మైత్రునిచేత వంటకము వండఁబడియెను.

ఆత్మనేపద కర్మార్థకము.

మైత్రునిచేత వంటకము వండుకొనఁబడియెను.

ప్రేరణకర్త్ర్యర్థకము.

చైత్రుఁడు మైత్రునిచేత వంటకమును వండించెను.

ప్రేరణాత్మనేపద కర్త్ర్యర్థకము.

చైత్రుఁడు మైత్రునిచేత వంటకమును వండించుకొనియెను.

ప్రేరణ కర్మార్థకము.

చైత్రునిచేత మైత్రునిచేత వంటకము వండింపఁబడియెను.

ప్రేరణాత్మనేపద కర్మార్థకము.

చైత్రునిచేత మైత్రునిచేత వంటకము వండించుకొనఁబడియెను.

గతిబుద్ధిప్రత్యవసానార్థశబ్దకర్మాకర్మకంబులక
ప్రేరణంబునం గర్తయగునది ప్రేరణం
బునం గర్మంబగు. ౧౨౩.

పొందు మొదలయినవి గత్యర్థకంబులు. తెలియు మొదలయి
నవి బుద్ధ్యర్థకంబులు. తిను మొదలయినవి ప్రత్యవసానార్థకం
బులు విను-చెప్పు-చదువు-మొదలయినవి శబ్దకర్మంబులు. అకర్మ
కంబులు ప్రసిద్ధంబులు. మైత్రుండు గ్రామంబుం బొందెను- చై
త్రుండు మైత్రుని గ్రామంబుం బొందించెను. లాతిచో సహిత
మిక్కార్యంబు గానంబడియెడి. మైత్రుండు పుడమినేలెను -
చైత్రుఁడు మైత్రునిం బుడమినేలించెను.

అనభిహితకర్త కొకానొకచో షష్ఠి
బహుళంబుగా నగు. ౧౨౪.

రాముఁడు మిథిలం గనియె-రామునకు మిథిల గనంబడియె-
రామునిచే మిథిల గనంబడియెను. మైత్రుండు తత్త్వంబుం దెలిసెను
చైత్రుండు మైత్రునకుం దత్త్వంబు దెలిపెను. కన్వాదియోగంబు
నం బ్రయోజ్యకర్తకు షష్ఠి నిత్యంబుగా నగు - విశ్వామిత్రుఁడు
రామునకు మిథిలం గానిపించెను. కృష్ణుండర్జునునకు విశ్వరూపం
బుం జూపెను.

అకర్మకంబునకు ప్రేరణంబునం దాత్మనేపదకర్మానుబంధం
బులు లేమిం జేసి రూపభేదంబు లయ్యెదని యెఱుంగునది.

కర్త్రర్థకము.

మైత్రుండు మనియెను.

ప్రేరణ కర్త్రర్థకము.

చైత్రుండు మైత్రుని మనిచెను.

ప్రేరణాత్మనేపద కర్త్రర్థకము.

చైత్రుండు మైత్రుని మనుచుకొనియె.

ప్రేరణ కర్మార్థకము.

చైత్రునిచేత మైత్రుండు మనుపఁబడియె.

ప్రేరణాత్మనేపద కర్మార్థకము.

చైత్రునిచేత మైత్రుండు మనుచుకొనఁబడియె.

వెండియుం బ్రేరణంబునం దించుకాగమంబు గలిగినచోఁ సకర్మకంబునకుం బండ్రెండు నకర్మంబునకుం దొమ్మిదియు భేదంబులని యూహించునది.

ఇది క్రియాపరిచ్ఛేదము.

కృత్తుల కర్థంబులు యథావ్యవహారంబుగ
గ్రాహ్యంబులు. ౧.

ధాతువునకు విహితంబగు తుఙ్భిన్న ప్రత్యయంబుకృత్తు నాఁబడు.కృత్తులకు వక్ష్యమాణంబులకుభావ కర్తృ కర్మాద్యర్థంబులు మహాజనవ్యవహారానుసారిగా నెఱుంగునది. ఆఁక - బంధనము. మొలక - నవోద్భిదము. ఏలిక - పాలకుఁడు. కోరిక- వాంఛయు వాంఛితంబును. మూఁక - సంఘము. ఆడిక - నింద. ఓడిక- స్రోతస్సు.

ఇటంగృత్కగతపవేములు పరంబు లగునపుడు
కగచ య వలకు లోపంబగు. ౨.

కృత్సంబంధులగు కాదులు పరంబులగునపుడు ధాతువు నంతంబు లగు కగచయవలకు లోపఁబగు. మీఁదిలక్ష్యంబులం జూడంబడు.

కవర్ణకంబులుగ్వాదుల కగు. ౩.

అలుగు-అలుక. ఆఁగు-ఆఁక. ఎఱుఁగు - ఎఱుక. ఇట బిందులోపంబు. ఇట్లుకొన్నింట గ్రహించునది కడఁగు - కడఁక. కలఁగు-కలఁక. కాఁగు-కాఁక. తునుఁగు-తునుక. నడచు - నడక. నలఁగు-నలఁక. పోవు-పోక. మడఁగు-మడఁక. మలఁగు-మలక. మునుఁగు-మునుక. మూఁగు-మూఁక. మొలచు - మొలక. వచ్చునకు-రాక. వంగు-వంక. వీఁగు-వీఁక. ఇక క వులుపరంబులగునపుడు కనునకుదీర్ఘంబగు- కానుక. కినియు మునియుల

కుత్వంబునగు- కినియు-కినుక. ముదియు - ముదుక. ఇత్యాదు లలుగాదులు.

ఇమివర్ణకంబు కలుగాదుల కగు. ౪.

కలుగు-కలిమి. ఓరుచు - ఓరిమి. కూరుచు - కూరిమి. నేరుచు - నేరిమి. వ్రేలుచు-వ్రేలిమి. బడియు - బడిమి. బ్రదుకు-బ్రదిమి. ఒడ్డు-ఒడ్డిమి. తాలు-తాలిమి.

తవర్ణకంబు చేయ్యాదుల కగు. ౫.

చేయు-చేఁత. అలయు - అలఁత. కూయు - కూఁత. కోయు - కోఁత. గీయు - గీఁత. నేయు - నేఁత. పూయు - పూఁత. పోయు - పోఁత. మూయు - మూఁత. మేయు - మేఁత. మ్రోయు- మ్రోఁత. రోయు - రోఁత. లాయు - లాఁత. వ్రాయు-వ్రాఁత. వ్రేయు - వ్రేఁత.

కువవర్ణకం బడంగ్వాదుల కగు. ౬.

అడఁగు-అడఁకువ. ఎలుఁగు-ఎలుకువ. కలఁగు-కలఁకువ. నలఁగు-నలఁకువ. పెనఁగు-పెనఁకువ. పొలయు-పొలఁకువ. మఱచు- మఱకువ. మెలఁగు- మెలఁకువ. లోఁగు- లోఁకువ. వేగు-వేకువ.

టవర్ణకం బాడ్వాదుల కగునగుచో నంతలోపంబగు. ౭.

ఆడు - ఆట. ఊరు -ఊట. ఊటాడు - ఊటాట. ఏఁకరు-ఏఁకట. ఓడు- ఓట. తిప్పురు - తిప్పుట. తేరు - తేట. త్రిమ్మరు -

త్రిమ్మట. పండు - పంట. పాడు - పాట. మండు - మంట. వండు - వంట. వేసఁగు - వేసట. అనుప్రయుక్తంబయినయాట శబ్దంబు ప్రాయికంబుగాఁ గ్లీబసమంబగు. కోలాటము - పోరాటము - మండ్రాటము. ఇత్యాదులు.

టువర్ణకంబు పడ్వాదుల కగు నగుచోనవి యాద్యక్షర
శేషంబు లయి దీర్ఘంబు నొందు. ౮.

పడు - పాటు. చెడు - చేటు. అడుచు - ఆటు. కఱచు - కాటు. పొడుచు - పోటు. వయిచు - వాటు. ఏయు - ఏటు. ఓడు - ఓటు. వ్రేయు - వ్రేటు.

పవర్ణకంబు తిరియ్యాద్యుల కగు. ౯.

తిరియు - తిరిపము. కలియున కత్వంబు నగు - కలపము. పొలయు - పొలపము. మురియు - మురిపము. సొలయు - సొలపము. వలియు - వలిపము.

తవర్ణకం బావులించులోనగు
వాని కగు. ౧౦.

ఆవులించు - అవులింత. ఇగిలించు - ఇగిలింత. ఓకిలించు - ఓకిలింత. కుళ్ళగించు - కుళ్ళగింత. కుసిలించు - కుసిలింత. కొక్కరించు - కొక్కరింత. కొప్పరించు - కొప్పరింత. గిలిగించు - గిలిగింత. ఇత్యాదు లెఱుంగునది.

పువర్ణకంబు మాయ్యాద్యుల కగు. ౧౧.

మ్రాయు - మ్రాఁపు. మేయు - మేపు. అడుచు-అడుపు. ఇంచు - ఇంపు. ఏఁచు - ఏఁపు. ఏచు - ఏపు. కను - కానుపు. కాచు - కాపు. చూఁచు-చూఁపు. తలఁచు - తలఁపు. తోఁచు - తోఁపు. త్రేఁచు - త్రేఁపు. త్రోఁచు-త్రోఁపు. పూఁచు-పూఁపు. పెనుచు - పెనుపు. పొలుచు - పొలుపు. ప్రోచు - ప్రోపు. మెచ్చు - మెప్పు. మోచు - మోపు. వలచు - వలపు. వాచు-వాపు. ఇత్యాదులు మ్రాయ్వాదులు.

ఇక వర్ణకం బంజ్వాదుల కగు. ౧౨.

అంజు - అంజిక. అమరు - అమరిక. అరయు-అరయిక. అలయు - అలయిక. ఆడు - ఆడిక. ఓడు - ఓడిక. ఓపు-ఓపిక. కను - కానిక. కూడు - కూడిక. కోరు - కోరిక. పొందు - పొందిక - పోలు - పోలిక. తూను తూఁగున కగు - తూనిక. ఇత్యాద్యంజ్వాదులు.

అప్వాదులకు నజి యగు. ౧౩.

అప్పు - అప్పన. ఉజ్జ- ఉజ్జన. ఒప్పు-ఒప్పన. గట్టు-గట్టన- గడ-గడన. దట్టు - దట్టన. దీవ - దీవన. పాట- పాటన. మన్న. మన్నన. వీచు - వీవన.

బడి యేల్వాదుల కగు. ౧౪.

ఏలుబడి-కట్టుబడి-కనుబడి - కానుబడి - గిట్టుబడి. చెల్లుబడి - చేరుబడి - తగులుబడి - తీఱుబడి - పెట్టుబడి - పోబడి - మ్రొక్కుబడి - వచ్చుబడి - సాగుబడి.

గడచేర్వాదుల కగు. ౧౫.

చేరుగడ - తిరుగడ - తీఱుగడ - తేఱుగడ - త్రేగడ - మనుగడ - విడుగడ - వీడుగడ.

ఇకి కోర్వాదుల కగు. ౧౬.

కోరికి - ప్రానికి - పోలికి - మనికి - వినికి - చూడు చూచు నకగు - చూడికి.

వు వర్ణకంబు మన్వాదుల కగు. ౧౭.

మను - మనువు. కాచు - కావు. కొలుచు - కొలువు. చచ్చు - చావు తడయు - తడవు. నిలుచు - నిలువు. నొచ్చు - నోవు. పూచు - పూవు. ప్రుచ్చు - ప్రివ్వు.

అ వర్ణకంబు గీఱ్వాదుల కగు. ౧౮.

గీఱ - ఊఁద - ఎండ - కాయ - చదియ - తునియ - పరియ - పాయ - పిడుచ - మీఁట - ముడియ - వదర - వ్రయ్య.

అక వర్ణకంబు మాఱ్వాదుల కగు. ౧౯.

మాఱు - మాఱకము. అమ్ము - అమ్మకము. అంపు - అంపకము. పంచు - పంపు - పంపకము. వండుడకారంబు టకారం బగు - వంటకము. త్రోము - త్రోమకము. అద్దు - అద్దకము.

ఉవర్ణకం బాఱ్వాదులకగు నగునపుడు
పకారంబు చయులకగు. ౨౦.

ఆఱు - ఆఱుడు. అమ్ము - అమ్ముడు. అల్లు - అల్లుడు. ఎక్కు - ఎక్కుడు. క్రుమ్ము - క్రుమ్ముడు. చోపు - చోపుడు. త్రొక్కు - త్రొక్కుడు. త్రోచు - త్రోపుడు. దంచు - దంపుడు. దాఁచు - దాఁపుడు. దిగు - దిగుడు. దోఁచు - దోఁపుడు. పేఁచు - పేఁపుడు - ప్రేఁపుడు. ప్రాఁకు - ప్రాఁకుడు. పూయు - పూపుడు. రాచు - రాపుడు. ఇత్యాదులు.

ఉవర్ణకం బడుక్వాదుల కగు. ౨౧.

ఆనుకు - అంటు - ఒప్పు - ఒఱుగు - ఒసఁగు.

వడిప్రభృతు లిట్టియుంగునది. ౨౨.

వడి: కొలువడి - గెలువడి - నడవడి. వ్యతిరేకంబున లేవడి. వి; తనివి - తెలివి - విరివి. అవు; తగవు - నగవు - ఉఱవు. ఇ; చేయి - వ్రాయి. కలి; కనుకలి - వినుకలి. ఇత్యాదులు మహాజన వ్యవహారంబుల నెఱుంగునది.

ఇది కృదంత పరిచ్ఛేదము.

పదాద్యంబులు ఋ ౠ వర్ణంబులు
ర ల తుల్యంబులు. ౧.

అతఁడు ఋషి _ ఇట సంధిలేదు. ఆఋషి - ఇట యడాగమము లేదు. వచ్చెఋషి- వచ్చెన్ఋషి - వచ్చెనుఋషి - ఇట ద్రుతమునకు లోప సంశ్లేష స్వత్వములు.

ఆచ్ఛికపదంబులందు త్తమంబు లగు రు లు డు ల యందలి
యేత్వంబునకు హ్రస్వంబు విభాష నగు. ౨.

నల్లేరు - నల్లెరు - పల్లేరు - పల్లెరు - పెన్నేరు - పెన్నెరు - మానేరు. మానెరు - ఆడేలు - ఆడెలు - కుందేలు-కుందెలు- తోఁడేలు - తోఁడెలు - నాఁగేలు - నాఁగెలు. నేరేడు - నేరెడు - మారేడు - మారెడు - ప్రూరేడు - ప్రూరెడు - తంగేడు - తంగెడు.

ఊయేల పయ్యెద తాయెతులం ద్రిక్కనామంబు
లందు యాకుం దాలవ్య వక్రయోగంబు
లేదు. ౩. స్పష్టము.

ఊయెల యూయాలల చాఁపుల నొండొంటికిం
గుఱుచ యొండె నగు. ౪.

ఉయేల - ఊయెల - ఊయేల ; ఉయాల. ఊయల - ఊయాల. వక్ష్యమాణంబు యద్విత్వంబు- ఉయ్యేల - ఉయ్యెల ఉయ్యాల - ఉయ్యల.

పన్నెండవ పర్యాయ. ౫.

ఊయేలాదులం దొలియచ్చుమీఁది హల్లునకు
ద్విర్వచనం బొండె నగు. ౬.

ఉయ్యేల - ఊయేల. ఊయేల - ఊయెల - ఊయాల - ఊయల. ఆయె - ఏలిదము - ఓయ - ఓయారము - కోపు (ధనురగ్రము) జాజర - తీనియ - తీయము - తేప (ప్లవము) తేమ - తోయలి - దీవియ - నూవు - నోవి - నోపు - పూవు - పేయ - మోక (అంకురము) మోటిక - మోవు - వీయము - ఇత్యాదు లూయేలాదులు.

అకారంబుక్రింది అకారంబునకుం దుదినులుల క్రింద
నలలకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు. ౭.

అట్టు - అటు. గొట్టియ - గోటియ. కన్ను - కను. నన్ను - నను. పల్లు - పలు. విల్లు - విలు.

అక్కటాదులజడ్డకు లోపంబు విభాషనగు. ౮.

అకట - అక్కట. అక్కట - అట్టిక - అట్టుక - అట్టె - అయ్యో - అయ్యారె - అవ్వారి - ఇట్టిక - ఉప్పవడము - ఉమ్మి - ఎక్కసక్కెయము - ఎక్కసెక్కెయము - ఎక్కిరింత - ఎడ్డె - ఎన్నిక - ఎమ్ముక - కజ్జాయము - కట్టా - కట్టిక - కప్పురము - కమ్మటము - కమ్మతము - కువ్వాడము - కొట్టిక - కొమ్మ - కొయ్యగూర - గయ్యాళము - గిజ్జగాఁడు - గుజరాతి - చిట్టి - చిన్న - చిమ్మట - చెన్నఁటి - చెప్పము - చెప్పఁడు - చెమ్మట - చెల్లి

యలు-జన్నాజి-జాబిల్లి-తమ్మటము-తమ్ములము-తల్లి- తుమ్మికి-తువ్వర - తెల్ల - దవ్వు - దివ్వియ - నవ్వు - నిద్దుర -నివ్వరి-నివ్వాళి - నువ్వు-నెట్టిక-నెమ్మలి-పవ్వళించు - పిన్న-పుల్లియ-పువ్వు - పెద్ద - పొట్టి - ప్రాకెన్న - ప్రెగ్గడ-బెగ్గడు-బొమ్మ-బొమ్మికము - బొమ్మిడికము-బొమ్మిడీకము - మజ్జ - మత్తాబు-మల్లారము-ముక్కు - ముద్దియ - మెట్టెక - మొక్కరము-మొగ్గరము - మొల్లము-రడ్డి-లొట్టిపిట్ట- వట్టి-వయ్యాళి - సన్నియ-సవ్వడి - సివ్వంగి - అట్టు - ఇట్టు - ఎట్టు -అప్పుడు-ఇప్పుడు-ఎప్పుడు - అన్ని - ఇన్ని - ఎన్ని - కొన్ని - మమ్ము - మిమ్ము - తమ్ము - అమ్మ - అక్క - అవ్వ - అయ్య - అప్ప-అచ్చొటు-ఇచ్చొటు-ఎచ్చొటు-అచ్చటు- ఇచ్చటు - ఎచ్చటు - ఇత్యాదులక్కటాదులు.

జడ్డక్కరంబుతోఁ బదాదిస్వరంబుగూడుచో
జడ్డకు లోపంబులేదు. ౯.

అజ్జెత్తె - కన్నదరె - నన్నడిగె - పల్లొత్తె-విల్లందె.

హాదులయు నీలుగు లోనగువాని తొలి హల్లునకు
లోపంబు బహుళంబుగ నగు. ౧౦.

హడపము-అడపము-హరిదళము-అరిదళము. హలఁది-అలఁది. నీలుగు - ఈలుగు. నీలుగు - నెగయు - పొందు - పొనరు. పూను పొదవుల కాదిలోపంబొకండు వచియించె నదియవిచారమూలకంబు.

ఆరాటాదులం బ్రథమేతర దీర్ఘంబునకు
హ్రస్వంబు విభాషనగు. ౧౧.

ఆరాటము - అరటము, ఆరాటము - కక్కుఱితి - కేళాకూళి - కొమారుడు - కొమారిత - గంబూరము - పెండారము - బంగారము - బేహారము - పీటతాటము - సంతోసము.

ఓయారాదులం బోలిదీర్ఘంబునకు
హ్రస్వంబు విభాషనగు. ౧౨.

ఓయారము - ఒయారము. ఓయారము - కేళాకూళి - కోల - గూడారము - గోరువంకపక్షి - జోహారు - నీలుగు - పేడ - బేహారము - దీర్ఘమధ్యంబు - మాలు - మాలుగు - మోటకు - పీటతాటము - పీడియము. ఇత్యాదులు.

అడంగ్వాదుల డాకు ణకారంబు విభాషనగు. ౧౩.

అడఁగు - అణఁగు. అడఁగు - కడఁగు - చిల్లాడము - తడగము - నాఁడెము - పోఁడి - మిడుఁగు - వడఁకు - మిడుఁగురు - ఇత్యాదులడంగ్వాదులు.

దక్కు-లోనగువాని దాకు డకారంబు
విభాషనగు.

దక్కు - డక్కు. దక్కు - దగ్గఱు - దాఁగు - దాకలి - దిగు - దిగ్గియ - దూయు - దెందము - దెప్పరము - దెప్పు - దొంగ - దొప్ప - ఇత్యాదులు.

ఏతాదులకు ముపర్ణకంబు పరంబగునపుడు
దీర్ఘంబు విభాషనగు. ౧౫.

ఏతము-ఏతాము _ ఏతము-కళ్లము-గాలము _ గుడ్డము-గోణము_ గోతము_జాజము-జుంజము-జోతము - తేణగిము బొండ్లము-మండము-లాతము. పీణము. ఇత్యాదులు.

పదాంతంబు లయి యసంయుక్తంబు లయిన ను లు రు ల
యుత్వంబునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు. ౧౬.

ఇందు నురుల కుత్వలోపంబు ప్రాయికంబుగ హల్పరకంబులకుఁజూపట్టెడు. మ్రాన్పడె-మినువడె-మిన్వడె _ వత్తురువారు-వత్తుర్వారు-కారుకొనియె, కార్కొనియె. రాములు-రాముల్ _ వనములు-వనముల్.

ఆద్యక్షరంబులం బదమధ్యంబుల న ల డ ర ల యుత్వం
బునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు. ౧౭.

కినుక-కిన్క-కానుక - కాన్క. చిలుక-చిల్క. కాలువ-కాల్వ. అడుగు-అడ్గు. కడుపు-కడ్పు. పెరుగు-పెర్గు. కూరుకు-కూర్కు.

లాతియచ్చునకు సహితమొకానొకచో నుడి
నడుమ లోపంబు గానంబడియెడి. ౧౮.

కలికి - కల్కి. ములికి - ముల్కి. బుడిపి - బుడ్పి. పాలంతి - పాల్తి.

అబ్బురాదులం దుత్వంబునకు లోపంబు
విభాష నగు. ౧౯.

అబ్బురము - అబ్రము. అబ్బురము - కప్పురము. అప్పుడు ఇప్పుడు ఎప్పుడు - చప్పుడు - నెత్తురు. ఇత్యాదులు.

చుక్కరక రువర్ణంబునకు ముందఱి దువర్ణంబు నుత్వం
బునకు లోపంబు విభాష నగు. నగువో
దత్పూర్వంబు గురువుగాదు. ౨౦.

అదురుచు - అద్రుచు. ఎదురుచు - ఎద్రుచు. పదురుచు పద్రుచు.

జూదాదుల దాకు జకారంబు
విభాష నగు. ౨౧.

జూదము - జూజము. అవుదు - జవాది - జాది - జావు - విరవాది.

నిందయం దామ్రేడితంబు నాద్యక్షరములకు
హ్రస్వ దీర్ఘంబులకు గిగీ లగు. ౨౨.

కుంభకర్ణుఁడు-గింభకర్ణుఁడు. రావణుఁడు-గీవణుఁడు

పాదంబునం బ్రథమద్వితీయాక్షరములు

వళిప్రాసంబులు నాఁబడు. ౬౩.

యవలలు లఘ్వలఘువులు మైత్రింబోరయు

రేఫంబులు పోరయవు. ౬౪.

రేఫంబులు లఘ్వలఘువులుం దక్కుంగల

విశేషంబులు నార్య వ్యవహారంబులఁ

దెలియుట శ్రేయంబు. ౬౫.

శ్రీ స్తనాఖ్య తర స్తూరిప ఙ్క్నం కలితోరసే

పఙ్కజాక్షాయ నాథాయ వేంకటేశాయ

మఙ్గళమ్.

ఇది ప్రకీర్ణక పరిచ్ఛేదము.

బాలవ్యాకరణము సంపూర్ణము

క. మునుమును పజ్ఞంబగునం
దనరిన వ్యాకృతిని సూత్రతతియొకకొంతం
దెనిఁగించి యిదిఘటించితి
ననయము బాలావబోధమగు భంగిఁదగన్

క. తెనుఁగునకు శబ్దలక్షణ
మనయంబర యంగవేద్యనందినవారల్
తనరఁగ నీవ్యాకరణం
బునమూలంబయిన కృతినిబోలఁగనఁదగున్